

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

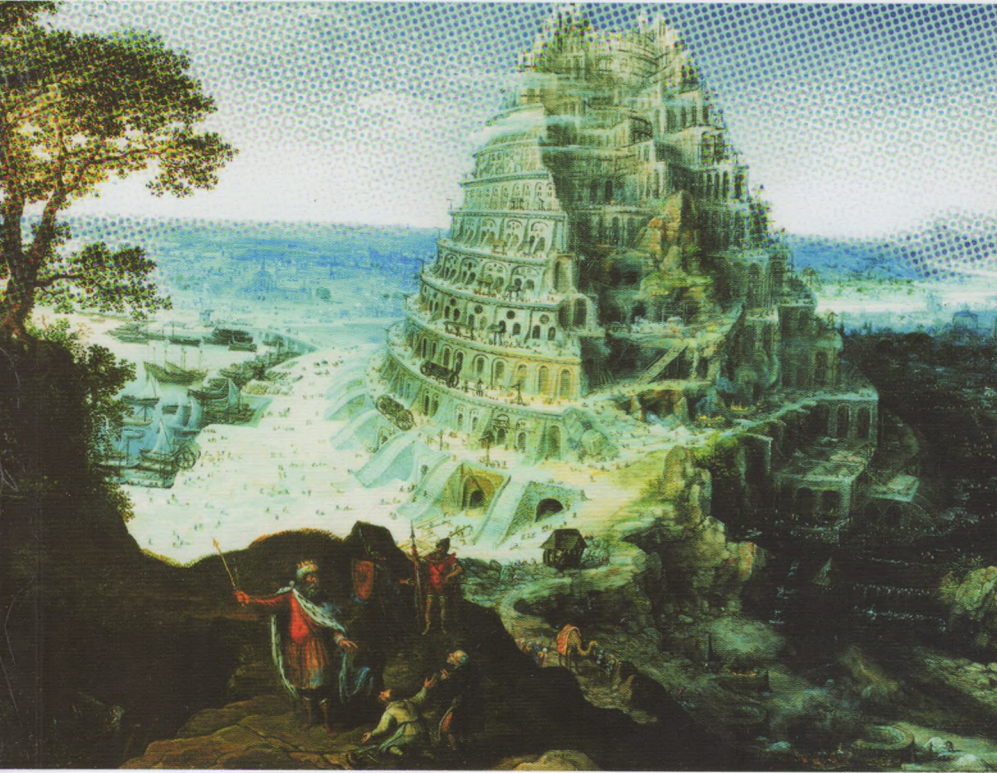
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Küreselleşme, Ulus-devlet
Azınlıklar ve Dil

Savaş Çoban

Küreselleşme Ulus-Devlet
AZINLIKLAR VE DİL

SAVAŞ ÇOBAN

Kitabın adı:Küreselleşme Ulus-Devlet Azınlıklar ve Dil

Kitabın yazarı:Savaş ÇOBAN

Editor: Recep S. TATAR

Kapak Tasarımı: Hayalgücü Tasarımevi

Yayına Hazırlayan : Su Yayınevi

Baskı: Ser Matbaacılık – 0212 565 17 74

Birinci Basım: Nisan 2005

ISBN : 975-6709-42-1

**Telif Eserleri Kanunu gereğince bu eserin bütün hakları Su
Yayınevi'ne aittir.**

Su Yayınevi

Cağaloğlu Yokuşu Evren Han No.29 Kat.3/53

Cağaloğlu-İSTANBUL

Telefax : 0212 512 16 68

www.suyayinevi.com

e-mail: recep@suyayinevi.com

Küreselleşme Ulus-Devlet
AZINLIKLAR VE DİL

SAVAŞ ÇOBAN

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	7
I. Bölüm.....	9
Küreselleşme, Kültürel Emperyalizm, İletişim,.....	9
Dil ve Kültür	9
II. Bölüm.....	19
Dil	19
Kültür	22
Dil – Kültür Bağlantısı.....	24
III. Bölüm	33
Türk Dilinin Tarihçesi ve Gelişim Seyri.....	33
Neden Yabancı Dil?	41
Anadili ve İkincidil	45
İkidillilik-Çokdillilik ve Anadilinin Yok edilmesi.....	49
Çokkültürlülük ve Ulus-Devlet.....	53
Çokkültürlülük: Bir Tehdit mi ? Renk mi ?	54
Avrupa Birliği Sürecinde İkinci Diller ve Çokkültürlülük	56
AB'nin Üye Devletler İçin Geliştirdiği Dil Politikası	59
IV. Bölüm.....	61
Küreselleşme Bağlamında Çokkültürlülük	61
Türkiye ve Türkçe.....	61
Osmanlı İmparatorluğunun Dil Politikası ve Türkçe	66
Türkiye'de Yabancı Dilde Eğitim.....	72
Türkçenin Güzelliği ve Türkçe Öğretimi	73
Anadili Olarak Türkçe Öğretimi	75
Yabancıdil Olarak Türkçe Öğretimi	81
Türkiye'de İkincidil Olarak Türkçe Öğretimi.....	89

V. Bölüm	95
Küreselleşme ve Kültürel Asimilasyon	95
Kültürel Değişkenler	95
Kültürleşme ve Kültürel Özümseme (Asimilasyon)	
Karşılaştırması	96
İkincidil Ediniminde Sosyal ve Kültürel Etmenler	98
Sosyal Etmenler	98
Duygusal Etmenler	100
Ulus, Azınlık, Halk, Etnik Grup Tanımları	103
Türkiye'deki Azınlıklar	107
Uluslararası Anlaşmalarda Azınlıklara Verilen Dil ve Kültür Hakları	111
<i>Birleşmiş Milletler Sözleşme ve Bildirgeleri</i>	111
<i>UNESCO Bildirgesi</i>	113
<i>Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Kararları</i> ..	114
<i>Avrupa Konseyi – İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi</i>	115
Bölgesel Özerklik Tanıyan Politikalar	116
Korsika ve Bask Örnekleri	116
Türkiye'nin Azınlıklara Yaklaşımı Üzerine	120
 VI. Bölüm	 123
İstilacı Dil ve Yerel Dillerin Ölümü	123
 EK	 135
ARAŞTIRMA-I	135
Türkçenin Türkiye'deki Kürtlere ve Diğer Azınlıklara Öğretilmesi	135
ARAŞTIRMA II	139
Dilimiz Varlığımız Dilimiz Kimliğimizdir	139
Kaynakça ve Göndermeler	143

Sunuş

Dil ve kültür tüm toplumların yaşayışının en önemli parçasıdır. Bugün dünyadaki birçok dil ve kültür yokolma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Küreselleşme ve ulus-devlet anlayışları birçok halkı ve onların dilleriyle kültürlerini tehdit etmektedir. Küreselleşme ulus-devletlerinin dil ve kültürünü tehdit ederken ulus-devlet anlayışları da kendi içindeki azınlıkların dil ve kültürlerini tehdit etmektedir. Bu anlamda iç içe geçmiş tehditler ve olumsuzluklar birbirini izlemektedir. Yaşanan ve yaşanmakta olan tüm olumsuzlukları yenmek için tek çıkar yol, çokdilli ve çokkültürlü yapılanmaya gitmek, dil ve kültürler üzerindeki tüm baskıları ortadan kaldırmaktır.

Wilhelm von Humboldt'a göre "bir toplumun dili ile, o toplumda yaşayanların düşünsel yönelimleri arasında o derece yakın bağlar vardır ki, bunlardan birisine ilişkin bilgiler edinirseniz, ötekisine ilişkin sağlıklı yorumlar yapabilirsiniz. Çünkü dil ve düşünsel etkinlik birlikte oluşur, birlikte yapılırlar. Toplumu dilinde görür, dilinde anlarız. Bir toplumun dili o toplumun ruhu, ruhu ise dilidir. Bu derece özdeş olan başka iki şey düşünmek gerçekten zordur diyor. Toplumların dillerini incelediğimizde onların yaşam tarzları, düşünceleri, güçlü ve zayıf yönleri, sanat ve müzikteki yetenekleri yani her şeyleri görülebilir. Dil toplumun ve onun kültürel birikiminin aynasıdır. Bu aynanın kırılması uğursuzluk getirir demek yerinde olacaktır sanırım." ¹

Her ulusun kültürü ve kültüre bağlı olan tüm nitelikleri ve yaşayış şekli onun dilini etkiler ve ona biçim verir. Uluslar

¹ Akarsu, 1984

dillerine bağılı olarak varlıklarını sürdürürler. Bağımsızlık ve özgürlükleri dillerine de yansır. Özgürlüğün yitmesi dili tehlikeye sokar ve uzun süreli bir özgürlük yitimi dil ölümlerini de beraberinde getirir. Dil ölümü, o dili konuşan toplumun birçok neden yüzünden (baskılar en önemli etkindir) nedenlerle artık o dili konuş(a)mama durumudur. Dil ölürken onunla birlikte onbinlerce yılın bilgi, kültür birikimini, o dile has düşünce tarzı da ölür. Dille beraber o toplumun kültürel özellikleri de tarih sahnesinden bir daha ortaya çıkmamak üzere silinir. Küreselleşme bu noktada ciddiye alınması gerekiyor, dünyanın tüm ulusal özelliklerini ve bölgesel dengelerini değiştiren bu yeni durum birçok toplumu derinden etkilemiştir ve etkilemeye devam edecektir.

Dil, sadece bir bildirişim sağlama aracı değildir. Dil aynı zamanda kendi içinde kültürel öğeler de taşır. Her dil bir zenginliktir. Bir dilin kaybolması dilbilimciler tarafından bir bitkinin kaybolmasına benzetilir. Nasıl ki bir çiçeğin kaybolması, onunla birlikte bir hastalığa çare olacak bir ilacın kaybolması anlamına geliyorsa, bir dil kaybolduğunda o dilin beraberinde getirdiği kültür ve haberleşmede içerdiği sayısız farklı çözümlerde kaybolur. Her açıdan merkezileşmenin sağlandığı günümüzde bir dilin kaybolma tehlikesi bir bitki türünün kaybolmasından daha fazladır. Egemen dillerde yapılan eğitimin yaygınlaşmasının beraberinde getirdiği bu tehlikenin önüne geçilmezse, önümüzde ki yüzyıl içinde dillerin büyük çoğunluğu kaybolacaktır.²

Bu bağlamda dünyadaki tüm dillerin bir zenginlik olduğu göz önüne alınarak farklı diller konuşan bütün azınlıklar, hiçbir engelle karşılaşmaksızın kendi dillerini öğretme ve yayma hakkına sahip olmalıdır.

² H. Küçük, "Dil, dil ayrışmaları ve lehçeler..."

I. Bölüm

Küreselleşme, Kültürel Emperyalizm, İletişim, Dil ve Kültür

Günümüzde tüm ulusal diller ve kültürler tehdit altındadır ve bu tehdidin adı küreselleşmedir. Dil, kültür ve iletişim kavramlarının küreselleşme karşısındaki durumları; kültürel emperyalizmin bu kavramlar üzerindeki etkileri oldukça ciddi bir sorundur. Ve bu sorun çözülmedikçe tüm dil ve kültürler yozlaşma tehlikesi ile karşı karşıya olacaktır.

Küreselleşme ve emperyalizm iki ayrı kavram değildir, “küreselleşme” emperyalizmi zararsız hatta sevimli göstermek için ona takılan yeni bir isimdir. Sermayenin dünyayı bütünleştirme ve ulusal sınırları aşma eğiliminin bir ifadesi olarak ortaya çıkan emperyalizm, diyalektik yasalar uyarınca düz değil sıçramalı bir gelişim seyri izlemektedir. Emperyalizmin bugün ulaştığı düzey, 1900’lerin başlarındaki düzeyle kıyaslanamayacak boyutlarda gelişmiştir. İşbölümünün uluslararasılaşma düzeyi; üretici güçlerdeki muazzam gelişme; sermayenin akış hızındaki sıçramalı artış; tekelleşmenin ulaştığı düzey; ulus-ötesi şirketlerin bütçelerinin pek çok orta düzeyli ülkeyle kıyaslanacak büyüklüklere ulaşması, dünya ticaret ve yatırımlarında tuttukları pay, sayılarında ve hacimlerindeki artış: bütün bunlar emperyalizmin bugün ulaştığı düzeyin göstergeleridir. Kapitalist üretim, giremediği sınırları birer birer yıkarak kelimenin tam anlamıyla bir dünya sistemi haline gelmiştir ve bu bağlamda “küreselleşme” bir gerçekliğe işaret etmektedir.

Bununla birlikte “küreselleşme” eğilimi kapitalist kesimin iddia ettiği gibi yepyeni bir olgu olmayıp, esas olarak kapitalizmin emperyalist aşamaya sıçramasıyla ortaya çıkmıştır ve emperyalizmden bağımsız, onu geride bırakan farklı bir aşama değildir. Yeni değildir, çünkü bu gelişmeler birden ortaya çıkmamış, 20. yüzyılın başlarından beri gelişerek bugünkü durumuna ulaşmıştır.

Küreselleşme denilen yeni emperyalizmin sadece ekonomilere değil birçok alana saldırmakta ve zaferini perçinlemeye çalışmaktadır. Bin yıllardır bilindiği gibi bunun en iyi yolu ulusların dil ve kültürlerini yok etmek ya da etkisiz hale getirmektir. Bunun için kullanılan silah kitle iletişim araçlarıdır.

Kültür kavramının özellikle üniter bir toplum kavramından türetilmesinden kaynaklanan sınırlamaların haricinde kültürü küresel düzeyde ele alırken karşılaşılan diğer başlıca sorun, çoğunluk küresel karşılıklı bağımlılık olarak adlandırılan şeyin egemen imgesinin küresel ekonomide temellendirilmesinden doğan- televizyon yorumcuları tarafından çok tutulmasına, sürekli gündeme getirilmesine rağmen, “dünya gezegeni” gibi kendine hizmet eden “küresel köy” düşüncesi de açılımsız, dahası yanıltıcı bir karşı koyma olarak önümüzde duruyor.³

Schiller’e göre kültürel emperyalizm; bir toplumun modern dünya sistemi içine çekilmesi amacıyla onun hakim toplumsal katmanının, dünya sisteminin tahakküm merkezinde geçerli değer ve yapılara uygun hale getirilmek, hatta bunlara güç katmak üzere kendi toplumsal kurumlarını şekillendirmesi için cezbedildiği, baskı altına alındığı, zorlandığı, bazen rüşvetle elde edildiği bir süreçler toplamıdır.⁴

Kültür ithaline olan bireysel tepkiler ne kadar farklılık gösterirse gösterebilir, tahakküm, bir kültürün ‘özerkliği’ –kabaca ifade edilecek olursa, bir kültürün kendi doğrultusunda gelişme

³ Robertson, 1999:185

⁴ Schiller 1976:9

hakkı- dış güçler tarafından tehdit altında tutulduğu zaman gerçekleşiyor demektir. Yerli kültürlerin yabancı bir kültür tarafında 'boğulduğu' iddiasıyla kültürel emperyalizmi eleştirilenlerin görüşlerinde gizli olan, kültürün bu 'bütünsel' anlamıdır.⁵

Çoğu ulus devlet (ve elbette azınlık gruplarının çoğu) günümüzde kendilerine özgü kültürlerini nesneleştirmeye çalışıyor; kültürün ne olduğuna ilişkin (antropolojiye ait olanları da dahil olmak üzere) Batılı (*ABD ve Avrupa Kıtası ülkelerinden sözediliyor*) tanımlar ithal ediyorlar, nesneleştirilmiş kültürlerini yönetmek için Batılı teknik rutinleri ithal ediyorlar; ekonomik açıdan önemli olan turizm ticaretini ele geçirmek için 'kültürel öz-imleri'ni uluslar arası düzeyde tanıtıyorlar; kısacası herkes (kendi) kültürünü (kendi) müzesine koymak istiyor. Bütün bunlar modernliğin sadece dünyayı istila etmekle kalmayıp, nesneleştirilmiş kültür, sözde olaylar ve gösterilerden oluşan 'postmodern' bir küresel toplumun öncülüğünü de yaptığını göstermektedir.⁶

Günümüzde küresel kültür akımlarının yoğunluğu ve hızı, dünyayı aynı anda kültürel bütünleşme ve çözülme süreçlerinin yaşandığı tek bir alana dönüşmektedir. Çünkü küreselleşme; ekonomik sosyal, kültürel oluşumların ve bunların sonuçlarının ulusal sınırları aşarak dünya geneline yayılmasıdır. Küreselleşmenin dinamikleri, böylece, kültürlerarası iletişimin koşulları olmakta, bu kültürlerle ait bireylerde değişik ilgi, bilgi, yönelim, tutum ve davranış değişiklikleri yaratmakta, yerel-geleneksel ve ulusal kültürleri uluslar arası etkileşime açık hale getirmektedir.⁷

Yukarıda sevimli ve iyi niyetli bir şeymiş gibi anlaşılmaya çalışıldığına düşülebilecek şekilde verilen küreselleşmenin amacı tüm toplumları birbirlerine yakınlaştırmak değil aynılaştırmak

⁵ Tomlinson, 1999:146

⁶ King, 1998:191

⁷ Önür, 1999/3:189

ve “üstün” Anglo-Amerikan kültürüne bağımlı hale getirmektir. Bu çaba iletişim araçlarının tümünde kendini göstermekte ve giderek sinsice yaygınlaşarak tüm kültürleri ve dilleri tehdit etmektedir.

Kitle iletişim araçları, kültürel emperyalizmi gerçekleştirmek Anglo-Amerikan kültürünün hizmetindedir ve onu hakim kılmak için dünyanın her yanında propagandasını sürdürmesindeki en önemli aygıttır.

İnsanlık serüveni uzun zaman bazen birbirinden neredeyse tümüyle habersiz olan ayrı dünyalarda devam etti. Bu durum, göreli olarak yakın bir tarihte, insanlar kendilerini, iletişim, iletim, yayım ve yeniden yayımlama araçlarındaki muhteşem gelişme sayesinde sıkı sıkıya yaklaşmış bulana dek sürdü.⁸

Kitle iletişim araçlarıyla toplum arasında karşılıklı etkileşim vardır. Kitle iletişim araçları, haberleriyle, yorumlarıyla toplumu yönlendirme gücüne sahiptir. Kitle iletişim araçlarının işlevleri, diğer bir ifadeyle, topluma yönelik etkileri başlıca üç grupta toplanabilir. Bunlarda birincisi topluma bilgi/haber iletmektir. İkincisi toplumdaki birtakım çatışmalarda taraf olmaktır. Üçüncüsü toplumdaki çatışmalar karşısında, uzlaştırıcı, yatıştırıcı yönde tavır almaktır. Kitle iletişim araçlarının bu işlevleri, kişilerin bilişsel, duygusal gelişimlerine katkıda bulunabileceği gibi, kamuoyunda birtakım yeni tutumların oluşmasına ya da mevcut tutumların değişmesine de önemli katkıda bulunabilir.⁹

Batıdan program ithali uluslar arası bir sorun haline geldiğinde UNESCO, TV haberleri ve eğlencesinin yalnızca gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru aktarıldığını ortaya koyan komisyon raporunu hazırladı. Bu tek yönlü dengesiz haber akışının yerel kültürleri zayıflattığını iddia eden bazı medya eleştirmenleri buna medya ve kültür emperyalizmi

⁸ Dollot, 1991:20

⁹ Dökmen, 1994:44

dengelessiz haber akışının yerel kültürleri zayıflattığını iddia eden bazı medya eleştirmenleri buna medya ve kültür emperyalizmi ya da kültür hegemonyası adını vermişlerdir. UNESCO uluslar arası habe akışı hakkında en az beş değişik rapor hazırlamıştır.

McQuail ve Mavvana bu konuda iki çalışma yapmıştı. Mattelart, Schiller ve Wells ise Amerikan televizyonunun çok güçlü olduğunu, hem kişileri hem kültürleri değiştirebileceğini söylemişlerdir.¹⁰

İrfan Erdoğan¹¹ küreselleşmeyi şöyle tanımlıyor; küreselleşme, günümüzdeki koşullar altında, özellikle güç ve iletişim ilişkilerinin dünya üzerinde yayılması, zaman ve uzayın (yerin) daraltılması ve sosyal ilişkilerin yeniden biçimlendirilmesi olarak anlamlandırılır. Küreselleşmenin gelişmesinde hızlı pazar değişimi, özelleştirme, merkezîyetçiliğin yerini yerelliğin alması, uluslararası firmaların devleşmesi, enformasyon ve eğlence teknolojilerinin yeniden biçimlenmesi, özellikle uydu iletişiminin yaygınlaşması, bilgisayar teknolojisinin ekonomik ve siyasal pazar mekanizmalarının egemen bir parçası olması, kültürel ürünlerin emtialaşması ve hızla yayılması gibi özellikler görmekteyiz. Elbette, küreselleşmeyle kurulan bilgi otobanı ("information highway") küresel firmaların global pazarlara daha iyi ulaşması ve kontrolünü sağlama görevini yapmaktadır.

Yine Erdoğan'a göre; 1990'ların dünyası, çok yakın geçmişin yeniden anlamlandırılmasını belli alanlardaki, özellikle iletişim alanındaki gelişmelere bakarak, evrensel niteliksel değişimler olarak sunmaktadır. Bu sunumların materyal temeli ekonomik uluslar arasılaşma ve bunun özelleştirmeyle özgürlük, serbest ticaret, demokratlaşma, globalleşme, evrenselleşme ve karşılıklı bağımlılık olarak gösterilmektedir. Örneğin, birkaç

¹⁰ İnceoğlu, 1997:75

¹¹ İrfan Erdoğan "Kapitalizm, Modernleşme, Postmodernizm ve İletişim"

maya başladılar. Sovyet Rus imparatorluğunun çözülüp ganimet paylaşma yarışının başlamasıyla birlikte, davulun sesine "soğuk savaş bitti" namesi de katıldı. Dünya henüz, emperyalizmin global kenti olmadı ve soğuk savaş bitmedi. Tam aksine kapitalist ve emperyalist sömürünün olduğu her yerde ve birimde bütün şiddetiyle devam etmektedir. Kapitalist ülkelerle "kalkınan ülkeler" arasındaki uçuruma ne oldu? Uçurumlar emperyalist, *pardon*, demokratik iletişimle kapatılmaktadır. Bu da ne demek? Çağımızın egemen iletişim biçimi, zaman ve yeri fethederek (yani teknolojilerle mülkiyetine geçirerek) emperyalist dünyayı örgütlenme tarzı oldu.¹²

Küresel saldırının en önemli ayaklarından biri de dil ve kültürü içine alan "eğitim"dir. Küresel bir eğitim yaratma ve kendi dilsel, kültürel özelliklerini başka uluslara taşıma bu yolla onları dilsiz, kültürsüz daha doğrusu kimliksiz ve kişiliksiz hale getirmek ve düşünsel yetilerini yok ederek verilen ve götserilenle yetinmelerini başka bir deyişle avunmalarını sağlamak amaçlanmaktadır

Bir yandan "öteki kültürlere" ve küresel eğilimlere yönelik giderek artan ilgi büyük ölçüde kabul görmekte, ders programının "uluslararasılaştırılması", öyle görünüyor ki, küresel duruma ilgi doğrultusunda atılmış güçlü bir adım gibi görünmektedir. Öte yandan, bu adımın önemli bir bölümünün, giderek karşılıklı bağımlı hale gelen bir dünyada "uluslararası eğitimi" geliştirmeyen ülkelerin ekonomik ve siyasal açılardan olumsuz etkilenecekleri önermesine dayandırıldığıнын bilincine varmamız gerekmektedir.¹³

Küreselleşme gittikçe önemini artırırken, Anglo-Amerikan yayılmacı kültürünün dilini diğer diller üzerinde bir tahakküm aracı olarak kullanmaktadır. Ulus-devletler kendi dillerini bir yana koyarak İngilizceyi hakim kılmak için gerekli tüm çabaları harcamaktadır. İdealize edilen bir küreselleşmenin önündeki

¹² Erdoğan, İrfan 2003

¹³ Robertson, 1999:300

engellerin başında kuşkusuz dil gelmektedir. İletişim sistemleri küreselleştiğinden beri dil engellerinden kaynaklanan sorunlar had safhaya ulaşmıştır. Çoğunluk bu sorunların bir *ortak iletişim dili* ya da *geçer dilin* (lingua francanın) oluşmasıyla ortadan kalkacağını sanmaktadır. İngilizce engelleri aşmak adına hem gerçek hayatta, hem de siber uzayda (Cyberspace) dünya çapında hâkim konumdadır. Bu da küresel bilgi toplumunda pazarlara giriş, kariyer, refah ve bilgiye ulaşmak için İngilizce'ye iyi derecede vakıf olmanın ön şart oluşturduğu anlamına geliyor. İngilizce'nin iktidarı, primer konuşucularının dünya çapındaki sayısından değil, onu ikinci dil olarak öğrenmek zorunda kalanların sayısının gittikçe artışından kaynaklanmaktadır. Bir dilin bu bakımdan üstünlüğü daha çok gücün, iktidarın bir göstergesidir. Bugün İngilizce 60'ın üzerinde ülkede resmî ya da yarı resmî dil durumundadır, altı kıtanın hepsinde de güçlü bir yaygınlık kazanmıştır. Pek çok kitabın, gazete ve derginin dili İngilizce'dir. Hava alanlarının, uçuş güvenliğinin, uluslar arası konferansların ve akademik toplantıların, bilimin, tekniğin, tıbbın, diplomasinin, sporun, pop müziğin, reklamların, kısaca uluslararası rekabetin dili İngilizce'dir. Bilim adamlarının üçte ikisinden fazlası İngilizce yazmaktadır. Gönderilen her mektup ve postanın dörtte üçünden fazlası İngilizce'dir.¹⁴

İngilizce'nin bir dünya dili olarak gelişimi onu öğrenmek zorunda olanlarca her zaman iyi bir şekilde algılanmıyor. Dilin yayılmasına katkıda bulunur görünen şartlar İngilizcenin ortak iletişim dili olarak başarı kazanmasına karşı kuşku, güvensizlik hatta düşmanlık yaratabilmektedir. En büyük problem ve endişe kaynağı, İngilizce'nin çıktığı kültüre (hepsinden önce Amerikan kültürüne) eğitimde, bilimde, her alanda dürüst ve hakça olmayan görülmedik bir avantaj sağlaması, dil yayılmasının kültür yayılmasını da beraber getirmesidir. Çünkü Küreselleşme ile elele yürüyen Anglo-Amerikanlaştırma siyaseti İngilizce

¹⁴ Crystal 1987

sayesinde kitle iletişim araçları yoluyla tüm sınırlardan içeri rahatlıkla girmekte ve diğer ülkelerin inanç, davranış ve değerlerini baskı altına alarak yozlaşmış Amerikan kültürünü empoze etmektedir. İngilizce burada karşımıza bir dil olarak değil emperyalizmin halklara karşı kullandığı bir propaganda aracı (bir anlamda silah) olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat "küreselleşen dünya" gerekçesiyle İngilizce unsurların diğer dilleri istilâ edişi ve bütün insanların İngilizce öğrenmek mecburiyetinde kalışı da dile müdahaledir. Çağdaşlık adına dil bakımından standartlaşmanın insanlık dışı olduğunu, dil çeşitliliğinin de tıpkı biyolojik çeşitlilik gibi saygı duyulması ve korunması gereken bir kıymet olduğunu düşünenler bu konuda farklı bir tutum ortaya koymaktadırlar. Bunlar dilin, kimlik, kültür ve milletin ortak hafızası ile sıkı bağlantısına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Avrupa topluluğunda dilsel bir tek kültürlülük mü yoksa dil çeşitliliği mi meselesi tartışılmaktadır.¹⁵

Avrupa Birliğinin hazırlattığı "Modern Languages: A Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assesment" adlı materyalde "What is plurilingualism?" (çoğul-dillilik nedir?) başlığı altındaki bölümde son yıllarda Avrupa Konseyinin dil öğrenimine yaklaşımı açısından çoğul-dilliliğin önem kazandığı vurgulanmış. Ayrıca toplum içinde iletişim aracı olarak birden çok dilin kullanılması anlamına gelen çoğul-dillilik ve çok-dillilik kavramlarının ayırımına değinilmiş. Çok-dilliliğin ise okullarda öğrencilerin birden çok yabancı dil öğrenmelerinin teşvik edilmesi ve İngilizce'nin uluslar arası iletişimdeki baskın durumunun zayıflatılmaya çalışılması olarak verilmiş. AB diller projesinde en fazla önemli görülen kısım 'Erasmus' adını verdikleri yükseköğretim projesi ile 'Lingua' adını verdikleri yaygın dil öğrenimi projeleri. Onun dışında ortaöğretim ve okul dışı yetişkinlere yönelik eğitim programları da var. Programın

¹⁵ Kılıç, Filiz "Küreselleşme ve Dil"

hedefi , bireylerin erken yaşta kültürel ve dille ilgili çeşitlilikleri dikkate alarak bilgiyi kullanma ve bilgi alışverişinde bulunabilme, başka coğrafi ve toplumsal gerçeklerin farkında olma, disiplinler arası yaklaşımlar geliştirebilme ve projelerde takım çalışmasına katılma becerisini geliştirmek. SOCRATES'e bağlı Lingua projesi kapsamında ise AB dillerinin nicel ve nitel olarak geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması hedefleniyor. Projeye bağlı olan eğitim kurumlarına ortak müfredat dayatılıyor ve Minevra adlı proje ile uzaktan eğitim şeklinde derslerin tek merkezden verilmesi planlanıyor. Tabii ki bu derslerde dil olarak bir ya da iki dil, büyük olasılıkla da İngilizce ve Almanca kullanılacak. Tek bir müfredat, belli bir dil ve tek merkezden verilen ders ile nasıl bir çeşitlilik sağlanacağından ve takım çalışmasının bunun neresinde olduğundan ise hiç bahsedilmiyor.

SOCRATES projesinin tek amacı, emperyalist bir kutup olarak AB'nin emperyalist ABD karşısında üstünlük kazanabilmesidir. Tek müfredat ve ortak dil dayatması, AB'nin kültürel emperyalizm hevesinin bir ürünüdür. Çünkü bir kültür, başka bir kültürü bilim, sanat ve dil yönünden bağımlı kılarak baskı altına alır.

Küreselleşme ulus-devlet kavramının temellerini sarsmış ve onu bilinmeyen bir yöne sürüklemek için ilk adımları atmıştır. Sermayenin hareket yasaları, bu hareketin önündeki engelleri her geçen gün daha da zorlar ve üstyapısal birtakım değişiklikleri dayatır. Küreselleşme adını alan yeni emperyalizm, dünya ekonomisini tepeden organize edip yürütmek için, IMF, Dünya Bankası, OECD ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumları kullanıyor. Bu ekonomik düzenlemenin bir uzantısını da kuşkusuz kapitalistlerin gerek gönüllü gerekse ekonomik zora dayalı politik düzenlemeleri oluşturuyor. Emperyalizmin günümüzde ulaştığı düzey bunları da aşan uluslararası yapılanmaları, kalıcı hukuki düzenlemeleri burjuva ulus-devletlere dayatıyor. Ve bütün bunların sonucu olarak, sermayenin, ulus-devletin sınırlarını aşan çıkarlarını ve hukuku-

nu güvenceye alacak üst birlikleri oluşturma eğilimi tüm dünyada kendini hissettiriyor.

Kapitalist düzen altında devletin sınıfsal işlevi ortadadır ve sınıflar varoldukça ulus-devlet de varolacaktır. Bugün ekonomik ve hukuksal bir üst birliğin ifadesi olan Avrupa Birliği'nin geçmişte tartışılan Avrupa Birleşik Devletleri türünden bir oluşuma doğru yol alıp almayacağı konusuna gelince. Bu tür bir oluşumun, kapsadığı ulus-devletleri ortadan kaldıracabilmesi, hele hele genel anlamda ulusal çelişkileri ortadan kaldıracabilmesi, bugün elde varolan somut verilere ve gelişmelere bakıldığında mümkün görünmüyor. İngiltere, İspanya, Fransa gibi gelişmiş kapitalist ülkelerde dahi ulusal sorunu çözmemiş olan kapitalizmin, katmerleşmiş çelişkileriyle koskoca Avrupa'yı birleştirebileceğini düşünmek kapitalizmin çelişkili doğasını hafife almaktır. Kapitalizmin kendi iç çelişkisi, rekabet, bu tür oluşumların nihayetine varmadan önce dağılmalarına neden olacaktır. Bu rekabetin getirdiği merkezkaç eğilimler bugün var gücüyle sorun oluşturmaya devam ettiği gibi, yarın da devam edecektir. Birleşmek suretiyle dünya pazarına daha güçlü bir şekilde çıkmak ve rekabet şansını arttırmak için oluşturulmaya çalışılan bu birlikler, dünya dengeleri değiştiği anda çelişkilerinin ağırlığı altında yıkılacak ve başka ittifak arayışlarına gidilecektir. Dolayısıyla bu tür oluşumları olmuş bitmiş yapılar olarak görmek, çok yönlü ve çelişkili bir süreci tek yanlı olarak değerlendirmek olur.

Bazı kuramcılar ulus-devletin, gitgide geçmiş bir çağdan kalan bir kuruma benzediğini ileri sürmekte; ulus-devletlerin geri bıraktırmış ülkelerin büyük bölümünde borçların, aşırı şişkin bürokrasinin ve yolsuzluğun altında çöküntüye uğradığını ve geriye kalan boşluğu yerel halk hareketleri ve çoğunun hiçbir kaydı olmayan, hükümetlerin etki alanı dışında şaşırtıcı biçimde gelişmiş gayri-resmi ekonomik anlaşmaların aldığını ileri sürmektedir. Bununla birlikte, ulus-devlet yok olacak gibi de değildir. Aksine, Soğuk Savaşta küreselleşmenin öncüsü ABD'nin kazandığı zafer milliyetçiliğin canlanmasına yol açmıştır.

II. Bölüm

Dil

Dil konusunda yazmak ve sonuçta ulaşılacak istenen noktaya varmak oldukça yorucu ve zor bir uğraştır. Noam Chomsky'nin Dil ve Zihin adlı eserinde değindiği gibi; "Dili incelemek, bazılarının 'insanın özü' dediği şeye yaklaşımdır, yani zihnimizin, bildiğimiz kadarıyla yalnızca insana özgü, ayırdedici niteliklerine."¹⁶ Psikanalizin ünlü isimlerinden Lacan, "Dil olmadan insan öznesinin olamayacağını ama öznenin de yalnızca dile indirgenemeyeceğini" söylemektedir.¹⁷

Kültürde olduğu gibi dili tanımlamak ve "Dil nedir?" sorusuna net bir yanıt vermek olanağı yoktur. Dili tanımlarken ve onun ne olduğunu anlamlandırmaya çalışırken bile ondan kopamadığımız ve ona asla uzaktan bakamayacağımız gerçeğini, insanı insan yapan şeyin ve insanla ilgili her şeyin dilden bağımsız düşünölemeyeceğini göz önüne alırsak bu çabanın ne kadar çok uğraş gerektirdiği sanırız anlaşılacaktır. Buna rağmen elimizden geldiğince dilin ne olduğuna değinelim.

"*Dil nedir?*" sorusuna yanıt arayan ünlü dilbilimci Andre Martinet'e göre dilin tanımı;

"Dil, insan deneyiminin, topluluktan topluluğa değışen biçimlerde, anlamsal bir içerikle sessel bir anlatım kapsayan birimlere, başka bir deyişle anlam birimlerine ayrıştırılmasını sağlayan bildirilişim aracıdır; bu sessel anlatım da, her dilde belli sayıda bulunan, öz nitelikleriyle karşılıklı bağlantıları da bir

¹⁶ (Chomsky 2001)

¹⁷ (Sarup 1997)

dilden öbürüne değişen ayırıcı ve ardışık birimler, başka bir deyişle sesbirimler biçiminde eklemlenir.”

Dilbilimin öncülerin Ferdinand de Saussure ise: “Dil, dilyetisinin toplumsal ürünüdür, hem de bu yetinin bireylerce kullanılabilmesi için toplumun benimsediği zorunlu bir uzlaşımlar bütünüdür.” diyor.

Ünlü Yunan düşünürü Platon ise Kratylos adlı eserinde dili “ kendi özel düşüncelerini sesin yardımıyla, özne ve yüklemeler aracılığıyla anlaşılabilir duruma getirmek” şeklinde tanımlıyor. Son aşamada incelenen tanımlar ve diğer bilgilerimizin ışığında genel bir tanım yapmak gerekirse dili şöyle tanımlayabiliriz:

“Dil; düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü ve gelişmiş bir dizgedir.”

Konuşma yeteneği insanın temel niteliğidir. İnsanların bugünkü aşamaya gelmeleri bu sayede olmuştur. İnsanların bir arada yaşayabilmesinin önkoşulu iletişimdir (bildirişim). İletişimin olmadığı yerde insan topluluğundan da söz edilemez. Bu bakımdan *iletişim* ve *dili* birbirinden ayırmak imkansızdır, bu iki kavram diğeri olmadan hiç bir şey ifade etmez anlam-sızlaşır. Bu yüzden iletişime de kısaca değinelim:

“İletişim, insanın varlık sürdürme biçiminin bir ürünü ve insanın varlık sürdürme biçimindeki değişimlere uğrayan insana özgü bir olgudur.” (Oskay)

“İletişim, bir kaynağın belli bir amaç ile, alıcının tepkisini de göz önünde tutarak dilleyip ürettiği işitsel, görsel ya da öteki duyularla da algılanabilen karışık dilli iletilerin ya da metinlerin doğrudan veya taşıyıcı bir araç ile alıştırılmasıdır.” (Demircan)

Dil ve düşünce kavramları birbirlerinden ayıramazlar “dil” olmadan “düşünce” gerçekleşebilir mi? Düşünce olmadan “dil” ne işe yarar? Dil sadece iletişim aracı mıdır? Bu soruları yanıtlamaya çalışalım.

Dilin bir iletişim aracı olduğunu ileri sürenlere karşı Humboldt dilin yalnızca yalın bir araç olmadığını, düşünceyi yaratan bir etkinlik olduğunu ileri sürmüştür.

“Dil olmasaydı, düşünme de olmazdı. Düşünme çıkarımlar yapma, kavramlar ve önermeler arasında bağlantı kurmadır. Kavram ve önermelerin içinde yer aldığı bağlam da dilin bütünüdür. Bu kavramlarla insan kendine bir dünya yaratıyor: Kültür Dünyası; sanat, bilim, felsefe hep kavramlarla, dille bağlı. Dilin gücü düşünmeyi yaratmasında. Dile dökmeden, dil kalıbına yerleştirmeden gerçekliği anlayamıyor, üzerinde düşünemiyoruz. Dünyayı dil yoluyla kavıyoruz. . İnsanın kafa yapısını en iyi gösteren de onun kullandığı dildir. Bizim kimliğimizi belirleyen de dil oluyor böylece. Kimliğimiz dilimiz içinde gelişiyor. Hepimiz bir dil içine doğuyoruz. İnsanın insan olması, insanın kendi olması, kendi kimliğini bulması, kendinin bilincine varması da dille bağlı. İçine doğduğumuz dil/diller kimliğimizi de belirliyor. Dilimiz kimliğimizdir.”

“Gündelik yaşamda dilin yeri bellidir. İnsanın sürekli olarak kullanmak durumunda bulunduğu bu araç bütün insanlığın eksiksiz yararlandığı bir temel yetidir. Ne denli ilkel olursa olsun, hiçbir toplum yoktur ki dilini geliştirmemiş olsun. Dil denilen araçtan yoksun bir kültür bulunmadığına göre, toplumsal insanbilimin özellikle birinci temel sorunuyla dilin yakın ilişkisi bulunmalıdır. İşte bu yakın ilişki bizi, bir araç olarak düşünmekten öteye, dili kültürel kurum olarak ele almaya iter.” (Köksal)

“Bir toplumu ulus yapan öğelerin en önemlilerinden biri de dildir. Bu bakımdan dil, bir toplumun en değerli yapı taşlarındandır. Çünkü toplumların kültür ve uygarlığı, dildeki gelişmişliği ile değerlendirilir. Dil, toplumun kültürünü ve tarihini gelecek kuşaklara aktararak tarih bilinci oluşturur. Toplumun özellikleri dil kullanılarak yeni nesillere öğretilir. Sanat (özellikle edebiyat) eserleri dille oluşturulur ve toplumun

estetik anlayışını ortaya koyar. Dil kendi canlılığı ve sosyal oluşu ile toplumu da canlı ve bir arada tutar.” (Giddens)

“Hiçbirimiz, çocukken öğrendiğimiz dili kendimiz yaratmayız ve hepimiz dil kullanımının değişmeyen kurallarıyla sınırlıyız. Ama aynı zamanda, bir dili anlayabilmek, kendi kendimizin farkında olmayı ve yaratıcılığı olanaklı kılan ana etkenlerden birisidir. Dil olmadan, kendilik bilinci olan varlıklar olamazdık ve az çok, yalnızca anlık olarak yaşıyor olurduk. Dilde ustalık, insan yaşamının simgesel zenginliği için ve çevre üzerinde pratik egemenlik kurmamız için gereklidir.” (Giddens)

“Her dil parçası olduğu kültür bütününde ortaya çıkan gelişmelere ayak uyduracak biçimde kendisi de sürekli bir değişim içindedir.” (Wells)

Kültür

İnsan, yalnız olsaydı hayvan olarak kalırdı. Kültürü ve bilimi tek bir insan değil, milyonların emeğine dayanan insan toplumu yaratmıştır. Topluluk halinde yaşayan insanların avlanırken, bir tehlikeyi haber vermek, öğrendiklerini başkalarına anlatmak için iletişim kurması gerekiyordu ve bunun için de dile ihtiyacı vardı. İlk insanların vücut hareketleri ile anlaştıkları düşünülmektedir, çünkü o dönemler insanın gırtlak yapısı bugünkü yapısından çok farklıydı ve sesleri üretme imkanı sınırlıydı. Evrim süreci içinde insanın yapısı değişirken, dilde onun kültürünün bir parçası haline geldi.

“**Kültür nedir?**” sorusuna kesin bir yanıt bulmak imkansızdır, çünkü bu konu ile ilgilenen bilim adamlarının bu konuda söylediklerinin tümünün bir bilimsel dayanağı ve geçerliliği vardır. Çeşitli bilim adamları ve filozof ve dilcilerin kültür ile ilgili tanımlarına bakalım¹⁸:

Kültür, varlığımızın yapısını belirleyen, sosyal bir süreçle öğrendiğimiz uygulama ve inançların, maddi ve manevi öğelerin birliğidir. (Sapir)

¹⁸ Güvenç, 1996 :100

Kültür, bir toplumun tüm hayat biçimidir. (Linton)

Kültür, bir grubun yaşama biçimidir. (Marquet)

Kültür, sosyal-kültürel evrendeki açık seçik eylemlerin ve araçların ortaya koyduğu ve nesnelleştirdiği anlamlar, değerler ve kurallar, bunların etkileşim ve ilişkileri, bütünleşmiş ve bütünleşmemiş gruplarıdır. (Sorokin)

Kültür, sosyal etkileşimin ürünüdür. (Winston)

Kültür, yaşam çevremizin insan yapısı olan kesimidir. (Herkovits)

Kültür, doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı hemen her şey'dir. (Marx)

Önemli kültür tanımlarından biri de ünlü İngiliz antropolog E.B. Tylor'a aittir; "Kültür ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun kazandığı bilgi inançlar, sanat, ahlak, yasalar, görenekler ve tüm öteki beceri ile alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür." Ruth Benedict'te Kültür Örüntüleri adlı eserinde "Kültür büyütülerek ekrana yansıtılmış bireysel psikolojidir." demektedir. Tanımlardan da anlaşılacağı gibi görüşlerin tümü doğru olmakla beraber her düşünür ya da bilim adamı kendi çalışma alanları ya da dünya görüşlerine göre bir kültür tanımı yapmışlardır ama bununla beraber kültürün toplumsal bir ürün olduğu paydasında birleşmişlerdir. İnsanların toplum olmasını sağlayan en önemli öge ise iletişimin temeli olan dildir.

Ünlü antropolog Malinowski şöyle diyor:

"Bence kültürel anlamdaki boy ile (kabile) politik örgütlenme oluşturmuş bir birlik olan boy arasında kesin bir ayırım yapılmalıdır. Bütünsel bir kültürün en geniş taşıyıcıları olarak boy, aynı geleneğe, aynı töre hukukuna, aynı etnik araçlara sahip olan ve özde aile, komün ya da el sanatları loncası ve ekonomi toplumları gibi daha küçük gruplarla aynı örgütlenmeyi gösteren bir halk grubundan ibarettir. Ben şahsen boy birliğinin en belirgin işaretini dilde görüyorum; çünkü ortak bir gelenek içindeki beceri, bilgi, töre ve inançlar ancak ortak bir dili konuşan bir halk tarafından aktarılabilir. Sözcüğün tam

anlamıyla kooperatif bir etkinlik de ancak birbirleriyle dille iletişim kurabilen insanlar tarafından yürütülebilir.”¹⁹

Kültür sürekli değişim içindedir. Günümüzdeki herhangi bir hayvan kolonisinin, içgüdüsel davranışlarının Cengiz Han ya da Sezar döneminde yaşayan bir hayvan kolonisinden farklı olmadığını rahatça söylenebilir. İnsan toplumları için ise bunları söylememiz mümkün değildir. Orta asya’da yaşayan atalarımızın, Selçuklular dönemi Türklerinin kültürü ile bugünkü Türkiye’nin kültürü arasında çok fark vardır. Bunu söylerken kültürlerin tarih boyutunda evrim geçirdiklerini söylemiş oluruz.

Kültür öğrenilir. Bazı hayvanlar öğrenme yeteneğine sahiptirler. Örneğin bir köpeğe birçok şey öğretilir ancak köpek bunları doğan yavrularına öğretmez; onların yeniden eğitilmeleri gerekir. İnsanın bu alandaki üstünlüğü ve biricikliği kültürünü öğretmek kuşaktan kuşağa taşımasına olanak sağlayan dil yeteneğidir.

Kültür değişir. Kültürler zaman içinde doğal çevreye uyum gösterir, yayılma, ödünç alma ya da öykünme gibi yollarla iletişimde bulundukları kültürlerle benzerler. Kültür toplumsal yaşam içinde insanların tüm istem ve ihtiyaçlara yanıt verebilmek için yeniden yapılanabilir. Kültürel sistemin belli bir bölümündeki değişim, geri kalan kurumları kendine uymaya zorlar.

Dil – Kültür Bağlantısı

Dil ve kültürü birbirinden bağımsız parçalar olarak ele almak mümkün değildir çünkü biri diğeri olmadan varolamaz. Kültürün olduğu yerde dil, dilin olduğu yerde kültür mutlaka vardır. Dildeki her şey kültürden gelir. Kültür, dilde yaşar ve anlamını bulur.

İnsan, çevresinin bilincinde olduğu gibi kendisinin de bilincindedir. İnsan, ben bilinci olan biricik varlıktır; bu onu

¹⁹ Malinowski, 1992 :31

doğanın öznesi yapar. Doğanın öznesi olan bu varlığın en önemli özelliklerinden birisi diğer öznelere iletişim kurabilmesidir. “Hayvan, kendi yaşam etkinliğiyle dolaysızca özdeştir; kendini yaşam etkinliğinden ayırdedemez. İnsan ise, yaşam etkinliğini, bilincinin ve isteminin nesnesi yapar.” (Marx) İnsan yalnızca bir doğa varlığı değildir. O, bunun yanında bir toplum varlığıdır da. Bilinci de, yalnızca doğal çevresiyle arasındaki ilişkileri değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin imgesini de içerir. “İnsan dış dünyayı etkileyip değiştirirken, aynı zamanda, kendi doğasını da değiştirir; kendindeki uyuklayan güçleri değiştirir.” (Marx) Dünyaya açılma, dünyayla ilişki kurma insanı öteki canlı varlıklardan ayıran ve onu özgür kılan temel niteliktir. İnsandan başka hiçbir canlı varlığın bu anlamda dili yoktur. Çevresini aşabilen, çevresinin dışına çıkabilen, doğanın ve kendisinin bilincine varan hiçbir canlı varlık yok yeryüzünde. İnsan bu nitelikleriyle çevresini değiştirmiş, doğaya bir şeyler katmıştır. Doğaya kattıklarına da bugün kültür diyoruz. İşte insanın doğaya kattıkları binlerce yıl içinde oluşa oluşa bugüne dek gelmiş ve yarınlara gitmektedir. İnsanın insan olması da, kendi yolunu kendisinin çizmesi de dili ile olmuştur.

Dil geliştikçe kültür, kültürün evrimiyle öğrenilen ve öğretilecek kültürel bilgi ve beceriler zenginleşti. Kültürel evrimde öne geçen insanlar, kültürel verimde geri kalan ilkelleri, bugün olduğu gibi sömürdüler; bazı durumlarda ortadan kaldırdılar. Doğal seçimin yanı sıra, kültürel seçim insanoğlunun yazgısını ve varlığını etkilemeye başladı. Bu iki boyutlu ayıklanmanın sonucu olarak, güçsüzler elendi, güçlüler çoğaldı ve yayıldı. Merkezi sinir sistemi daha da karmaşık bir düzeye yükseldi. Kültürel evrimin ilk aşamalarında biyolojik ve kültürel gelişme arasında yavaş fakat hayati bir ilişki vardı. Son 25-30 bin yılda kültürel evrimde bir hızlanma duyumsanmasına karşın, biyolojik yapıda nasıl bir değişme olduğu kesinlikle

bilinmiyor. Başka bir deyişle kültürel evrim sanki biyolojik evrimin yerini alıyormuş gibi görünüyor.²⁰

Ünlü dilbilimci, düşünür ve devlet adamı Wilhelm von Humboldt, dille kültür arasındaki bağlantı konusuna çalışmalarında geniş bir yer ayırmıştır. Bir ulusun dilinden o ulusun kültürüne, dünya görüşüne inilebileceğini savunan ve bu görüşü sonradan birçoklarınca benimsenen Humboldt, dilin bir ulusun ruhunun dış görünüşü olduğunu belirtmekte “ulusun dili ruhudur; ruhu da dili” demektedir. Humboldt’a göre diller, uluslarla birlikte gelişirler; onların tinsel özelliklerinden kururlar. Ulusların tinsel özellikleri çeşitli olduğundan, dillerin yapısı da birbirinden farklıdır.²¹

Humboldt’a göre, her insan belli bir topluluğa bağlıdır, dolayısıyla diğer insanlarla bağlantısı vardır. Gereksinimlerin karşılanabilmesi için diğerleriyle anlaşmak zorunludur, bu ise dil yoluyla olanaklıdır. İnsan ancak diliyle insandır. Ona göre dil, insanın bütün varoluşunu kuşatır. İnsan, içinde yaşadığı duygulanımlardan başka, uzak geçmişi de dil yoluyla duyar ve sezer. Çünkü dil, önceki nesillerin duygulanımlarında yoğrula yoğrula gelmiştir. Dil bir ürün değil, bir etkinliktir. Bu nedenle dili tanımak ancak tarihsel yolla olanaklıdır. Dilin yeteneği doğuştandır, ancak dilin gelişmesi dil gücüne bağlı olarak tarihte oluşur.²²

Her ulusun yaşam biçimi, kültürü, düşünsel nitelikleri onun diline etki eder ve onu biçimlendirir. Uluslar dillerine bağlı olarak varlıklarını sürdürürler. Bağımsızlık ve özgürlükleri dillerine de yansır. Tarih sahnesinden çekilmiş toplum ve uygarlıkların dilleri de dirimselliğini yitirir. Dile dirimselliğini veren ilke, özgürlüğün yitimiyle ortadan kalkar.

Dünyaya açılmayı, dünyayı dil aracılığı ile kavramayı felsefe tarihinde ilkin Herakleitos dile getirmiştir. Kendisinden

²⁰ Güvenç, 1996: 150

²¹ Aksan, 2000:65

²² Akarsu 1984

kalan en önemli parça olan Fragment 1'de "logos" kavramı üzerinde durur. Şu kısa tümcesi dil felsefesi bakımından çok önemli; "İnsanlar onu anlamadılar, onu işitmeden önce". Anlamı şudur; "Gerçeği, söz haline gelmeden, başka deyişle, dile dökmeden önce insanlar anlamadılar". Dil-dünya ilişkisi bakımından çok önemli bir nokta bu. Dünyaya açılma, dünyayla ilişki kurma insanı öteki varlıklardan ayıran ve onu özgür kılan temel nitelik. İnsandan başka hiçbir varlığın bu anlamda dili de yok. Çevresini aşabilen, çevresinin dışına çıkabilen, doğanın ve kendisinin bilincine varan insandan başka hiçbir canlı varlık yok yeryüzünde. İnsan bu nitelikleriyle çevresini değiştirmiş, doğaya bir şeyler katmıştır. Doğaya kattıkları da bugün kültür dediğimiz şeyden başkası değil. İnsanın doğaya kattıkları, binlerce yıl içinde oluşa oluşa bugüne dek gelmiş ve yarınlara gitmekte. İnsanın insan olması da, kendi yolunu kendisinin çizmesi de dili ile olmuştur böylece.²³

Bir ulusun bireylerini birbirine anlamlı bir biçimde ancak ulusal dil bağlar. Ulus dilinin oluşması ise ortak bir yaşam, ortak bir kültür, özetle ortak bir tarihin sonucudur. Her toplumun, her ulusun dünyası farklıdır. Beklentileri, istekleri, duygu ve düşünceleri, takındıkları tutum farklıdır. Buna bağlı olarak da her toplumun belli bir dünya görüşü vardır. Bu dünya görüşü, o ulusun diline yansır.

Genel olarak insanda bulunan söz söyleme yetisi, ulusların tinsel gücüyle, özellikle düşünce ve dil gücüyle doğru orantılı olarak görülür. Bir ulusun, duyma, düşünme biçimi ve karakteri, nesneleri, olayları ve olguları kavrayış biçimi, ulusun diline etkileden, o ulus üzerine etki yapamaz.

Ulusal bağımsızlık, dili de egemen kılar ve dil bu durumda güçlü bir biçimde devinir ve buna bağlı olarak düşünce etkinliği de en yüksek gücünü dilde ortaya koyar. Bir ulusu oluşturan bireyler, ortak kültür değerlerini dil yoluyla bölüşürler. Ulusal dil, bir yanda da insanlığın ortak malı olan uygarlığın izlerini

²³ Akarsu 2001

taşıır; ulus olmanın ötesinde insan olmanın erdemlerini de yansıtır.

“Fransız ve İngiliz ulusları, burjuvazinin feodalizmi yıkıp ulusal pazarı birleştirmesiyle doğar. Lenin, ulusçuluk akımının ekonomik temelini, “meta üretiminin kesin yenilgisi”ne bağlar. Bu yengi “iç pazarın burjuvazi tarafından fethini, ortak bir dile sahip nüfusun oturduğu arazilerin bir devlet çatısı altında birleştirilmesini, ortak dilin gelişmesini zorlaştıran bütün engellerin kaldırılmasını ve bir edebiyatın doğmasını gerektirir” der. Lenin, ulus olmada ekonomi ve dile büyük ağırlık tanır. Ulus kuramcılığıyla ün kazanan Stalin, “ortak kültür biçiminde meydana çıkan ruhsal bir oluşum” birliği üzerinde de durur.”²⁴

“Ulusları oluşturma bakımından konuşulan diller ya da şiveler ölçü alınır. Bunlar edebi diller haline getirilir. Aynı dil ya da şiveyi konuşan toplulukların belli bir arazide, özerk cumhuriyetler teşkil etmesi ilkesi uygulanır. Arazi sınırıyla, dil sınırı birleştirilmek istenir. Dil ve arazi, Stalin’in “ulus” tanımının iki temel ögesidir.”²⁵

“Dil, bir toplumun varlığı süresince etkinlik gösteren toplumsal olgulardan biridir. Toplumun doğması ve gelişmesiyle birlikte doğar ve gelişir. Toplumla birlikte, o da ölür. Toplum olmaksızın dil de olamaz. Dolayısıyla, dil ve dilin gelişme yasaları ancak toplum tarihiyle, incelenen dilin ait olduğu ve dilin yaratıcısı ve taşıyıcısı olan halkın tarihiyle kopmaz bağlar içinde incelenirse anlaşılabilir.”²⁶

“Dil birliği bir ulusun önemli bir özelliğidir. Dil, insanlar-arası ilişkinin en önemli aracıdır. Bir devlet için ortak bir dil mutlaka şart olmazken; ortak bir dile sahip bulunmayan bir ulusal topluluk düşünülemez.”²⁷

²⁴ Avcıoğlu, 1999-1:47

²⁵ Avcıoğlu, 1999-1:75

²⁶ Stalin 1992:20

²⁷ Lenin 1977:212

“Dil birliği, her zaman için, aynı dili konuşan insanların bir ulusa mensup olduklarını belirlemede yeterli bir gösterge değildir. Pek çok insan aynı dili konuşmakla beraber farklı uluslar oluşturmaktadır (Britanyalılarla, Amerikalılar; Fransızlarla, Belçikalılar).”²⁸

Lenin’e göre; ulusal topluluk, bir halkın ortak maddi ve manevi kültürü, yaşam tarzı, alışkanlık ve gelenekleri olmaksızın, ulusun gelişiminin tarihsel koşullarını, sosyo-ekonomik yaşantısını, ve de coğrafı ortamını yansıtan bu özellikler olmaksızın düşünülemez. Lenin, daima ağdaş toplumda kültürün karakter bakımından ulusal olduğunu savunmuştur. Ona göre, uluslar arası kültür ulusal olmayan kültür değildir.

“Diller, insanın iç doğası ile birlikte geliştiklerinden, ulusların düşünsel özelliklerine, dillerin eylemleri de denilebilir. Ulusların gerçek yaratmaları dillerinde görülür, çünkü her dilin bir ulusal formu vardır. Ulusla dilin birbirleri üzerindeki etkisi karşılıklıdır. İlk dil biçimlerinin doğuşu ulusların ayrılmasını sağlamıştır. Burada ulusu ulus yapan en önemli etmen dil olarak kabul edilmiş oluyor.”²⁹

Her ulusun ayrı bir özelliği olduğu için, hiçbir ulus bir başka ulusun dilini kendi öz ruhu ile canlandıramaz ve olgunlaştıramaz. Çünkü her biri belli bir yolun ardından giderler, buna karşın birçokları genel bir erekte birleşirler.

“Humboldt’a göre, ulusların dünya görüşlerini de dillerinden çıkarmak olanaklıdır. Ulusların ayrı ayrı dünya kavrayışı, karakteri sözcüklerin anlamında saptanmıştır”.³⁰

nl düşünürler de dil ve ulus arasındaki bağlantıyı ortaya koymuşlardır. Schiller, “dil bir ulusun aynasıdır. Bu aynaya baktığımızda orada kendimizin en gerçek yansımasını görürüz” diyor. Camus ise, “yurdum Fransız dilidir” diyor.

²⁸ Lenin, 1977:213

²⁹ Akarsu, 1984:51

³⁰ Akarsu, 1984:62

Dil bir iletişim aracıdır, gerçek yaşam koşullarında iletişim ise bir bağlam olmadan gerçekleşemez. Her bağlam da kültürü içerdiğinden iletişim kültürden ayrı olamaz. Kültür, diğer insanların hareket, söz ve düşünme biçimlerinin değerlendirildiği, içinde kişinin kendi çıkarımlarının, fikir ve inançlarının bulunduğu bir çerçeve olarak görülebilir. Fakat burada her kişinin kültürel çerçevesinin farklı olabileceğini unutmamak gerekir, aksi halde kültürler arası iletişimde yanlış yorumlamalar ortaya çıkar. Kültürler arası yeti, yabancı kültürün temsilcilerinin hareket, davranış ve beklentileri karşısında uygun şekilde davranabilme yeteneğidir. Günümüz dünyasında değişik kültürlerden insanların bir araya gelmeleri oldukça kolay olduğundan kültürler arası iletişim eğitimin çok önemli bir parçasını oluşturmuştur.

“Bir toplumda konuşulan dilin niteliği, o toplumdaki iletişim biçimini yansıtır. Başka bir ifadeyle, her toplumun dili, o toplumdaki iletişim ihtiyacına yanıt verecek niteliktedir. Örneğin bizler, batıdaki insanlara göre birbirimize daha bağımlıyız dolayısıyla da akrabalık ilişkilerine daha fazla önem veririz. Bu durum konuşma dilimizde kendini gösterir. Batı dillerine oranla bizim dilimizde çok sayıda akrabalık ilişkilerini gösteren kelime bulunmaktadır.”³¹

Toplumsal kültür de dil aile içinde öğrenilmekte ve onun gibi insanın tüm düşünce ve yaşamını etkilemektedir. Dil ve kültür bu açıdan da birbirinden ayrılamaz iki yaşayan unsurdur.

“Dil, kültür ve düşünce birbirleriyle ilişkilidir. Ancak, kültürde meydana gelen değişimlerin dilde ve düşüncede değişim yarattığını söylemek, tersini söylemekten daha doğru olur.”³²

Kültür varsayımları bir çok şeyi içerir: dünya görüşü, insanın doğası, değişim, zaman, eşitlik, verimlilik, iletişim, eğitim, birey-devlet, kadın-erkek, din-devlet ilişkileri gibi.

³¹ Dökmen, 2001:117

³² Kottak, 2001:521

“Kültürel bilgi düzeninin altında bazı temel varsayımlar yatar. Bir binanın çatısını oluşturan sütunlar gibi, temel varsayımlar kültürün çatısını oluşturur. Birey, bu varsayımların farkında değildir. Ne var ki, kültürel varsayımlar, birey ister farkında olsun isterse olmasın, kişinin davranışını biçimlendirir ve yönlendirir.

Her toplumda, birbirinden farklı varsayımlar vardır. Bazı varsayımlar, diğerlerine nazaran daha baskındır, bir başka deyişle, belirli bir toplumun üyelerinin çoğunluğu bir kültür varsayımına göre davranmayı daha sık yeğler.

Kültür varsayımları bilinçli olarak öğrenilmez; çocuk anadilini öğrendiği gibi, farkına varmadan, kendi kültürünün varsayımlarını aile içinde öğrenir. Kültürel varsayımlar bilinçli olarak öğrenilmediği için, bilinç altında kalırlar; normal koşullar altında onları bilinç düzeyine çıkarmak, farkına varmak zordur.

Bireyin farkında olmadığı kültürel varsayımlar, onun özbenlik tanımının temelini oluşturur. Kişi, kendi özbenliğine benzer kişiliği olan diğer kimselere yakınlık duyar; benze-meyenlere uzak durur. Böylece, kültür varsayımları, bir grup, bir cemaat, bir toplum yaratma yönünde etki gösterirler.”³³

“Bir dil, konuşanla ilgili birçok özellikleri belirtebilir. Dilbilimsel davranışı belirleyen sosyal normlar ya da kurallar; konuşanın kültürel, düşünsel, ruhsal ve toplumsal yönlerini gösterir. Kullanılan dil değişkenliklerinden; dilin belirtici niteliğini, konuşanın kendine, toplumsal grubuna ve karşısındakine ait düşünce ve isteklerini belirtebilir. Yine kullanılan dil, vericinin(*iletişim dizgesindeki*) etnik kökenini, mesleğini, yaşam düzeyini, dinsel durumunu, vs., gösterebilir.”³⁴

³³ Cüceloğlu, 2001:245

³⁴ Günay, 1991:74

III. Bölüm

Türk Dilinin Tarihçesi ve Gelişim Seyri

Kaynak bakımından *Ural-Altay Dil Ailesinin Altay* kolunda yer alan Türkçe, biçim bakımından sözcüklerin köklerinin ek aldığı, yeni sözcüklerin eklerle türetildiği *bitişken diller* ailesinin bir üyesidir.

Türkiye Türkçe'sinin gelişimi şöyle olmuştur:

İlk Türkçe-Ana Türkçe ---- Ana Oğuzca ---- Eski Anadolu Türkçesi ---- Osmanlıca ----Türkiye Türkçesi

Konuşma ve yazın dili olarak, değişik çağlarda, çeşitli ülke ve bölgelerde oluşan, bir bölümü dile dönüşmüş Türk lehçelerini bir yana bırakarak, Türkiye Türkçesine gelinceye kadar anadilimizin geçirdiği dönemleri şöylece belirleyebiliriz.

1. Ana Türkçe ya da ilk Türkçe: Oluşumu, yazıtlar döneminden çok eskiye, Milattan çok öncelere uzanan dönem.
2. Orhun ve Yenisey yazıtlarıyla Uygur Türkçesini kapsayan Eski Türkçe dönemi: VII-X. Yüzyıllar .
3. Karahanlı Türkçesi: XI-XIII. Yüzyıllar.
4. Eski Anadolu Türkçesi: XIII-XV. Yüzyıllar.
5. Osmanlıca ve Yeni Türkçe: XVI. Yüzyıldan bu yana.³⁵

Türk dilinin tarihsel gelişimine kısa başlıklarla değinildikten sonra dilimizle ilgili tartışmalarda hala gündemde bulunan Osmanlıca'yı ardından günümüz Türkçesini ele alacağız. Böylece yabancıl dil olarak öğretilen bir dilin geçmişte ne halde olduğu ve bu etkilerin bugün süren yönlerini ve dilin sözlüksel anlamda hangi dillerden etkilendiğini göstermiş olacağız.

³⁵ Aksan, 2001:15

Osmanlıca devletin dini,siyasi ve tarihi yönelimlerine paralel olarak Arapça ve Farsçanın etkisi altında kalmıştır. Saray ve medrese çevrelerinde oluşan bu yazı dili dayandığı konuşma dilinden uzaklaşmış devlet dili olmakla beraber oldukça dar sınıf dili halini almıştır.

Eski yazı dilimizi dil tarihi bakımından üç evrede inceliyoruz: 1. *Eski Osmanlıca*, Selçukluların son zamanlarından kalan eserlerle birlikte henüz oldukça sade, Türkçe kelime dağarcığı zengin bir dil (1250-1450). 2. *Orta Osmanlıca*, sınırsız olarak Arapça ve Farsça kelimeler, deyimler ve dilbilgisi şekilleri ile yüklü, konuşulmaz ve halkça anlaşılmaz bir dil (1450-1840). 3. *Yeni Osmanlıca*, Batı medeniyetinin getirdiği ihtiyaçları Osmanlıca'nın zengin vasıtalarıyla karşılamaya çalışan ve bir hayli başarılı olan bir dil, fakat yine sınıf dili kalıbı içinde ve bu yüzyılın gerektirdiği "millet dili" olmak imkanından mahrumdur (1840-1910). Osmanlıca bir yana, bu devirler boyunca konuşulan Türkçe sınırlı ölçüde yabancı sözcüklerle de genişleyerek gelişmiş ve geleceğin yazı dili olmaya hazırlanmıştır. Dil tarihimizin dikkate değer özelliklerinden biri şudur ki geçmişin derinliklerinden gelen sözlü halk edebiyatı bizde devam etmiş, halk destan ve hikayeleri, halk şiiri erkenden az çok yazıya geçmiş ve bunun yanı başında halk için bazı kitaplar da yazılmıştır.³⁶

20. yüzyılın başlarından bu yana gelişmekte olan yazı dilimize "Yeni Türkçe" diyoruz. Yeni Türkçe Türkiye'de milliyetçilik akımının mahsulü olup Osmanlıca yazı dilini konuşma diline yaklaştırmak, daha doğrusu konuşma dilinden yeni bir yazı dili yaratmak hamlesiyle meydana gelmiştir.

Türkçe, bugün başlıca Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan Türk halkının konuştuğu dildir. Bu dil, 11. Yüzyıl sonlarına doğru Anadolu'yu fethedip önce Selçuklu Devletini (XI-XIV.yy.) daha sonra da üç kıtaya yayılan Osmanlı İmparatorluğunu (1299-1920) kuran Oğuz Türklerinin dilidir. Türkler,

³⁶ Banguoğlu, 1974:17

özellikle imparatorluk döneminde, Anadolu ve Rumeli'deki Rum, Ermeni, Kürt, Arap, Fars, Laz, Çerkes, Arnavut, Boşnak vb. gibi etnik gruplarla karışmışlardır. (Tekin-Ölmez, 1999:156) Türkçe içerisinde iletişimde bulunduğu tüm kültürlerle ait sözcükler barındırmaktadır. Özellikle Türkçenin etimolojik kökenini ele alan sözlük çalışmalarında bu daha net görülebilmektedir.

Türkiye Türkçesi, Türkiye Cumhuriyeti dışında şu ülkelerde de konuşulur: Kıbrıs, Balkan Ülkeleri (Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya vb.), Rusya Federasyonu, Arap Ülkeleri (Suriye, Irak vb.), Avrupa Ülkeleri (Almanya vb.), ABD, Avustralya vb.

Türk halkları tarih boyunca hemen hemen 20 değişik alfabe kullanmışlardır: *Göktürk alfabesi, Uygur alfabesi, Soğd alfabesi, Çin alfabesi, Tibet alfabesi, Nasturi-Süryani alfabesi, Mani alfabesi, Brahmi alfabesi, Passe-pa alfabesi, Arap alfabesi, Yunan alfabesi, Ermeni alfabesi, Latin alfabesi, Kiril alfabesi...*³⁷

Osmanlı İmparatorluğu döneminde saray çevresinde kullanılan ve Türkçe, Arapça ve Farsçadan oluşan, tamamıyla yapma bir dil olan Osmanlıca Arap Alfabesi ile yazılıyordu. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra çağdaşlaşmak ve dünya ile iletişime geçmek için yeni bir "dil"e ve alfabaya ihtiyaç vardı. Dil devrimi ile birlikte daha çabuk ve daha kolay öğrenilebilecek olan halkın yüzyıllardır kullandığı dil olan Türkçe ve Latin alfabesi temel alındı. 3 Kasım 1928'de yayımlanan kanunla Arap harfler kaldırıldı yerine Latin harflerinin kullanıldığı yeni Türk alfabesi kabul edildi. Yeni Türk alfabesi, dilimizin seslerini eksiksizce, kolayca yazmaya yaradığı için okuma yazma oranı arttı. Türk Dil Kurumu kurulması ve çalışmaları da Türkiye'de dil açısından birçok gelişmenin temeli oldu.

³⁷ Çotuksöken, 2002:37

Türkçe'nin bugün çok tartışılmasının en büyük nedeni Türklerin Müslümanlığı kabul ettikten sonra dillerini korumayıp Arapça ve Farsça'yı kullanmaları ve kendi dillerini bir yana bırakıp gelişmesine engel olmalarıdır. Aslında Kaşgarlı Mahmut 11. yüzyılda Türkçe'nin Arapça'ya üstünlüğünü kanıtlamak için Divanü Lugat-it-Türk adlı sözlüğü kaleme almıştır. Türk Dilinin öncüsü sayılan Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lugat-it-Türk'ü, o tarihlerde Türklerin egemenliğinde olan uluslara Türkçeyi öğretmek için (yani Yabancılarla Türkçe öğretmek amacıyla) 1073-1077 tarihleri arasında Bağdat'ta yazmıştır. Divanü Lugat-it-Türk'teki sözcüklerin anlamları Arapça olarak yazılmıştır. Türkçe 7500 sözcüğün Arapça karşılığı verilirken, sav denilen atasözleri, sagu denilen ağıtlar, koşuk denilen şiirler, destan parçaları alınmıştır. Sözcüklerle ilgili bol seci, mesel, hikmet, şiir, efsane, tarih, coğrafya, halk edebiyatı, folklor bilgi ve örnekleri verilmiş; dilbilgisi kuralları ortaya konulmuş; Türkolojinin sağlam temelleri atılmıştır.³⁸ Ayrıca İslamlık etkisinde verilen ilk Türkçe eser olan Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig (Kutlu Olma Bilgisi) adlı eseri edebiyat, dil ve kültür tarihimiz açısından önemlidir.

Sözünü ettiğimiz eser ve yazarlar Türk Dili'nin yetkinliğini kanıtlamasına rağmen devlet yönetimine gelen kendi ulusal kimliği ve kişiliğini özümseyememiş kişiler çeşitli etkiler altında kendi dillerini bir yana bırakıp başka ulusların dillerini kabul edip kullanmışlardır ki tarihte birkaç istisnai örnek dışında egemen uluslar kendi dillerini egemenlikleri altındakilere öğretmişler hatta onları kültürel yönden özümseyerek yok etmişlerdir, Türkler ise isteyerek kendi dillerini başka dillerin (özellikle Arapça ve Farsça) istilasına bırakmışlardır, bugün hala Türkçe ile bilim yapıp yapılamayacağı tartışılması bu yüzdendir. (Cumhuriyet kurulduktan sonra bu durum değişmiştir ve Türkler azınlıkların dilsel gelişmelerini önlemek ve onları asimile etmek için yoğun çalışmalar yapmışlardır.)

³⁸ Karaalioglu, 1980-1.cilt:132

Türk Dilinin başka dillerin etkisinden arındırılması ve özleştirilmesi tartışmaları yakın zamanda değil asıl olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlamıştır. 2. Abdülhamit tahta çıktıktan sonra anayasa hazırlanırken dil sorunu ortaya çıktı, meclise gelecek mebuslar hangi dili konuşacak ve yasaları koyacaklardı. Bu dikkate alınarak anayasanın 18. maddesinde, devletin resmi dilinin Türkçe olduğu ve devlet hizmetine girecekler için bu dilin bilinmesi gerektiğine dair bir hüküm konuldu (1876). Türkçe böylece devletin resmi dili oluyordu.³⁹ Buna rağmen dilde sadeleşme yanlıları pek etkili olamamış bazı konularda adımlar atılmasını sağladılarsa da dilin bugünkü haline gelmesi için dine dayalı sistemin ortadan kalkması beklenmek zorunda kalmıştır. Çünkü Arapça'yı dinin dokunulamayacak bir parçası olarak gören anlayış cumhuriyet kurulana kadar gücünü ve etkisini korumuştur.

Ünlü Türk öykücüsü Ömer Seyfettin 1911 yılında kaleme aldığı *Yeni Lisan* yazısı ile Türkçe'nin sadeleştirilmesine değinmiş ve bunun yolunu göstermiştir. Ona göre dile ihtiyaç sebebi ile giren Arapça ve Farsça kelimeler bizim olmuştur. Fakat çeşitli amaçlarla dile sokulan kurallar dilden atılmalıdır. "Dünyanın en mükemmel, en basit, en sade ve tabii bir sarfı olduğu bütün lisan alimlerince iddia ve beyan olunan Türkçe sarfımızı tanımalı, onun üzerine ifsad edici bir leke gibi düşen ecnebi kaideleri atmalıyız"⁴⁰ diyen Ömer Seyfettin aslında dilin sadeleştirilmesi yolunu çok önceden ortaya koymuştur.

Türkçe üzerine çalışan dilci Jean Deny "Büyük bir oryantalist, Türk Dili hakkında, insan bu dilin seçkin bir bilginler kurulunun danışma ve tartışmaları sonucunda meydana çıkmış olduğu zannına düşebileceğini söylemiştir. Fakat Türkistan bozkırları ortasında kendi başına kalmış beşer zekasının doğuştan edindiği dil duygusu kanunlarıyla yarattığını

³⁹ Karal, 1978:61

⁴⁰ Seyfettin, 1989:26

hiçbir bilginler kurulunun yaratmasına imkan yoktur”⁴¹ demektedir. Türkçe’nin bitişken diller ailesinin bir üyesi olması ve matematiksel bir yapıya sahip olduğu da göz önüne alınırsa bugün önemli sayılan birçok dilden daha fazla türetme ve yenileşmeye açık bir dildir. Türkçe ile bilim yapılamayacağını öne sürenler ya dillerini ve onun özelliklerini bilmeyen kişilerdir ya da bunun arkasında başka niyetler aramak gerekmektedir. Bunun siyasi görüşle ya da başka bir düşünceyle açıklanması mümkün değildir.

Anadilinin Oluşumu ve Önemi

Anadil: Bir ya da birçok dilin kaynaklandığı dil. “İlksel dil” de denebilir. (Örneğin; Latince, Ana Türkçe, Ana Bulgarca, vb.) Dilbilimciler de içinde olmak üzere pek çok yazarın “anadili” demek istediği yerde “anadil” dediğine dikkat edilmeli.

Anadili: İnsanın içinde doğup büyüdüğü toplumsal çevrede öğrendiği (edindiği) dil. Annemizden öğrendiğimiz dil.⁴²

Anadili kavramının tanımlarını inceleyen ünlü dilbilimci Doğan Aksan sonunda hepsini özetleyen ve çerçeve içine alan bir tanım yapıyor, “Anadili, başlangıçta, anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunulan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireyin bir toplumda en güçlü bağlarını oluşturan dildir.”

Büyük Alman düşünürü Wilhelm Von Humboldt, anadili konusunda şöyle diyor: “Bir iç varlık olan dil, etkin ruh gücü taşır. Bu yok edilmez ulusal özelleği biteyler paylaşır ve bundan büyük kişiler doğar.dil varlığı eylem, eğilim ve düşünce gibi ulusal karakterine bağlı olup, onu niteler. İç benliği belirten dilin en ince örgü iplikleri ve kök saçakları ulusal ruh gücüne bağlıdır. Dil, bir iç yaşantı, düşünce ve dünya görüşü

⁴¹ Sayılı,1978:388

⁴² Alpay, Nemciye, “Dil Meseleleri – Bazı Tanımlar”, Radikal Kitap, 15 Ağustos 2003, Yıl:3, Sayı:159, Sf:19

kalıbıdır.”⁴³ Nermi Uygur’un anadili tanımı ise şöyle:” Anadil (Uygur kitabında “anadili” diyeceğine “anadil” diyor), aslında her bakımdan beslendiğimiz; sonra da bir şeyler katmayı denediğimiz, içinde yaşadığımız çevrenin, kendi çevremizin dilidir. Anadil doğarken getirilmez, sonradan edinilir.”

Anadilinin ne kadar önemli olduğunu, toplumların ve bireylerin yaşayış ve kültürlerini etkilediğini açıklayacak çok fazla örneğe gerek yok. “Bir kişi kaç yabancıdil öğrenirse öğrensin, bu dilleri ne denli akıcı biçimde konuşursa konuşsun yepyeni bir kavramla ilk kez yabancı bir dilin sözcükleri aracılığıyla karşılaştığında, bu yeni kavramı iyice anlayabilmesi, düşüncesinde canlandırabilmesi kendi düşünce dizgisini oluşturan kişisel bilgi ve deneyimler ağı içinde yerli yerine oturtup, doğru bağlantılar ve çağrışımlarla ilişkilendirebilmesi için, bu yeni kavramı ilkin kendi anadilinin kavramlar dizgesini tanımlayan anlamlar örüntüsüne dökmek, kendi anadilinin sözcükleriyle adlandırmak zorundadır.”⁴⁴

Hiçbir kültür gücü önemce insanın anadilini öğrenmesiyle, anadilinde gelişip serpilmesiyle anadiliyle gelişmesiyle aynı düzeye konamaz. Anadiline gösterilen bakım mantık, tarih, filoloji, dilbilim ve benzeri türden pek çok uzmanlıkları işin içine katmayı gerektirir. Bu arada düzmece türden bir ulusçuluğa yapışık bağnaz eğilim ve sürçmelerin önlenmesine ne denli özen gösterilse yeridir. İnsanın, kendine yakışan amaçlardan sapmaksızın kendine yakıştığı gibi anadilini öğrenip benimsemesi, batı kültürünün bir kültür olarak değerini meydana getiren bilgi, kişilik, işbirliği, eleştiri ve yaratıcılık gibi üstün amaçlar açısından baktıkça, anadil eğitiminin kültür yönünden taşıdığı büyük önemi bir kez daha ortaya çıkarır.⁴⁵

Anadili gelişimi üzerine çalışmalarda bebeklikten başlayarak çocuklarda dilsel gelişimin nasıl olduğu temel alınmıştır.

⁴³ Kilimci,1998: 223

⁴⁴ Köksal, 2000: 74

⁴⁵ Uygur, 1996:30

Çeşitli görüşleri savunan bilim adamları insanın nasıl dil edindiği konusunda farklı fikirler öne sürmüşlerdir. Davranışçı görüşü savunanlar doğuştan boş bir alan durumunda olan beynin, çevreden alınan uyarılar ve bunlara verilen tepkiler karşısında aldığı pekiştirme ve düzeltmeler yoluyla çocuğun anadilini öğrendiğini ileri sürer.⁴⁶

Bu görüşe karşı çıkan üretimsel dilbilim yanlıları, her insan yavrusunun, çevresiyle olan ilişkilerinde algıladığı iletişim verilerini işleyerek, yaşamının ilk birkaç yılı içinde anadilini ya da birinci dili edinebilecek bir yetenek ile dünyaya geldiğini ileri sürmektedir. Chomsky'ye göre, dil bilimcilerin onyıllarca süren sistemli çalışmalarının akabinde dahi, halen ulaşamadıkları dil bilgisi kurallarını, yeni doğmuş ve zihni gelişimini dahi henüz tamamlamamış bir çocuğun birkaç sene zarfında edinmesi mümkün değildir. Bu ancak doğuştan gelen, dile özgün kurallarla donatılmış içgüdüsel bir sistem sayesinde gerçekleşmektedir..

Eğitbilim ve dilbilim kuramları bir çocuğun beş yaşından önce anadilini kullanmaya başladığını (okuma, yazma hariç) kabul etmektedir. Çocuk bu sayede dili bir araç olarak kullanarak okul öncesinde öğrenilecekleri öğrenmektedir. Tüm bunları göz önüne alarak, çocukların dilsel gelişimini en başından gözlemlersek, yetişkinlerin dili nasıl kullandıklarını nedenleriyle birlikte anlayabiliriz.⁴⁷

Anadili edinimi üzerine birçok görüş bulunmasına rağmen günümüzde üretimsel dilbilim yanlısı dilbilimcilerin görüşleri temel alınarak çalışmalar sürdürülmektedir. Anadili eğitimi üzerinde çok durulan ve gelişmiş ülkelerde ciddi çalışmaların yapıldığı bir konudur. Buna rağmen yurdumuzda anadili eğitime gereken önem verilmemektedir. Azınlıkların anadillerinde eğitim almaları konusu bir tehdit olarak algılanmakta ve bu konuda konuşulması ya da önerler sunulması durumunda ciddi

⁴⁶ Demircan, 1990:15

⁴⁷ Painter, 1990:1

engellerle karşılaşmaktadır. Kültürel ve dilsel çeşitliliğin zenginlik kaynağı olarak görülmesi gereken coğrafyamızda, siyasal kaygılar ve yanlış yönlendirmeler sonucu bu unsurlar tehdit olarak algılanmış ve bunların sonucu olarak övünmemiz gereken özelliklerimiz ciddi ve çözümsüz sorunlar olarak karşımızda durmaktadır.

Neden Yabancı Dil?

Ünlü dilbilimci Krashen'in da belirttiği gibi insanoğlunun yabancıdil öğrenme çabaları, insanlık tarihinin ilk dönemlerine kadar dayanır. Hatta denilebilir ki yabancıdil öğretim metodolojisi binlerce yıllık insanlık tarihi kadar eskidir. Doğal olarak bu uzun dönemin büyük bir çoğunluğu itibariyle, yabancı dil öğrenimi sistemli, bilinçli ve bilimsel çalışmadan mahrum bir ortamda gerçekleşmiştir. Dilbilgisi kurallarının incelenmesi bir tarafa, yazının bile kullanılmadığı bu uzun dönemde izlenen tek yol, o dili anadil olarak konuşan kişilerle doğal iletişim ortamına girmekten ibaretti .

Ahmet Kocaman ve Necdet Osam'm hazırladıkları "Uygulamalı Dilbilim-Yabancıdil Öğretimi Terimleri Sözlüğü" nde yabancıdil maddesi yerine "yabancı dil olarak İngilizce" maddesinin konması dünyada öğrenilmesi gereken egemen yabancıdilin İngilizce olduğunu ortaya koymak için verilebilecek küçük örneklerden sadece birtanesi.

Bir dili öğrenmek; dilin kelime dağarcığını, dilbilgisini ve bu dilde iletişim kurmaya yarayan iletileri anlayabilmek için gerekli olan dilin ses yapısını öğrenmeyi de ifade eder.

Öğretilen yabancı dillerin belirlenmesindeki ölçütler ise kısaca şunlardır:

İnsanlar, toplumlar, uluslar arasında bireysel, kurumsal, ulusal düzeyde ticaret, ekonomi, siyaset, askerlik, bilim, çalışma, turizm, eğitim, kültür, sanat, haberleşme alanlarında türlü yoğunlukta ikili, çoklu olmak üzere her türlü ilişkinin yürütülmesi için anadilinden başka uluslar arası ortak dillerin öğrenilmesi gerekmektedir. Uluslararası dili belirleyen ekono-

mi, bilim, teknoloji, askerlik alanlarında üstünlük ve din olmuştur.⁴⁸

İdeal iletinin gereklilikleri şunlardır; anlaşılabilirlik, ilginç/ilgili olmak, dilbilgisi eksenli olmamak, miktar olarak çok düşük seviyede olmamak ve konuşma yetkinliği için gerekli araçları sunmak..

Dil öğrenimi, yabancı bir dile ait bilinçli bilgidir, kuralları bilme, farkında olma ve bunlar hakkında konuşabilmektir. Yabancıdil öğrenimi bir dil hakkında bir şeyler öğrenmeye benzetilebilir.

Bugün popüler dil öğretim yöntemleri arasında dilbilgisi-çeviri, işitsel-dilsel yaklaşım, bilişsel yaklaşım, dolaysız yöntem, bilişsel yaklaşım, doğal yaklaşım, sessiz yol yöntemi, tüm fiziksel tepki yöntemi, işlevsel-kavramsal yaklaşım ve iletişimsel yaklaşım yer almaktadır.

Günümüzde bir veya birkaç yabancı dil bilmek hayatın çeşitli alanlarında neredeyse olmazsa olmaz kuralı haline gelmiş durumda. Dünyanın her tarafında milyonlarca insan bir yabancı dil öğrenmek uğruna çok büyük oranda maddi güç, enerji ve vakit harcamakta. Yabancı dil öğrenmek uğruna gösterilen bu büyük çabaya rağmen, büyük oranda, alınan netice tatmin edici olmaktan uzak olup, harcanan çaba, enerji ve zamanın boşa gittiği gözlenmektedir. Bunun, kullanılan öğretim yönteminin hatalı ya da eksik olması gibi birçok sebebi olabilir.

Dili öğrenmek tek başına yeterli değildir bilgi ile de desteklemek lazımdır. Yabancı dil öğrenimini spor ile veya müzik ile uğraşmaya benzetebiliriz. Bilindiği gibi eğer insan bildiklerini düzenli olarak tekrarlamaz, antrenman yapmazsa bir süre sonra bildiklerini de unutmaya başlar. Yani bilinen şeylerin kaybedilmesi sürecine girilmiş olur. Yabancı dil öğrenilmesi konusunda böyle bir duruma düşülmesi durumunda edebiyatın özellikle şiirin oldukça yardımcı dokunacaktır. Yabancı dil öğrenilmesi sürecinde özellikle şiir birinci derecede öneme

⁴⁸ Demircan, 1990:17

sahiptir. Bir dilin öğrenilmesi esnasında hafızada en fazla ve kolay saklanan şeylerin ne olduğunu araştıran bilim adamlarına göre isimler, sayılar, şiir ve şarkılar ilk sıraları almaktadır. Özellikle şarkılar neredeyse bir ömür boyu hafızada saklanabilmektedir.

Dil bir iletişim aracıdır. Öyleyse Yabancıdil öğretiminin amacı, o dilde iletişim olmalıdır. Genel ya da çeşitli özel alanlara yöneltilebilecek olan bu iletişimden beklenenler şöyle belirtilebilir:

1. Anadilde bulunmayan daha ileri bilgi kaynaklarına açılmak;

2. Bu bilgilerin gereğinde anadile aktarılmasını sağlamak;

3. O yabancı dili kullanan kimse ya da kuruluşlarla türlü biçimlerde etkileşimde bulunmak.⁴⁹

Yoğun iletişimin yaşandığı günümüz dünyasında, hangi toplumda olursa olsun, bireyin kendini dünyadan soyutlaması, etrafında olup bitenlere ilgi duymaması, onlara kulak asmaması söz konusu olamaz. Koşullar, bireyi insanlığın ortak sorunlarının paylaşımına ve bu sorunların çözümüne katkı getirici davranışlar da kazanmaya zorlamaktadır. Bu davranışların bir bölümünü de beceri düzeyinde yabancıdil bilgisinin oluşturduğu söylenebilir. Dolayısıyla, bir çok insan yabancıdil öğrenme ihtiyacı duyar hale gelmiştir. Bu ilginin, doğal olarak yabancı dil öğretiminde yeni kavram ve yaklaşımların geliştirilmesine ve öğretim hedeflerinde önceliklerin değişmesine yol açtığı söylenebilir.

Yabancıdil öğretimi konusu ve konumu bakımından, toplumlardaki gelişmelerden, bilimin ortaya koyduğu yeni olgulardan ve bireylerin yabancı-dile verdiği değerlerden büyük ölçüde etkilenmekte, bunun sonucu olarak da içerik, yöntem ve araç-gereçler de büyük değişikliklerle gelişmektedir. Bu gelişmeleri izlemek ve bunları ulusal ve bireysel seçimlerle uygulamalara yansıtma gerekmektedir. Bütün dillerin amacı

⁴⁹ Demircan 1988

insanlar arasındaki iletişimi sağlamaktır. O halde değişik ülkelerin dilini bilmekle ekonomik, siyasal, kültürel ve daha pek çok alanda iletişim kurma olanağına sahip olunur.

Yabancı-dil öğretimi de dil kuramlarından çok, bu kuramların uygulanması ve yararlığı ile ilgili olduğuna göre her şeyden önce : Kime?, Ne amaçla? ve Ne öğretiliceği? hususlarının belirlenmesi gerekir: Toplumbilimsel, dilbilimsel, edimsel, ruhbilimsel, eğitbilimsel açılardan kazandırılacak becerilerin sırası ve yöntem gibi.

Yabancı dil öğretimi, amacı düşünüldüğünde öğretimin en güç dallarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu güçlüğün nedenini, 18.yy Fransız filozoflarından Voltaire şu şekilde açıklar: "Alışkanlık ikinci bir doğadır." Gerçekten de doğayı değiştirmek ne denli güç ise alışkanlıkları da değiştirmek o derece güç gelir bireylere. Anadilde bulunup da alışkanlık sonucu benimsenmiş olan kullanımlar yabancı dilin öğrenilmesinde doğal olarak çeşitli zorluklar yaratmaktadır.

Çağdaş yaşamın temel yapısındaki değişmeler, yeryüzündeki tüm toplumların dışa açılmasını ve toplumlararası ilişkilerin giderek artan bir hızla gelişmesini gerektirmektedir. Gerek toplumların dışa açılmasında, gerekse toplumlararası ilişkilerin geliştirilmesinde insanların kendi anadilleri ile iletişim kurmaları yetersiz kalmakta ve yabancıdil öğrenme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Yabancıdil öğrenme ihtiyacı, toplumlararası ilişkilerin yoğunluk kazanması ve kitle iletişim araçlarının gelişmesine paralel olarak artış göstermekte ve dün olduğu gibi bugün de güncelliğini korumaktadır. Aynı zamanda, yabancı-dil öğrenmiş olma günümüzde çağdaşlığın ölçütlerinden biri olarak da kabul edilmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, toplumlararası ilişkilerin ve işbirliğinin giderek yaygınlık kazanması, yabancıdil bilmenin önemini daha da belirginleştirmiş ve günümüzde iki ya da daha çok yabancıdil bilme ön koşul olarak aranır olmuştur.

Öte yandan günümüzün koşullarını göz önüne alarak konuya eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşırsak küreselleşme

sürecinde yabancıl dil öğretimi denildiğinde egemen emperyalist gücün dili akla geliyor ve bu dil tüm direnme gücü az olan kaleleri ele geçiriyor. Küreselleşme ile birlikte bahsedilen global köy etnik ve ulusal dilleri tehdit ediyor ve onlara hissettirmeden ağır darbeler vuruyor. Yaşadığımız coğrafyanın kültürel özellikleri göz önüne alınırsa etnik mozaikin getirdiği kültürel zenginliklerin kendilerini üstün gören ulusları kıskandıracak kadar güzel ve değerli olduklarını görmemiz gerekir. Birçok Amerikan ve Avrupa üniversitesi Türkiye'deki etnik dillerin incelenmesi için çalışmalar yapmaktadır. Biz ise anlamsız korkular ve geri kalmış bilgi düşmanı "bilimadamları" yüzünden kendi zenginliklerimizi tehdit olarak görmek üzere eğitiliyoruz.

Anadili ve İkincidil

Ahmet Kocaman ve Necdet Osam'ın hazırladıkları "Uygulamalı Dilbilim-Yabancıl Dil Öğretimi Terimleri Sözlüğü"nde Dil edinimi maddesine karşılık olarak; "Dilin doğal olarak öğrenilmesi. Bu kavram özellikle Krashen'in öğrenmeye karşıt olarak ürettiği bir kavramdır. Dil edinimi, öğretim olmaksızın doğal yolla dilin kazanılmasını anlatır. Öğrenme bilinçli bir işlemdir; edinim ise öğretim olmadan gerçekleşen doğal bir işlemdir. Edinim gerekli olan doğal iletişim ortamı ve katılımıdır." Denilmekte. Aynı eserde "İkincidil Edinimi"ne karşılık olarak ise, "Kişilerin ikincidilde yeterliliklerini geliştirmede kullandıkları işlemler." yazılmış.

Bir kişi tüm hayatı boyunca okuma yazma bilmeden yaşayabilir fakat dili konuşup anlamayı öğrenmeden edemez. Dil edinimi bebeklik sırasında gerçekleştiği için dil edinim işlemimi bilinçli bir şekilde izlemek olanağı hemen hemen mümkün değildir. Bu çok karmaşık işlemi anlamak için değişik gözlemler ve araştırmalar yapılmış, bunların sonucunda değişik teoriler ortaya atılmış fakat bu sırrı çözmek mümkün olmamıştır.⁵⁰

⁵⁰ Ekmekçi, 1995:38

Labov'a göre kültürlemede altı aşama vardır:

- Çocuklukta temel dilbilgisi kurallarının edinimi normal olarak ailenin etkisi altındadır.
- Anadilin edinimi, 5 ve 12 yaşları arasında okul arkadaşlarının ve çevredeki insanların etkisi altındadır.
- Sosyal algılama (anlayış) gelişimi, 14 ya da 15 yaşından başlayarak, yetişkinlerle etkileşimlerinden etkilenmektedir.
- Tavrı değişim gelişimi de 14 yaşlarında başlamakta ve daha geniş anlamıyla yaşadığı çevrenin yani okul ve mahallenin etkisi altındadır.
- Toplumca kabul edilen uyumu koruma iş ve üniversite çevresinin etkisi altındadır.
- Tam dağılım (full range) edinimine, birçok toplulukta bir azınlık tarafından erişilmektedir.⁵¹

Öte yandan; Chomsky ve öğrencileri ve takipçileri, dil ve düşünce arasında yakın bir ilişkiyi, dilin öğrenilmesi ve biçimlenmesinde toplumbilimsel ve politik olguları şiddetle reddeder. Onlara göre dili oluşturan öğeler, dilbilgisi gibi, anlam bilgisi gibi, cümle ve sözcük yapıları gibi, beyinde genetik ve modüllü bir donanıma sahiptir. Sunulan teoriler doğrultusunda, zaman içinde kimi ruhdilbilimciler, dil ve konuşma süreçlerinde yatan ruhbilimsel gerçeklikleri ortaya koymada çevreyi ve toplumu gözardı etti, kimileri dil süreçlerine sosyal yaşantının kendine özgü etkisinin bu modüllü yapı içinde karmaşık bir şekilde var olduğunu iddia etti.

İkinci dil edinimi çocuklarda anadil nasıl edinilirse o şekilde gerçekleşmektedir. Ünlü dilbilimci Chomsky, dile özel bir mekanizma olduğundan söz eder ve bunu kısaca "Dil Edinim Aygıtı" olarak adlandırır. Bu aygıt tüm dünya dillerinin iskeletini oluşturan "Evrensel Dilbilgisi"ni içine almaktadır. Yani insanlar doğuştan bir aygıtla sahiptir ve bu aygıt önce anadili sonra diğer dilleri edinmemizi sağlayan mekanizmanın en önemli parçasıdır.

⁵¹ Chambers, 1995:153-154

Zaman bakımından ikinci sırada edinilen,yani kullanımı, öğrenilmiş bilinç-üstü kurallar yerine edinilmiş bilinç-altı kurallarla gerçekleştirilen dile ikinci dil denir. Bir dili edinmek, iletişim kurulacak olan topluluğun gerek dilsel ve bilişsel gerekse simgeleme öğelerini tıpkı anadilinkiler gibi 'öğrenip' kullanmak demektir.⁵² İkincidil söz konusu olduğunda tanımda geçen 'öğrenme' terimi yerine 'edinme' terimi kullanılmaktadır. Bu ayrıma kısaca bir bakalım;

"Edinme/öğrenme Hipotezi'ne göre, ikinci dilde ya da yabancı dilde yeterliğin geliştirilmesi iki farklı yoldan olmaktadır. Edinme, çocuğun birinci dil gelişimine paralel olan "doğal" yoldur. Edinme, dili anlama ve dili anlamlı iletişim için kullanma yolu ile dilde yeterliğin doğal gelişimini içeren, bilinçdışı bir süreci anlatır. Buna zıt olarak öğrenme bir dilin kurallarına ilişkin bilginin bilinçli şekilde geliştirilmesi sürecini anlatır. Öğrenme bir dilin formları hakkında bilginin alınması ve bu bilginin ifade edilmesi ile sonuçlanır. "Öğrenme" süreci için formal (dilbilgisel) öğretme gerekir ve hataların düzeltilmesi öğrenilen kuralların geliştirilmesine yardımcı olur. Bu kurama göre, öğrenme süreci kişiyi edinme sürecine götüremez."

Krashen, dil ediniminin dil öğrenmeden iki büyük farkı bulunduğunu, edinimin yavaş ve içten olurken öğrenme hızlı ve, bazı insanlar için, aşıkardığını vurgu yapar. Krashen'a göre, binlerce insanın tarih boyunca takip ettiği dil edinme şekliyle uyumlu olarak, yabancı dilleri başka şeylere odaklanmışlarken, ilgilerini çeken yada ihtiyaç duydukları bir konuda bilgi toplarken ya da birarada olmaktan hoşlandıkları insanlarla ilişki içinde olarak, edinmektedirler.

Krashen'a göre yabancı dil edinmeye yeni başlayanlar için sınıf ortamı doğal ortamdan daha faydalı hale getirilebilir. Sıfırdan dil edinmeye başlayanlar için doğal ortamda duyulan mesajların büyük bir kısmı gürültüden farksızdır ve dili edinen

⁵² Demircan 1990:280

kişi duyulan yüzlerce mesajın çok küçük bir kısmını anlayabilir. Sınıf ortamında ise duyulan mesajların büyük bir çoğunluğu anlaşılabilir niteliktedir. Doğal ortamda uzun sürede alınabilecek "anlaşılabilir" mesaj miktarı, iyi düzenlenmiş sınıf ortamında daha kısa sürede alınabilir. Bu ise edinim sürecinin oldukça hızlandırılması anlamına gelir. Sınıf ortamında anlaşılabilir mesaj bombardımanı ile bilinçaltı bilgisi yeterince gelişen kişi artık doğal ortamda kendi başına mesaj alma işine girişebilir. Zaten Krashen'a göre sınıf ortamının temel fonksiyonu kişiyi doğal ortamdaki mesajları alıp anlayabilecek seviyeye ulaştırmaktır.

İkinci bir dili öğrenmek başka şeyler öğrenmekten oldukça farklı bir konu olduğu konusu tartışılmaz, böyle bir girişimin sosyal ortamından dolayı. Dil, bir varlık olarak insanın, kimliğinin bir parçasıdır ve bu onu diğer insanlara tanıtan şeydir. Yabancı bir dili öğrenmek, dilsel becerileri ya da dilsel kuralların ve dilbilgisinin sistematüğini öğrenmekten daha fazlasıdır. Yabancıdil öğrenmek, kişinin öz-imgelemine değıştirmesini, yeni sosyal ortama, kültürel davranışlara ve varoluşa uyumu içerir ki tüm bunlar öğrencinin sosyal yapısını önemli ölçüde etkilemektedir. Crookall ve Oxford'a göre, "İkinci bir dil öğrenmek, yeni bir insan olmayı öğrenmektir."⁵³

1. ve 2. dil edinimi arasındaki en önemli ayrımın yaşla ilgili olarak ortaya çıkması, kimi eğitimcileri 2. dil öğretimine küçük yaşlarda başlaması için yüreklendirmiştir; ancak yapılan çeşitli araştırmalar dil öğretiminin salt yaşla ilişkilendirilemeyeceğini; toplumsal koşullar, dile duyulan gereksinme, güdülenme ve tutumların da etkili olduğunu göstermiştir; bu nedenle yaş konusunda aşırı genellemelere gitmek doğru değildir.⁵⁴

İkincidil edinimi ile ilgili olarak çok farklı görüşler olmasına rağmen, yaşın ve toplumsal etmenlerin önemi ortaya çıkmaktadır.

⁵³ Williams&Burden, 1997:115

⁵⁴ Osam& Kocaman, 2000:24

İkidillilik-Çokdillilik ve Anadilinin Yokedilmesi

Berke Vardar ikidillilik için; “Bir bireyin iki dil bilmesi ya da bir toplumda iki dil kullanılması durumu.” diyor. Doğan Aksan bu konuyu şöyle alıyor; “Dilbilimde bireyin çeşitli nedenlerle ve değişik koşullar altında birden fazla dili edinmesi, kullanması ya da ikinci bir dili anadiline yakın düzeyde öğrenmesi durumu” olarak tanımlanmakta. Başarılı bir ikidilli eğitim için, ilk olarak iyi bir anadili eğitimi almak ve iletişim becerilerinin bu dille edinilmesi gerekir. İkidilli birinin, iki dile birbirine yakın ölçülerde egemen olması ya da ikinci dili de akıcı olarak kullanabilmesi beklenilir. Ancak tam bir ikidilliliğin çok seyrek görüldüğü öne sürülmektedir. Duruma göre dillerden biri ağırlık kazanmakta ve o alanda o dil kullanılmaktadır. Bu görüş daha akla yakın bir nitelik taşıyor gibi görünmektedir.

Bireyin aile çevresi içinde ikidilli olarak yetişmesi, özellikle başka uluslardan ana babaların çocuklarında görülmekte, bunun dışında, yabancı ülkelerde çok uzun süre –o ülke halkıyla sıkı ilişkiler içinde- yaşayanlarda, iyi bir yabancıdil öğrenimi görerek bunu uygulayabilenlerde ve herhangi bir ülkede resmi dil ile azınlıkların dilinin farklı olduğu durumlarda, kısacası, birden fazla dilin öğrenilip kullanılması durumunda ortaya çıkmaktadır. İkidillilik, iki ayrı toplumun ya da değişik toplumların bir arada yaşadığı ülkelerde yoğun olarak görülmektedir.”⁵⁵

İkidilli ülkelerde tekdilli ve ikidilli çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar, ikidilli çocukların zihinsel gelişim, gerçeği ayrıntılarıyla görebilme yeteneği ve analitik düşünce yapısı bakımından tekdilli çocuklardan daha üstün olduklarını göstermektedir. Bunu dikkate alan devlet, kurum ya da insanlar ikincidil öğretimi konusunda çaba harcamaktadırlar. İkinci bir dil öğrenmek kişi için birçok yönden yararlıdır. Kişi hem

⁵⁵ Aksan, 2000-3:26

zihinsel anlamda gelişim gösterirken hem de farklı bir kültürü tanımakta ve dünya görüşünü, bakış açısını ileri bir aşamaya taşımaktadır. Bu yüzden yabancı bir dili öğrenmek için tüm dünyada büyük paralar harcanmakta ve birçok kuruluş ve insan ya bu işe para harcarken diğerleri de bu işi önemli bir ticari kazanım aracı olarak kullanmaktadır. Bu yaklaşımlar ve farklı görüşler dikkate alındığında ikinci bir dil öğrenmek ve onu belli bir düzeyde bilmek kişiyi ikidilli yapmaz.

“İkidillilikte eğitim programları açısından iki türlü uygulama vardır: daldırma ve batırma. Bu ayrılık öğrencinin bilişsel gelişmesini de etkilemektedir. Evde kendi anadilini kullanıp okulda ise bir başka anadil konuşan çocuklarla birlikte, onların anadilinde öğrenim görmek “batırma”, onun tersine, aynı dil ve kültür çevresinden gelen çocuklar sınıf ortamında bir araya getirilerek onlara bir yandan anadilleri öğretilirken, bir yandan da yabancı bir dille öğretim yapılmasına “daldırma” olarak adlandırılır.”⁵⁶

Geçici-ikidillilik ise sömürge okullarında ya da bir dili yok etmek için çeşitli ülkelerde kullanılmaktadır. Geçici-ikidilli eğitim programlarının amacı öğrenci ya da bireyleri tekdilli ortama hazırlık için uygulanmaktadır. ABD’de bir süre geçici-ikidilli eğitim verilen bireylerin tekdilli (İngilizce) eğitime hazırlanmaları amaçlanmaktadır. Bu tarz ikidilli öğretim “kısıtlı (eksiltici)” ikidilliliğe dönük olup amacı bireyin anadilinin yerini yeni dilin almasıdır. ABD’de Meksika’dan gelen göçmenlerin çocukları üzerinde uygulanan bu tip eğitim başarılı olmaktadır.

Dünyada ikidilliliğe genellikle olumlu olarak yaklaşılmakla birlikte kimi ülkelerde ayrılıkçı öğeler taşıdığı düşüncesiyle azınlıkların anadilleri geri plana itilmekte ve diller açısından acımasız uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Ancak son yıllarda Avrupa Birliği’nin çalışmaları ve siyasi etkisiyle bu tür uygulamalar olabildiğince yumuşatılmış ve farklı dil ve kültürlerin bir

⁵⁶ Demircan, 1989; Kilimci,1998:109 içinde

tehdit değil zenginlik kaynağı olduğu görüşü de dile getirilmeye başlanmıştır. İkidillilik konusunun aslında daha büyük bir bütünün parçası olduğu da değinmek gerekiyor. Çokdillilik kavramı ele alındığında ikidillilik de bu başlık altında incelenebilir. Ancak terimsel olarak ikisi de ayrı kavramlar olarak ele alındığı için çokdilliliğin ne olduğuna da kısaca değineceğiz. Çokdillilik konusunda sözlükler birbiriyle ufakta olsa bir çelişkiyi ortaya koyuyor. Berke Vardar için çokdillilik, bir bireyin ya da toplumun ikiden fazla dili kullanması iken, Kocaman ve Osam için, bir bireyin ya da toplumun birden daha çok dil kullanması durumudur.

İsveç'te yayınlanan bir broşür⁵⁷ ülkede bulunan ve bünyesinde birden çok dil barındıran ailelere yönelik bir broşür hazırlayarak, çokdilli ailelerin çocuklarının eğitimi (dil açısından) konusunda onları bilgilendiriyor. İsveç'te bugün Türkçe ve Kürtçe'nin de dahil olduğu birçok dil konuşan göçmen işçi (ya da başka amaçlarla- çeşitli nedenlerden- gelmiş) birçok yabancı topluluk bulunuyor. Bu anlamlı çalışmaya değinmek bu açıdan zorunluluk gerektiriyor.

"Bütün Dünya'da insanların büyük bir çoğunluğu iki ya da daha fazla dil bilmektedirler. İki ya da daha fazla dil bilmek hem söz konusu olan birey açısından hem de toplum için çok büyük bir değere sahiptir. Bir ülkeden bir diğer ülkeye taşınmış olan aileler, kendi anadillerini koruyabilmişlerse, anayurtları ile bağlarını daha rahat sürdürebilirler. Bu tür ailelerin çocukları, eğer anne ve babalarının dillerini öğrenebilmişlerse, onların kültürel miraslarını özümsemeye de daha büyük olanaklara sahip olurlar. Birden fazla dil bilenler kültürel çoğulculuğun değerini de daha kolay anlarlar ve böylece dünya hakkında daha zengin bir ufuk sahibi olurlar.

Anadili, aynı zamanda çocuğun kimliği ve aidiyeti ile kendisini daha da güvende hissetmesine yol açan, aile üyeleri

⁵⁷ Okullar Genel Müdürlüğü ve Rinkeby Çokdillilik Araştırma Enstitüsü
2002

ve akrabaları ile ilişkileri için büyük bir önem taşımaktadır. Bütün çocuklar iki ya da daha fazla dili bir arada öğrenebilirler, ancak her iki dili de aynı düzeyde iyi öğrenebilme, yaygın (olağan) bir durum değildir. Çocuğun her iki dili de öğrenmeyi çok yüksek bir düzeyde gerçekleştirebilmesi için, ailenin, okulun ve anaokulunun aktif olarak yardımcı olmaları gerekmektedir. Çocuğun çevresindeki yetişkinlerin farklı biçimlerde, çocuğun azınlık dilini kullanmasını teşvik etmeleri ve desteklemeleri önem taşımaktadır. Azınlık dilini kullanmak yoluyla -sadece aile içinde değil, aynı zamanda oyun bahçesinde, anaokulunda, sınıfta ve işyerinde, aileler ve öğretmenler somut olarak çocuğa çokdilli olmanın (çok dil bilmenin) doğal bir durum olduğunu göstermiş olurlar.

Birden fazla dil bilmek, kendisiyle beraber o kadar çok olumlu şeyler yaratmaktadır ki, iki ya da daha fazla dil kullanan aileler bu durumdan uzaklaşmayı asla akıllarından geçirmezler. İnsanların çok dil bilmelerine karşı toplumun diğer kesimleri olumlu bir tutum içinde bulunmakla, birden fazla dilli olarak gelişmeyi daha da kolaylaştırırlar. Çok dilin Konuşulduğu Ailelerin Yapısı Birbirinden Farklıdır Aileler içinde iki ya da daha fazla dil, çok farklı biçimlerde var olabilir. Anne ve babanın her ikisi de İsveççe dışında başka bir ortak anadile, örneğin Somalice'ye sahip olabilirler. Anne ve babadan birinin kökeni, ev içinde bir dilin ve okulda da başka bir dilin kullanıldığı, örneğin evde Kürtçe ve okulda Türkçe kullanılan, bir ülkeden olabilir. Mümkündür ki anne ve babanın anadilleri aynı değildir ve çocuk daha ilk günden evde iki ya da üç dili aynı anda işitmeye başlar, örneğin anadili Arapça olan bir baba ile anadili Fince olan bir anneden oluşan bir ailede, muhtemelen anne ve baba kendi aralarında bir üçüncü dili, örneğin İngilizce'yi konuşuyor olabilirler. Öte yandan, bütün aileler sadece "anne-baba-çocuk" biçiminde değil, bununla birlikte çocukların eğitim ve yetiştirilmelerinde aktif rol oynayan yaşlı akrabaların da bulunduğu fertlerden oluşabilirler

ve bu durum çocukların dünyasına bir başka dil daha katmış olabilir.”⁵⁸

Çokkültürlülük ve Ulus-Devlet

Kültür, bir toplumun yaşama biçimi ve doğanın yarattıklarına karşı, insanın yarattığı her şeydir ve kuşaktan kuşağa aktararak ve sürekli evrilerek gelişir ve sürekli yeni şeyleri içine alarak değişir. Hiçbir kültür olduğu gibi kalmaz ve saf bir ulusal öz değildir. Değişime tamamıyla açık, hareketli bir olgudur. Geçmişten gelen toplumsal bir olgunun ürünüdür. Ulusal kültür, toplumların oluşum süreçlerinden başlayarak ve başka kültürlerden de etkilenecek ortaya çıkan ve bu farklı kültürlerden gelen unsurların ayrıştırılmasının imkansız olduğu karmaşık bir yapıdır. Ulusal kültürlerde çevredeki toplumların kültürlerinin etkisi vardır. Ulusal kültür kavramı bir anlamıyla bunu gizlemektedir. Bunun görmemezlikten gelinmesi, ulus-devletin zor kullanımıdır. Çokkültürlülük bir ideal olarak kalmayıp, bir gerçeklik olacaksa, yapılacak ilk şey ulus-devlet kavramı ile şekillendirilmiş bireylerin zihinlerindeki sınırları kaldırmaktır.

Çokkültürlülük bir devlet içerisinde birden fazla ulusun yaşaması durumunda söz konusudur. Bugün dünyanın hiçbir yerinde bir devletin tek ve katışıksız bir ulustan oluştuğu iddia edilemez. Yüzyıllardır süren göçler halkları birbirine karıştırmış ve aslında dünyada birbiriyle etkileşerek ortaya çıkmış birçok karma kültür ve ulus ortaya çıkmıştır. Ancak ulus-devlet ve milliyetçilik kavramı ile kendilerini katışıksız uluslar olarak tanımlayanlar devletler kurmuşlar ve diğer ulus ve kültürleri görmezden gelmişlerdir. İki büyük paylaşım savaşının ardından, teknolojik gelişmelerle birlikte dünyada birçok şey değişmiş ve farklı bir süreç başlamıştır. Sonrasında sosyalizmin çözülüşü ile birlikte ABD’nin dünya jandarmalığına soyunması ve gündemde olan küreselleşme süreciyle birlikte artık tek bir kültür-

⁵⁸ Okullar Genel Müdürlüğü ve Rinkeby Çokdillilik Araştırma Enstitüsü, 2002:3

den bahsetmemiz gerekirse bu ABD'nin ve destekçilerinin Anglo-Amerikan kültürüdür. Bu kültürün karşısında Avrupa ve diğer ülkelerin kültürleri yer almaktadır.

Dil, din, milliyet, kültür, tarih ve coğrafya açısından farklı köklerden gelen ulusların bir arada yaşamasından doğan çokkültürlülük son yıllarda yoğun bir şekilde gündeme gelmiş ve tartışmalara yol açmıştır. Çokkültürlülük, demokrasi, ayrımcılığın önlenmesi, azınlıkların korunması ve etnik merkezli insan hakları konuları Avrupa Birliği'nin gündemine aldığı ve çeşitli yasalarla güvence altına alarak diğer ülkelere de yasalaştırmasını önerdiği haklardır. Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen aday ülkeler bu konuları gündeme almak ve yasalaştırmak zorundadırlar. Bu açıdan Türkiye'de bu amaçla çalışmalar yürütmekte ve ülkedeki farklı ulusların haklarıyla ilgili yasalar çıkmaya devam etmektedir. Buna örnek olarak Kürtçe kursların açılması ve son dönemde televizyonda kısa da olsa Kürtçe yayının başlaması verilebilir.

Çokkültürlülük: Bir Tehdit mi ? Renk mi ? **Çokkültürlü Ülkelerin Çözüm Biçimleri**

Her ülke kendi toplumsal yapısı, tarihi gelişimi siyasi rejimi ve dünyadaki konumu gereği farklı kültürlerle sahip yurttaşlarının kültürel sorunlarını farklı yöntemlerle çözmeye çalışırken, uygulamada başarılı olmak kadar yetersizliklerin yaşandığı da biliniyor. İdeal bir çözüm yolundan söz edilemez, ancak süreç içinde devamlı olarak iyileştirici yöntemleri geliştirmek insan hakları ve demokrasi gereği kabul görmektedir. Dünyada birçok devlet içerisinde farklı azınlıklar (sayısal olmasa bile yönetimde etkisi bulunmayan uluslar da azınlık kabul edilebilir) yaşamaktadır. Bu azınlıkların kültürel hakları uluslararası anlaşma ve belgelerle güvence altına alınmaya çalışılmaktadır. Buna rağmen dünyanın birçok ülkesinde azınlık hakları hala güvence altında değildir ve bu konu tehdit olarak görülmekte ve çeşitli engellemeler ve yasaklarla karşılaşmaktadır.

Üniter Devlet Yapısı İçinde Dil ve Kültür Özerkliği Uygulayan Ülkeler:

- 1- Fransa; (Oksitanca, Bretonca, Baskça, Flamanca, Korsikca)
- 2- İtalya; (Sardca, Almanca, Fransızca, Slovence)
- 3- Avusturya; (Slovence, Hırvatça, Çekçe, Macarca, Sorabca)
- 4- ABD; (İspanyolca)
- 5- Finlandiya; (İsveççe)
- 6- Yunanistan; (Türkçe)

Çok Kültürlülükte İçinde Toprağa Bağlı Özerklik, Eyalet Sistemi Uygulayan Ülkeler:

- 1- İspanya; (Katalan, Galiçya, Asturya, Bask, Arogon)
- 2- İngiltere; (İskoçya, Galler, Kuzey İrlanda)

Çok Kültürlülükte federasyon sistemi uygulayanlar:

- 1- İsviçre; (Almanca, İtalyanca, Fransızca, Romans)
- 2- Belçika; (Flamanca, Fransızca-Volanca-, Almanca)
- 3- İsrail; (Arapça, İbranice)
- 4- Kanada; (Fransızca, İngilizce)

Birden fazla resmi dili olan ülkelerin sayısı 30 kadardır. Afrika'daki bazı küçük devletlerin dışında Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya, Hindistan, Afrika Cumhuriyeti, Filipinler, Pakistan İslam Cumhuriyeti gibi büyük devletler üç hatta dört resmi dile sahiptirler.

Çok kültürlülük sorununu ulusal bağımsızlık yöntemiyle çözen ülkeler:

- 1- Çekoslovakya; (Çek ve Slovakya Cumhuriyetleri)

Çok kültürlülük sorununu aşmak için kültürel özümseme formülünü uygulayan ülkeler:

- 1- Fas; (Berberiler)
- 2- Cezayir; (Berberiler)
- 3- Tunus; (Berberiler)
- 4- Suriye; (Kürtler, Ermeniler)
- 5- Türkiye; (Kürtler ve Müslüman topluluklar, Ermeni, Rum, Süryani ve diğer Hristiyan toplulukları ile Yahudiler)

Şu bir gerçektir ki çokkültürlülüğü içlerine sindirip bunun gereklerini yerine getiren ülkelerin hem ekonomik hem de siyasi durumları ile çokkültürlülüğü kabullenemeyen ülkelerin durumları ortadadır. Çokkültürlülüğü sindiremeyen bir Türkiye hiçbir zaman istediği yere siter AB olsun ister "muassır medeniyetler seviyesi" olsun ulaşamayacaktır.

Avrupa Birliği Sürecinde İkinci Diller ve Çokkültürlülük

Türkiye Avrupa Birliği'ne girmek için son yıllarda oldukça fazla çaba göstermektedir. AB ile imzalanan karşılıklı protokoller ve AB uyum yasaları ülkenin en önemli gündem maddelerinden biridir. AB sürecinde birliğin kurallarına ve aldığı karar ve anlaşmalara uyum sağlamak için Türkiye'nin uzun yıllardır uyguladığı politikaları ve yasaları değiştirmesi gerekmektedir. Konuya dil özelinden bakarsak Türkiye varlığını inkar ettiği ya da görmezden geldiği azınlıkları ve onların dillerini tanımak ve onlara bazı haklar tanımak zorunda kalmıştır. AB üyesi ülkeler dil öğrenimine önem vermekte ve çokdilli, çokkültürlü bir Avrupa Devleti yaratmak için çalışmaktadırlar.

Socrates Programı, Avrupa Birliği'nin eğitim programıdır. Herkes için eğitim, hayat boyu eğitim, uzmanlık ve beceri kazandırma eğitimi ve dil öğretimini hedefler. Her türlü eğitim türü ve düzeyini kapsar. Öğrenciler, diğer öğrenenler, tüm eğitim personeli, özel eğitim kurumları, eğitim politikalarından sorumlu kişi ve kuruluşlar bu programdan yararlanırlar.

Socrates aktiviteleri:

- Comenius İlköğretim
- Erasmus Yükseköğretim
- Grundtvig Yetişkin eğitimi
- Lingua Dil Öğretimi
- Minerva Uzaktan eğitim/Açık öğrenim/ Enformasyon, İletişim ve Teknoloji eğitimleri

Başlıca Amaçları:

1. Avrupa bilgisi oluşturmak,

2. Avrupa vatandaşlarını yüzyılın büyük zorluklarıyla baş edebilen bireyler olarak yetiştirmek ve hayat boyu öğrenmeyi sağlamak,

3. Herkes için eğitimi teşvik etmek ve herkese uzmanlık ve beceri kazandırmaya yardımcı olmak

Şu anda Socrates projesi 30 Avrupa ülkesinde uygulanmakta ve Türkiye, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya ve daha birçok ülkeye -özellikle Doğu Avrupa ülkelerine- doğru kapsamı genişletildi. Bazı eleştirilenler bu programın amacının Avrupa'nın emperyalist politikalarını uygulamak için attığı bir adım olduğunu öne sürüyorlar. Onlara göre, Socrates projesinin tek amacı, emperyalist bir kutup olarak AB'nin diğer emperyalistler karşısında üstünlük kazanabilmesidir. Tek müfredat ve ortak dil dayatması, AB'nin kültürel emperyalizm hevesinin bir ürünüdür. Çünkü bir kültür, başka bir kültürü bilim, sanat ve dil yönünden bağımlı kılarak baskı altına alır.

Türkiye'de de uygulanması için çalışmalar yapılan bu proje ülkenin birçok okulunda temel eğitim gereksinimlerinin olmadığı, bazı yerlerde sınıf mevcutlarının yetmiş kişiyi bulduğu görmezden gelinerek sadece AB'ye şirin görünmek ve dediğinizi yapıyoruz demek için gündeme alınmıştır.

Eleştirilerden biri de eğitimin paralı hale getirilmesi için adımlar atıldığı yönündedir. Bu sınıflararası uçurumu daha da derinleştirecektir. Çünkü işçi sınıfı, köylüler ve küçük burjuvazinin alt kesimi (memurlar) parası kadar yani az eğitim alacak, bu anlamda parası olan tüm olanakları satın alacaktır.

AB üyesi ülkeler dil konusuna oldukça önem vermektedirler. AB hükümet başkanları, üye devletlere, okula giden her öğrencinin ana dilinden başka diğer bir Avrupa devletinin dilini öğrenmesini sağlamaları çağrısında bulunmuştur.

"AB'ne üye devletlerin tek dil hegemonyasma-gerek Tabii dil olsun, örneğin İngilizce, gerek yapay dil olsun, örneğin Esperanto-karşı çıkmasının sebebi, her Avrupa devletinin kendi dil ve kültürünün (zira dil ve kültür birbirinden ayrılmaz bir

bütündür), diğer bir Avrupa dilinin ve kültürünün boyunduruğu altına girmesini istememesinden ileri gelmektedir; zira AB'ne üye devletlere göre her üye devletin resmi dili diğer bir üye devletin resmi diline eşittir. Onun için AB'ne üye devletler, dilde (hem ülke içinde, hem de ülke dışında) çeşitlilik ve çokdillilik prensibini uyguluma yoluna gitmişlerdir. AB'ne üye olan devletlerin, İngilizce'nin AB'nin tek dili olmasına karşı çıkmasının başka bir sebebi de eğer İngilizce AB'nin tel dili olursa, o zaman ana dili İngilizce olmayan devletlerin vatandaşları, ana dili İngilizce olan devletlerin vatandaşlarına nazaran fırsat eşitliğinden yoksun kalacaktır, zira onlar için İngilizce yabancı bir dildir.”(İleri, 2000:8)

06.06.1974 tarihinde imzalanan antlaşmada AB üyesi olan devletlerin Eğitim Bakanları aktif iki dilliliği, ana dilinde ve yaşanan ülkenin devlet dilinde (toplum dilinde) olmak üzere eğitim politikasının ana prensibi olarak tanımlamıştır. Yapılan araştırmalar bu politikanın başarılı olduğunu göstermektedir. “Avrupa çapında yapılan araştırmalara göre, Avrupalıların %44’ü ana dilleri dışında yabancı bir dili “çok iyi” konuşabiliyor. Bu oranın Lüksemburg’ta %100, Hollanda, Danimarka ve İsveç’te ise %80 olduğu belirtiliyor.

AB içinde en çok konuşulan “ana dil” Almanca. AB nüfusunun %24’ünün ana dili Almanca. Almanca’yı bu alanda sırasıyla Fransızca, İngilizce ve İtalyanca (%16) izliyor. Ancak Avrupa’da en çok konuşulan “ikinci” veya “yabancı” dil ise İngilizce. Araştırmalar, AB nüfusunun %47’sinin İngilizce’yi “çok iyi” veya “iyi” konuştuğunu gösteriyor. AB nüfusunun %32’si Almanca, %26’sı Fransızca, %18’i İtalyanca, %14’ü ise İspanyolca konuşabiliyor. Avrupa düzeyinde en fazla yabancı dil konuşanların, yüksek öğrenim görmüş, 15-39 yaş grubunda, yüksek düzey kalifiye elemanlar ile üniversite öğrencileri olduğu da belirtiliyor.”

“AB’ne üye devletlerin dil politikası hem ülke içinde, hem de ülke dışında eşitlik, çeşitlilik ve çok dillilik prensibine dayanmaktadır.

Dil politikası ve dil planlaması en başta okul, meslek okulu, yüksek okul ve üniversite gibi eğitim ve öğretim kurumları vasıtasıyla uygulanır.

AB'nin Üye Devletler İçin Geliştirdiği Dil Politikası

AB, dilleri beş gruba ayırarak sınıflandırmakta ve aşağıda gösterildiği gibi tanımlamaktadır. Bu sınıflandırmada bazı dillerin birkaç grupta yer alabildiğini görüyoruz.

1-Avrupa Birliği'ne üye olan devletlerin milli dili/resmi dili /devlet dili;

2-AB'nin kongre dilleri, yani AB'nin yazılı antlaşmalarda, uluslar arası kongrelerde kullanacağı ve uluslar arası kuruluşların çalışmalarını sürdüreceği diller;

3-Azınlık dili/ bölgesel dil, yani AB'ne üye olan devletlerin resmi dili/devlet dili olmayan, ama bu devletlerin vatandaşları tarafından nesillerden beri bir bölgede iletişim aracı olarak kullanılan diller (Katalanca, Keltçe v.b.gibi);

4-AB'ne üye olan devletlere 3.dünyadan çalışmak için gelenlerin ana dili/ aile dili veya bu insanların kendi ülkelerinin milli dili/ resmi dili/ devlet dili;

5-Okul ve üniversitelerde/ yüksek okullarda öğretilen yabancı diller.”⁵⁹

AB üyesi ülkeler ikidilliliği özendirmeye çalışmakta ve yönde eğitim vermeye devam etmektedirler. AB üyesi ülkelere göç eden ulusların çocukları da ikidilli olmaları için özen-dirilmekte ve bu konuda aileler bilgilendirilmektedir. Örneğin İsveç'te “İki ya da Daha Fazla Dil mi Konuşuyorsunuz?-Çokdilli Ailelere Tavsiyeler” adlı bir broşür hazırlanmıştır. Bu broşürde, çocukların iki ya da çokdilli olarak gelişimleri hakkında anne ve babaların merak ettikleri bazı soruları yanıtlanmaktadır.

⁵⁹ İleri, 2000:8-9

“Yanıtlandırılan sorular şunlardır:

• Çocuklar iki ya da daha fazla dili aynı düzeyde iyi öğrenebilirler mi?

• Anadili İsveççe’den farklı olan biz anne ve babalar çocuklarımızla hangi dili konuşmalıyız?

• Biz anne ve babaların anadilleri birbirinden farklı ise, çocuklarımız ile hangi dili konuşmalıyız?

• Çocuğum ile anadilimi konuşmaya devam edersem o yine de İsveççe öğrenebilir mi?

• Çocuğumun farklı dilleri karıştırması kötü bir durum mudur?

• Çocuğum sadece İsveççe cevap veriyorsa ne yapmalıyım?

• Çocuğumun anadilinin gelişimine yardımcı olmak için ne yapabilirim?

• Çocuğumun İsveççe bilgisini geliştirebilmesine nasıl yardımcı olabilirim?

• Çocuğum, anaokulundayken konuşmamaya başlarsa ne yapmalıyım?

• Çocuğum anaokulunda anadilde destek eğitimi almalı mı?

• Çocuğum okulda anadil dersi almalı mı?

• Çocuğum okulda ‘İkinci dil olarak İsveççe’ dersini okumalı mı?”

Broşür iki dilde birlikte hazırlanmıştır ve İsveççe ile beraber Arnavutça, Arapça, Boşnakça, İngilizce, Fince, Somalice, İspanyolca ve Türkçe dillerinde yayınlanmıştır.

Bu çalışma çokdilli-çokkültürlü yaklaşım açısından dikkat edilmesi ve örnek alınması gereken bir uygulamadır. Bazı AB ülkeleri de bu tarz çalışmalar yapmaktadır ve bu yöndeki olumlu yaklaşımlar gün geçtikçe artmaktadır. Tüm ülkeler , sınırları içinde yaşayan azınlık ya da halklara bu şekilde (çokkültürlülüğe ve çokdilliliğe yönelik çalışmalar yaparak ve bunu gerçekten içlerine sindirerek) yaklaşırlarsa birçok sorun kendiliğinden ortadan kalkacaktır ve Dünya daha yaşanılabilir bir yer olacaktır.

IV. Bölüm

Küreselleşme Bağlamında Çokkültürlülük Türkiye ve Türkçe

Türkçe üzerinde uzun yıllardır tartışılan bir dildir. Bu tartışmaları Osmanlı İmparatorluğuna kadar götürebileceğimiz gibi daha da eskilere dönüp Kaşgarlı Mahmut'un yaşadığı 11. yüzyıla kadar da götürebiliriz. Ama tüm tartışmalara ve çalışmalara rağmen Türkçe hala dilbilimcilerin üzerinde anlaştığı bir kurallar birliğine ve gelişim programına sahip değildir. Türkçe dilbilgisi, etimoloji ve sözcük yapımı gibi birçok konuda tartışmaların sürdürüldüğü tartışmalı bir dildir. Türk Dil Kurumunun başına gelenler (12 Eylül Darbesi ile eski niteliğini kaybetmiş ve siyasi yönde ele alınarak önemini yitirmiştir) ve siyasi iktidarlara göre sürekli değişen eğitim politikaları ve üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı (Türkoloji) bölümlerinin gelişmelere direnmeleri Türkçeyi kötü yönde etkilemiştir ve hala etkilemektedir. Bu durum sadece dilimizi değil, eğitim ve öğretimi de etkilemektedir. Vygotsky, "Dil, insanın düşünsel üretiminin de başat ögesidir. Dil olmadan düşünce, düşünce olmadan da dil gelişip büyüyemez; dili ve düşüncesi gelişmemiş insanın da yaratıcı ve üretken olması olası değildir." derken sanki Türkçe tartışmalarına son noktayı koymak istemiştir

Türkolog Talat Tekin, Türkolojinin ve Türkologların durumunu şöyle açıklamakta;

"Batı ve eski SSCB Türkoloji literatürünün Türkiyeli araştırmacılarca izlenememiş olmasının asıl nedeni, hiç kuşkusuz, bu bilim dalında çalışan araştırmacıların çoğunun Türkoloji için şart olan iki yabancıdile, Almanca ve Rusçaya ya

da hiç değilse bunlardan birine, "aşına" olmamalarıdır. Yükseköğretim kurumlarımızdaki akademik denetimsizliğin ve kayırmacı terfi sisteminin doğal sonucu olarak Türk üniversitelerinden Türkolojinin temel başvuru yapıtlarından biri olan Radloff sözlüğünü bile kullanamayan "Türk dili profesörleri" gelip geçmiştir!

Türkiye Türkolojisinin geri kalmışlığının ikinci bir nedeni de bu alanda çalışanların çoğunun dilbilimi eğitimi görmemiş olmalarıdır. Oysa, Türkoloji, Germanistik, İranistik, Slavistik vb. gibi, genel dilbilimin bir dalı ya da koludur. Bir Türkolog her şeyden önce iyi bir dilbilimci olmak zorundadır. Dilbilimi öğrenimi görmemiş bir araştırmacının iyi bir Türkolog olamayacağı açıktır."

Tekin'in eleştirileri göz önüne alınırsa bilimsel alanda yaşanan bu olumsuzluklar günlük yaşamda süregiden yozlaşmayı önlemek bir yana artırmaktadır. Çünkü bilimsellikten ve eleştirel görüşten yoksun "Türk dilciler" Türkçeyi ne kadar koruyabilir?

Dünyada yaşanan siyasal dönüşümler ve egemen devletlerin dil politikaları tüm dünya dil ve kültürünü tehdit etmektedir. Görünüşte iyi niyetli olan dil politikalarının hedefi nihayetinde tüm dillere egemenliğini kabul ettirmektir. Çünkü dillerin gelişimi ulusların kendi ulusal bağımsızlıkları ya da kültürel (dil ve diğer unsurlar da buna dahil olarak) özerklikleri olmadığı sürece yok olmakla karşı karşıya kalır. Macar yazar Horvath "Dün Köleydik Bugün Halkız" adlı kitabında şöyle diyor; "Ortaasya'daki yurtlarımızı kaybettik. Tanrılarımızı kaybettik. Dilimiz Macarcadan başka her şeyimizi kaybettik. Macar dili kölelerin diliydi.

Biz köleydik. Daha sonra serf olduk. Şimdi halkız. Gene de Macarcadan başka bir şeyimiz yok. Macarcamızı koruyabildik; beylerimiz bu dili benimsediler."⁶⁰

⁶⁰ Horvath, 1995:11

Yazarın söylediklerini yorumlamaya gerek yok. Horvath ayrıca, "... dilimiz kaldırılmak istendi mi biz korkarız ve kızarız. Bu yüzden dövüşürüz de." diyor.

Biz kendi dilimizi kendimiz bir kenara koyup senelerce başka dilleri konuşmuşuz ve bu hatadan dönülmek istendiğinde dövüşenler kendi dilimizi istemeyenler olmuş. Aynı coğrafyadan yola çıkıp farklı bölgelere yerleşen iki toplumun (Macarlar ve Türkler) dile yaklaşımları birbirine tamamıyla zıt.

Türk dilinin bugünkü duruma gelmesini en başından alarak küreselleşme sürecine kadar kısaca özetleyelim ve tarihsel gerçeklerin ışığında dilimizin uzun serüvenine değişik görüşleri de irdeleyerek bakacak olursak:

Türklerin tarih sahnesine çıkmasından sonra ilk dönemlerdeki Göktürk yazıtlarını ve bulunan diğer yazıt ve eserleri az çok biliyoruz. Ancak Türklerin Anadolu serüvenine başlamadan önce İslamlaşma sürecine değinmeliyiz. Türkler İslama karşı uzun süre direnip, Arap ordularına karşı durmuşlar ve bu savaşlar senelerce sürmüştür. Hatta Hazar bölgesinde yaşayan Türkler, Hristiyan ya da Müslüman olmamak için değişik bir seçim yapmış ve Yahudiliği kabul etmişlerdir. "Eğer Hazarlar Müslüman ordularını durdurmasa; Avrupa uygarlığının doğudaki temsilcisi olan Bizans Araplar tarafından silinip süpürülecek, bugün okuduğumuz Hristiyanlık ve Müslümanlık tarihi de oldukça farklı olacaktı."⁶¹ Türk-Arap savaşları Arapların zaferiyle sonuçlanmış, Türkçe konuşan toplulukların tüm yazılı belgeleri yokedilmeye çalışılmış ve dilleri ortadan kaldırılmak istenmiştir. Ancak sonunda İslamı kabul eden Türkler bundan sonra İslamla birlikte anılmışlardır. "Memluklulardan bu yana, yani bin yıla yaklaşık bir süreden beri egemenliği altına aldığı Türkün, bu egemenlik dönemi sona erdikten sonra dahi Arapçaya karşı gösterdiği bağlılık, sevgi ve saygı Arabın zevkle ve övünerek izler olduğu bir olaydır.

⁶¹ Koestler, 1977:11

Türkün Arapçayı kendi öz diline, yani güzel Türkçeye yeğ tutar olması Arabın göğsünü gururla şişirir.”⁶²

İlhan Arsel şöyle söylüyor; “Türkçenin gerilemesi, Selçuklularla daha doğrusu Selçukluların İslamı kabul etmeleriyle başlar. Fakat denilebilir ki eğer din adamı Arapçaya sarılıp Türkçeye ihanet etmemiş olsaydı. Türkçe zavallı durumlara düşmeyebilir ve bugün yeryüzünün zengin dilleri arasına girebilirdi. Eğer daha ilk anlardan itibaren Kur’an’ı Türkçeye çevirtmiş ve ibadeti Türkçe yaptırtmış olsaydı, Türkçenin bağımsızlığı ve gelişmesi sorunu halledilmiş demektir.”⁶³

Doğan Avcıoğlu’nun “Türklerin Tarihi”nde belirttiği gibi:

“Kırsal bölgelerin İslamlaşması, Türk dilinin egemen oluşuyla birlikte gider. Dağlar, ovalar, nehirler ve köylerin eski Grekçe adları unutulur, Türkçe adlar yerleşir. Hristiyan kalan nüfusun büyük çoğunluğu bile kendi ana dilini bırakır. Türkçe onların da ana dili olur. Kentlerde ise, Selçuklu soyu Farsçayı egemen kılar. Fakat kırsal bölgenin Türkçeye yönelmesi ve devletin çöküp beyliklerin kurulmasıyla, Türkçe kentlerde de üstünlük sağlar. Doğu Anadolu’da Uzun Hasan, Kuran’ı Türkçeye bile çevirtir. Osmanlı, Germiyan vb. beylikleri, Arapça ve Farsça önemli yapıtları Türkçeye kazandırır. Anadolu’da Türkçe edebiyat gelişir. İslamlaşma ve dilde Türkleşme süreci, 400 yıl kadar sürer.”

Enver Ziya Karal ise “Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu” adlı makalesinde şöyle demektedir:

“Türklerin Müslümanlığı kabul etmeleri, Türk kültürü ve özellikle Türk dili üzerinde, kimi yönlerden yüzyıllarca sürecek olan ve olumsuz denebilecek bir etki yapmıştır.”

Arsel, Karal ve Avcıoğlu’na baktığımızda, eğer özel isimleri kullanmazsak, sanki birbirinden tamamıyla farklı iki ulustan söz ediyoruz izlenimi edinilebilir. Arsel’in Arap milliyetçiliği ve Arapçanın etkilerine karşı yaptığı eleştiriler ile

⁶² Zeine, 1958:14; aktaran, Arsel, 1999:329

⁶³ Arsel, 1999:367

Karal'ın İslamlaşma ile kültür ve dilin kötü bir şekilde etkilendiği yorumları ciddiye alınması gereken konular. Arsel'in fikirleri sadece yönetici elitin dilinde gerçekleşen değişimler olarak görülürse daha anlamlı görünebilir. Avcıoğlu ise konuya tamamıyla farklı yaklaşmış, İslamlaşma sürecinden sonra Anadolu içine yayılan Türkler kendi dillerini egemenlikleri altına aldıkları uluslara olabildiğince kabul ettirmişlerdir. Burada asıl ilginç olan nokta halkın dilinin yönetici elitin dilinden farklı olduğudur, halk dünden bugüne diline sadık kalmış ve Türkçe konuşmuştur. Ancak yönetici elit ve onların çevresinde yeralan ve oradan beslenen bilginler, eğitimciler çevresinin dili Arapça ve Farsçanın etkisi altında kalmıştır. Edebiyat dili olarak Farsça, din ve bilim dili olarak da Arapça kullanılmıştır. Bu yüzden Türkçe, bilim ve öğretim dili olarak kullanılmamış ve gelişmelere ayak uydurmak için yeni Türkçe sözcüklerin türetilmesi yoluna gidilmemiştir. Türkçeyi asıl fakirleştiren sadece eğitimsiz halkın konuştuğu bir dil olarak kalması ve gelişme olanağı bulamamasıdır.

Türklerin İslamı kabul etmesiyle birlikte Arapça ve Farsça'nın yoğun kullanımı Türk dilini olumsuz yönde etkilemesine rağmen Türkçe tamamen bitmiş ortadan kalkmış bir dil değildir. TDK'nın bazı yörelerde yaptığı dilsel araştırma ve derlemeler yüzlerce yıldır Türkçenin kullanıldığını ortaya koyuyor. Eğer ciddi çalışmalar yapılır ve bu konuda bilimsel alanda yoğunlaşma ve toplumsal bilinçlenme sağlanırsa Türk dili geleceğin en zengin dillerinden birisi haline gelebilir.

Selçuklulardan sonra ortaya çıkan beyliklerden biri sivrilecek ve büyük bir bölgeye egemen olacaktır, bu beylik Osmanlı Beyliğidir. Bu küçük beylik kısa zamanda büyümüş ve güçlenmiş, yüzyıllarca dünya tarihinde önemli bir yer işgal etmiştir ancak bu büyük devlet gelişen kapitalist sisteme ve yeni sömürgeciliğe ayak uyduramayıp, tarihin önemli dönüm noktalarından biri olan 1. Paylaşım savaşı sonrası ortadan kalkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun Dil Politikası ve Türkçe

Osmanlı Türkçesinin gelişme aşamaları, imparatorluk sınırlarının genişlemesine ve daralmasına göre karakter değiştirmiştir. Değişiklik kronoloji sırasına göre şöyle görünmektedir:

1. Türkçenin yabancı dil etkisine karşı direnişi, (1299-1453)
2. Türkçe üzerinde yabancı dil etkisinin artması, (1453-1517)
3. Türkçede Arapça ve Farsça etkisinin üstünlüğü, (1517-1718)
4. Türkçenin önem kazanmaya başlaması, (1718-1839)
5. Türkçenin bağımsızlığı için çalışmalar, (1839-1918).⁶⁴

Osmanlı İmparatorluğu ilk kurulduğunda Arapçayı bilim ve eğitim dili olarak kullanırken Türkçe kullanılmaya da devam edilmiştir. Özellikle halk arasında kullanılan Türkçe ile sözlü halk edebiyatı eserleri verilmeye devam edilmiştir. İmparatorluk içinde yaşayan diğer etnik topluluklar da Türkçe sözcükleri dillerine almışlardır. Topluluk üyelerinin çoğu da Türkçeyi öğrenmişlerdir.

İstanbul'un alınmasıyla birlikte başkent olması ve bir kültür merkezi olmasıyla İmparatorluk büyümeye başladı. Bununla birlikte eğitim için medreseler açıldı ve bu kurumlarda Arapça ve Farsça kullanılırken kapılar Türkçeye ve diğer dillere kapandı. Devletin kendisi için kurduğu ve yöneticilerini yetiştirdiği Enderun okullarında, halk arasında, tekke ve kahvehanelerde ise Türkçe kullanımı sürüyordu.

İmparatorluğun sınırları genişledikçe Arapça ve Farsçanın üstünlüğü gittikçe artıyordu. Özellikle Yavuz Sultan Selim döneminde Şii oldukları için binlerce Türk öldürüldü. Mısır, Arap Yarımadası ve Suriye'nin İmparatorluğa katılmasıyla Arapçanın etkisi daha da yoğunlaştı.

⁶⁴ Karal, 1994:30

18. yüzyılın ilk yarısından itibaren Türkçe'nin Arapça ve Farsçaya karşı direnmesi önem kazandı. Bunun en önemli nedenleri Osmanlı ordusunun yenilgileri ve Avrupa'da aydınlık devrine girmesi, bunun yanında Rusya'nın köklü bir reform hareketi ile Osmanlılar için tehlikeli bir devlet durumuna gelmesidir. Bu dönemde matbaa kurulmuş, edebiyat alanında Türkçeye ilgi artmış, en önemlisi Türkçenin öğrenim dili olarak kullanıldığı askeri okullar kurulmuştur.

Tanzimatla birlikte devlet teokratik görüntüden çıkıp modern bir görüntü vermeye başlamıştır. Gülhane Hattı Hümayunu ile genel eğitim, teknik ve meslek eğitimi konularında yeni okullar açıldı. Bu okullarla birlikte Türkçe de gelişmeye başladı. Tanzimat edebiyatının kurucuları olan Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal ve Ali Suavi gibi edebiyatçılar Türkçeyi savunmuş ve kullanmaya çalışmışlardır. İlk öğretmen okulları açılmış ve programına yoğun Türkçe derslerinin konulması ile Türkçe açısından önemli bir adım atılmıştır. Bunun yanında orta öğrenim kurumlarının açılması ve buralarda Arapça ve Farsçanın yanında Türkçeye de yer verilmesi de olumlu bir gelişme olmuştur. Abdülhamit'in tahta çıkmasından sonra anayasa çalışmaları başladı ve anayasa hazırlandı. "Anayasanın 18. maddesinde, Osmanlı imparatorluğunun resmi dilinin Türkçe olduğu ve devlet hizmetine girecekler için bu dilin bilinmesi gerektiğine dair hüküm kondu (1876). Türkçe böylece devletin resmi dili oluyordu."⁶⁵ Ancak tüm bu çalışmalara rağmen Türkçe halkın anlamadığı biri bürokrasi dili (yazışma dili), diğeri, halkın dili (sözlü dil) olmak üzere iki dil halindeydi; halkla ilişkilerde bu iki dil arasında gerektiğinde birinden (sözlü dilden) ötekine(yazışma diline) ya da bunun tersine çeviriler yapılıyordu.

Kadılar mahkemelerde Türkçe olarak davaları görüyor ama yazıya geçtiğinde kimse kendi davasını anlamıyordu. Gölge oyununda buna güzel bir örnekler bulabiliriz, Türk gölge

⁶⁵ Karal, 1994:61

oyununun ünlü kahramanları Karagöz ve Hacivat güldürü ögesi olarak Osmanlıca'nın anlaşılabilirliğini kullanmışlardır. Hacivat okumuş grubu ve Osmanlıca konuşanları, Karagöz ise halkı yani Türkçe konuşanları temsil etmektedir. Bu gölge oyunu bile halk ve okumuş kesim arasındaki uçurumu ortaya koymakta ve dilsel ikiliği gözler önüne sermektedir.⁶⁶

Bu ikilikten kurtulmak Cumhuriyete kadar mümkün olmadı. Yeni Türkiye Cumhuriyeti bir çok şeyde olduğu gibi dilde de ileri adımlar attı. En önemli sorunlardan biri olan ve yeni kurulan devleti ileri götürecek aydınların ve onların dediklerini anlayıp yorumlayabilecek okumuş bir ulus yaratmak gerekiyordu. Okuma yazma oranı çok düşüktü, ilk iş olarak temel eğitim halka götürülmeliydi. Bu yolla “ulusal eğitim” ve kitle iletişimi kullanılarak uluslaşma sürecini hızlandırmak amaçlanıyordu. İlk iş olarak eğitimdeki karmaşık yapı ortadan kaldırıldı, çünkü medreseler Vakıflar Bakanlığına, mektepler Eğitim Bakanlığına, yabancı okullar ise ilgili ülkenin etkisi ve denetimi altındaydı. Şeriat mahkemeleri, Vakıflar Bakanlığı kapatıldı (3.3.1924). Halifelğe son verildi. Yönetim-dilinin Osmanlıca ile olan bağlarından en önemli olanı ortadan kalktı. Ancak yönetici diline dokunulamadı. Tevhid-i Tedrisat (öğretim birliği) yasası (3.3.1924) ile bütün eğitim kurumları ve ileride kurulacak eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı. Ardından medreseler kapatıldı.1 kasım 1928’de “Yeni Türk Harfleri” kabul edildi.Artık dil devriminin yolu açılmıştı.⁶⁷ Halkevleri, Köy Enstitüleri, Tercüme Bürosunca yapılan çeviriler sayesinde cumhuriyet ilk önemli aydın kitlesini yetiştirme yolunda önemli adımlar attı. Tüm bu ileri adımlara rağmen araya giren farklı uygulamalar ve ilerlemeleri baltalayan politikacılar ve politik gelişmeler yıllar önce kapanması gereken “Türkçe, bilim ve öğretim dili olabilir mi ?” sorusunun bugün bile sorulmasına neden oluyor.

⁶⁶ Demircan, 2000:51

⁶⁷ Demircan,2000:98

Örgütsüz bir şekilde yürütülen ve oluşturulan geçici kurullarla yürütülen dil işlerinde beklenen gelişme sağlanamayınca, 12 Temmuz 1932 tarihinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti kuruldu. Halk dilinden Türkçe sözcükleri toplayarak (derleme-tarama), dilimizin bir sözlüğünü yapmak ve bu sayede ulusal tarihe ve Türklerin sosyal özelliklerine uygun bilimsel ders kitapları hazırlamak, Doğunun ve Batının klasiklerini Türkçeye çevirmek, eski eserleri saptamak ve korumak için çalışmalar yapıyordu. 1936 yılında Türk Dil Kurumu adını alan kuruluşun örgütlenmesi bir dernek olarak düşünülmüştü. Dernek olarak 1983'te devletçe el konulana değin geçen 51 yılda TDK'nın yayınladığı 102 terim sözlüğü ile hemen hemen tüm bilim alanlarındaki kavramlara Türkçe karşılıklar önerildi.⁶⁸ El konulmasından sonra bir devlet dairesi gibi çalışan kurum siyasete alet edildi. Türkçe köklerden türetilen yeni sözcüklerin yerine Arapça ve Farsça olanlar önerilmeye başlandı. Yeni terim üretme işleri ciddiye alınmadı ve İngilizce'nin egemen hale gelmesi için sanki tüm şartlar oluşturuldu ve günümüze kadar gelindi.

Ömer Seyfettin, 1 Mayıs 1914 tarihinde Türk Sözü dergisine yazdığı yazıda şöyle diyor; "Türklerden kim okumuşsa milletinden, halkından ayrılmıştır. Bu hal bu günün meselesi değildir. Eskiden de böyleydi. Hele şairlerimiz ve ediplerimiz (*yazarlarımız*) Türk namı altında bir millet olduğunu, -Türkçe-de konuşulan canlı bir lisan bulunduğunu akıllarına bile getirmemişlerdir." 1954 yılında "Dil Üstüne" diye bir yazı yazan Sabahattin Eyuboğlu aynı şeyden yakınmakta, "Aydın kişiler baltıyor dil devrimini... Onlar baltalıyordu yeni terimleri millet değil. Nitekim devlet bırakır bırakmaz ipin ucunu, Ankara Caddesi hemen başlayıverdi Babıalı dilini kullanmaya..."⁶⁹ Türkiye'nin bugün de en önemli sorunlarından biri olan dil meselesi konusunda akla mantığa

⁶⁸ Köksal, 2000:145

⁶⁹ Eyuboğlu, 1996:87

sığmayacak fikirler öne süren ve İngilizce'nin eğitim dili olarak kullanılmasını mantıklı bulan aydınlarımızın olması onlarca yıldır bu topraklar üzerindeki kimi aydınların aslında halktan daha tutucu ve gelişmelere at gözlüğü ile baktığını ortaya koyuyor.

Türkiye'de siyasi kadrolaşma her zaman belli bir grubun elinde olmuş ve milli eğitim politikalarını da belirleyen bu gruplar dilimizin ve kültürümüzün şu an içinde bulunduğu çıkmaza girmesine neden olmuşlardır. Dil kirlenmesine önem verilmemiş Türkiye siyasal görüşlere, ekonomik durumlarına göre insanların birbirlerinden çok farklı "dilleri" konuştuğu bir ülke durumuna gelmiştir; dini kesim Arapça-Farsça, okumuş ya da normal halk diyebileceğimiz kesim İstanbul Türkçesi, lümpen kesim argo, mutlu azınlık İngilizce ağırlıklı bir Türkçe konuşuyor.

Dilimizin ve kültürümüzün saldırı altında olması yetmiyormuş gibi, Ömer Seyfettin ve Sabahattin Eyuboğlu'nun söylediği aydın tipine uyan ve önemli görevlerde bulunan okumuşlarımız ve dilcilerimiz, yabancı dille öğretimin gerekliliğini savunmakta ve anadilinin önemini bir tarafa atmaktadır. Anadiliyle öğretimin önemine inananlar ise sadece kendi halkının anadiline önem vermekte, diğer toplulukların (azınlıklar) anadilinde eğitim hakkı isteklerini ya görmezden gelmekte ya da bunun tehlikeli bir istek bir tehdit olduğunu düşünmektedir. Diğer ülkelerin bir zenginlik, çeşitlilik olarak gördüğü çokdillilik ve çokkültürlülüğe Türkiye'de hep kötü gözle bakılmış ve bu kavramları kullananlar hain olarak nitelendirilmiştir. AB süreci için demokratikleşme çalışmalarının yürütüldüğü son zamanlarda bile bu korku hala giderilememiş, bir türlü gerekli yasalar çıkarılamamış ya da çıkartılması düşünülen yasalar gerektiği kadar ileri adım atmaya olanak sağlamadığı için Resmi Gazete'de yayınlanmadan geri çekilmiş ve üzerinde yeniden çalışılmaya başlanmıştır. Bunun nedeni *ne kadar çok* değil *ne kadar az* demokratikleşebiliriz kaygısı olsa gerek. Kemal İnal ister katılaşım ister reddelim Türkiye'nin dil

politikaları konusunda şunları söylüyor: "Türkiye Cumhuriyeti tarihi, dile karşı baskıcı anlayışın da tarihidir. "Cumhuriyet'in ilânından sonra birçok köyün adı, Kürtçe, Lazca, Ermenice, Rumca vb. olduğu için değiştirildi, "Vatandaş Türkçe konuş" gibi baskıcı kampanyalarla azınlıkların kendi dillerini kullanma hakkı kısıtlanmaya çalışıldı. Öztürkçe diye birçok sözcük, resmi kuruluşlarda hiç kullanılmadı, yine birçok sözcük muhalif ideoloji, örgüt, kişi, kurum vb.yi çağrıştırıyor diye, gözardı edildi."⁷⁰

Küreselleşme ile birlikte Anglo-Amerikan kültürü egemenliğini ilan etmiş ve her yönden saldırıya geçmiştir. Kitle iletişim araçları ve onların denetimi tamamıyla ABD'nin denetimindedir.⁷¹ "Kapitalizm küreselleştikçe, birçok ulusal ve yöresel dil daha da az kullanılıyor, hatta bazı pek bilinmeyen kabile dilleri yokolmanın eşiğine geliyor. Yakın gelecekte 6 bine yakın yöresel dilin tarihe karışacağı tahmin ediliyor. Günümüzde 75 ülkenin resmi dili olan İngilizce 1,5 milyar insan (dünya nüfusunun dörtte biri) tarafından konuşuluyor. Bu sayının kısa sürede daha da artacağı tahmin edilebilir, çünkü dünyanın tek süper gücü olan ABD, siyasal, askeri, sanayi ve ticari gücünü kültür ve iletişim alanında da kabul ettirdi. Daha da önemlisi, bu ülkede doğan internet gibi bir olanak, eğitim, eğlence, iletişim, ticaret, örgütlenme, sanat, yayıncılık vb. alanlarında daha çok sayıda insanı sanal ya da gerçek ortamlarda bir araya getirebiliyor. Elbette, ortak dil olan İngilizce'nin sayesinde ve Amerikan kültürünü egemen kılarak. Böylece, Türkiye gibi *gelişimini tamamlamamış* ülkelerin ulusal ve yöresel dilleri, İngilizce'nin istilasına uğruyor. Bugün Türkçe'ye girip yerleşmemiş olan 10.000'e yakın Batı kaynaklı

⁷⁰ İNAL, Kemal(2000), Küreselleşme, Devlet Ve Dil, Radikal İKİ, 27.08.2000

⁷¹ ABD, Yugoslavya'ya yaptığı askeri hareket sırasında ülkenin internet erişimini iptal etmiştir. Yine aynı saldırıda Çin Büyükelçiliği "yanlışlıkla" bombalanmış, Çin'li hackerlar bu saldırıya karşı ABD'nin kurumsal (devlete bağlı) sitelerine saldırmışlar ve birçok siteyi çökertmişlerdir.

sözcük vardır. Arapça, Farsça gibi Ortadoğu kökenli sözcüklerin dilimizdeki sayısı ise çok daha fazla”.⁷²

Türkiye’de Yabancı Dilde Eğitim

Türkiye’nin en önemli sorunlarından biri olan yabancıdilde eğitim konusudur. Senelerdir uygulanan bu politikanın yanlışlığı sürekli neden ve sonuçlarıyla ortaya koyulsa da, bu hatadan kurtulmak için adım atılmamaktadır. Yabancıdil olarak algılanan tek dilin “İngilizce” olması ise ayrı bir sorundur. Dil bir toplumun gelişmişlik düzeyini gösterir. Türkiye’de önemli üniversitelerde eğitim dilinin İngilizce olması ve bilim dili olarak İngilizce’nin kullanılması, Türkçe’nin bir kenara atılarak zayıflaması anlamına gelmektedir. Ayrıca hem bir yabancıdili hem de zor bir konuyu bu yabancıdilde öğrenmeye çalışan öğrenci iki şeyi birden öğrenmeye çalışmakta ve başarılı olamamaktadır. Senelerce İngilizce eğitimi alan öğrenciler bu dili öğrenememektedir. “Yetkin bir düzeyde yabancıdil öğretimi için de ön koşul, çok sağlam bir anadili bilgisinin, anadille öğretim ortamında ilkin kazanılmış olmasıdır.”⁷³ Dünyada gelişmiş hiçbir ülke bilimsel eğitimi başka bir dilde vermemektedir. Sömürge ülkeleri dışında yabancıdilde eğitim veren okullara rastlanmamaktadır. Türkiye’de yaşananlar tamamen politik senaryoların uygulanmasından doğan sonuçlardır. Ünlü bilim adamı Oktay Sinanoğlu şöyle diyor: “Amerikan devleti bir araştırma şirketine, rakamı hatırlamıyorum, birkaç milyon dolar vermiş yaptırmış. Araştırmada, Türkiye’ye 20 yıl kadar bir süre düşünüyorlar. “20 yıl sonra, anaokulundan itibaren bütün eğitim İngilizce olduğu zaman, yani Türkiye’nin dili İngilizce olduğu zaman, kitap şirketlerimize ne kadarlık Pazar oluşur?” Bu sorunun yanıtını bulmuşlar, bir sürü hesap kitap yapılmış. Ben o zaman 20 senede böyle bir şey olmaz

⁷² İNAL, Kemal(2000), Küreselleşme, Devlet Ve Dil, Radikal İKİ, 27.08.2000

⁷³ Köksal 2002:193

dedim. Ama 20 sene geçti ve bu iş oluyor. Şimdi ders kitapları olduğu gibi İngiltere'den, Amerika'dan geliyor. Hem burayı bitiriyorlar, hem para kazanıyorlar.”⁷⁴ Türkiye'nin birçok yönden ABD güdümünde olduğu tartışılmaz bir gerçek ve egemen olan gücün tüm dünyada uyguladığı sömürgeleştirme çabaları her yönüyle bir gerçek olarak karşımızda. Sadece dil alanında yapılacak çalışmalar bu sömürgeciliğe karşı etkili olamaz, ancak sömürgecilerin ilk hedefi olan dile sıkı sarılmak gerekiyor. Bunu yaparken azınlık dillerinin de göz önünde bulundurarak ve tekdilli Anglo-Amerikan saldırısına karşı “çokdilli-çokkültürlü” bir direniş hattı oluşturmak gerekiyor.

Türkçenin Güzelliği ve Türkçe Öğretimi

Max Müller de Türkçe için şunları söyler: “Türkçenin bir gramer kitabını okumak bu dili öğrenmek niyetinde olmayanlar için bile bir zevktir. Türlü gramer kurallarının belirlenmesindeki ustalık, isim ve fiil çekimlerindeki düzenlilik, bütün dil yapısındaki saydamlık ve kolayca anlaşılabilme vasfı, insan zekasının dil aracı ile beliren üstün gücünü kavrayabilenlerde hayranlık uyandırır... Türk dilindeki duygu ve düşüncenin en ince ayrıntılarını belirtebilme ve ses ve şekil öğelerini baştan sona değin düzenli ve uyumlu olan bir sisteme göre birbirleriyle bağdaştırıp bir araya getirme gücü, insan zekasının dilde gerçekleşmiş bu büyük başarısı olarak belirir. Bir çok dillerde bu temel yaratış çığırından artık iz kalmamış, bunlar gözden gizlenmiştir. Onlar çözülmez kayalar gibi karşımızda durur. Ancak dilcinin mikroskobu ile dil yapısındaki organik öğeler meydana çıkarılabilir. Türk dilinde ise her şey saydamdır, apaçıktır. Bu öyle bir gramerdir ki, billur bir arı kovanının içinde bal peteklerinin meydana gelişini nasıl izleyebilirsek, bunda da düşüncenin iç oluşumlarını aynı şekilde seyredebiliriz.”⁷⁵

⁷⁴ Sinanoğlu, 2002:350

⁷⁵ Sayılı, 1994; s.387

Türkçeyi öğrenen yabancılar genellikle bu dilin olağanüstü olduğunu ve öğrenmenin, konuşmanın ve incelemenin büyük bir zevk olduğunu ifade ediyorlar. Jean Deny, Max Müller ve bir çok yabancıların yazdıkları bunları tüm açıklığıyla ortaya koyuyor. Türkçe öğrenilirken zevk alman ve gerçekten içine girildikçe hayran kalınan bir dil olarak görülürken ülkemizde dilimize (diğer dillere de) gereken önem verilmiyor. Ne anadili öğretiminde, ne de yabancıdil ve ikincidil öğretiminde ya özensiz çalışmalar yapılıyor ya da hiç çalışma yapılmıyor.

Türkçe Öğretiminin Üç Aşaması: anadili, yabancıdil ve ikincidil.

Türkçenin anadil olarak öğretilmesi başlı başına bir çalışma konusudur ancak biz burada bu konuya kısaca değineceğiz. Çünkü yaşadığımız süreçte anadil eğitiminin öneminin vurgulanması gerekliliği eğitim sisteminin kendi dilini konuşamayan insanlar yaratmasından dolayı kendini dayatıyor.

“Her türlü düşünce, her türlü öğrenme eylemi anadili temeli üzerinde oluşur. Anadilini iyi kavrayamayan bir kişi, onu iyi kullanamaz; anadilini iyi kullanamayan kişi ise zihinsel kapasitesini tam kullanamaz, kısır düşünceli olur, duygu ve düşüncelerini de istediği gibi anlatamaz.

Yabancıdil olarak Türkçeye gelince, Türkçenin yabancıdil olarak öğretimi günden güne önem kazanmaktadır. Bugün Türkçe Almanya'da Almancadan sonra anadil olarak konuşulan en büyük ikinci dildir. Almanlar bunun gereği olarak birçok üniversitede Yabancılar Eğitimi bölümleri açmışlardır. Bu bölümde okuyan öğrencilerden, üzerinde yoğunlaşacakları ülkenin dilini öğrenmeleri istenmektedir ve bu ülke genellikle Türkiye'dir. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, bağımsızlığına kavuşan cumhuriyetlerden Türkiye'ye okumaya gelen öğrencilerin sayısı çoktur, Bunun yanında diğer Avrupa ülkelerinden ve Afrika'dan gelen öğrenciler de vardır.”⁷⁶

⁷⁶ BALCI, Tahir-Halime

Yabancıdil Olarak Türkçe öğretimi ile ilgili olarak uzun zaman TÖMER'den başka çalışma yapan kurum olmamıştır. Yakın zamanda bazı üniversitelerde çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmaları başlatan üniversiteler genellikle yabancı ülkelerden okumaya gelen öğrencileri temel almışlardır.

İkincidil Olarak Türkçe öğretimi konusunda ise henüz ciddi çalışma ve araştırmalar yapılmamıştır. Türkiye'de Türkçeyi ikincidil olarak öğrenen insanların varlığı hep yok sayılmış ve bu konu üzerinde çalışmalar baskılarla karşılaşmıştır. Anadili başka olan çocuklar Türkçeyi ilkokulda öğrenmeye başlamakta ve ikincidil olarak edinmektedir (Kürt çocukları buna en iyi örnektir.). Bu çocuklar dilsel yönden zorluklar çekmekte, öğretmenler ise bu konu üzerinde hiç bilgileri olmadığından dolayı ne yapabileceklerini bilmemektedirler.

Devam eden bölümlerde Türkçe öğretimi üç yönden ele alınacak ve Yabancıdil – İkincidil olarak Türkçe öğretiminin gerekliliği tartışılacak.

Anadili Olarak Türkçe Öğretimi

Türkçe'nin anadili olarak öğretilmesi üzerine yazılanlar genelde olumsuzlukları içermektedir. Yabancıdille eğitim ve İngilizce'nin dünya dili olarak görülüp kendi dilimizin değersiz olarak görülmesi, yanlış dil ve eğitim politikaları, küreselleşmeye ayak uydurmak adına dilimizin ikinci plana itilmesi, tüm bunlar anadilimizi olumsuz yönde etkilemektedir.

Ünlü dilbilimci Doğan Aksan bu konuda şöyle diyor; "Anadilimizin yarını ve doğru yolda, bozulmadan, önümüzdeki yüzyıllara erişebilmesi bakımından en önemli olumsuz etkenlerden biri, anadili eğitim ve öğretiminde, özellikle son 30-40 yıl içerisinde kendini gösteren gerilemedir. Başta, hızlı nüfus artışı ve en küçük yerleşim birimlerinde ortaöğretim düzeyinde okullar açılması, buna karşılık, yeterli sayıda öğretmen bulunamaması, öğretmenlerin çeşitli nedenlerle, önceki yıllardaki özenli ve sıkı öğrenimi görememeleri bu gelişmenin etkenlerindendir. Bu durumun sonucunda, anadilini

doğru dürüst kullanamayan, sözlü ve yazılı anlatımı yeterince beceremeyen yığınla gencin yaşama atıldıklarını, alanlarında iyi yetişmiş olsalar bile, bu beceriden yoksun olduklarını görüyoruz.”⁷⁷

Yurdumuzda çeşitli nedenlerden dolayı gereken önem gösterilmeyen ve olumsuzluklarla gündeme gelen anadili öğretiminin geliştirilmesi için dilbilimciler ve eğitimciler çeşitli görüşler öne sürmektedir. Bu görüşlerin ortaklaştığı nokta dört dil becerisinin (okuma, yazma, dinleme, konuşma) geliştirilmesidir.

- Okuduğunu, eksiksizce, yazarın iletisini yitime uğratmadan anlayabilme.

- Düşüncelerini, duygu izlenim ve tasarılarını belirli bir amaç doğrultusunda yazılaştırabilme.

- Değişik konularda yapılan konuşmaları dinleyip ileti ve bilgi yitimine yol açmadan eksiksizce, doğru bir biçimde algılayabilme.

- Düşünce, duygu, tasarım ve izlenimlerini güzel, doğru, etkili bir biçimde söze dönüştürme.⁷⁸

“Anadili öğretimi insanları birbirleriyle ve kendileri ile kurdukları iletişimdeki yeri ve önemi görmezden gelinemez. İnsanın yeni bir şeyler öğrenmesinin de iyi bir şekilde anadilini kullanma becerisi ile gelişebileceği kuşkusuzdur. Bireyin anadilini kullanma becerileri, eğitimini de yakından ilgilendirdiğinden ve sonuçlandırdığından, anadili öğretiminin eğitim bilimleri içindeki yeri de çok önemlidir.”

“Anadili öğretiminin amacı, bireye temel anadili becerilerini kazandırarak onun duygu ve düşüncelerini en doğru, en anlaşılır biçimde anlatabilmesini sağlamak, bireyde anadili bilinci ve anadili duyarlılığını oluşturmak ve geliştirmek ve bireye anadili sevgisi aşılaktır. Oysa okullarımızda verilen anadili eğitimi –ilköğretimden üniversiteye değin– bu

⁷⁷ Aksan, 2000:145

⁷⁸ Özdemir,E.- Kilimci, 1998:249 içinde

bilinç ve duyarlılığın kazandırılması amacından çok uzaktır. Ulusal yazınımızın (edebiyatımızın) en yetkin örneklerini vermiş ve vermekte olan ozanların, öykücülerin, romancıların yapıtları siyasal nedenlerle ders kitaplarına alınmamakta, anadili dersleri öğrenciye kuru bilgiler ve kurallar yığını sunmaktan öteye geçememektedir.”⁷⁹

Dilleri *gelişmiş* ya da *gelişmemiş* olarak görülsün (bakış açısına bağlı) tüm ulusların anadili vardır ve dünya ile bağları bu dille gerçekleşir. Anadili olmayan bir insan ya da toplumdan söz edilemez. Eğitim için ve insanların kendilerini geliştirmek için iyi bir anadili öğretiminden geçmeleri gerekir. Anadilini öğrenmesi engellenen toplumlar her zaman buna karşı koymuşlardır. Macarların dilleri için verdikleri mücadeleden daha önce kısaca söz etmiştik. Türkiyede anadili öğretimi önemli sorunlardan biridir. Anadili öğretimi coğrafyamızda hem Türkler hem de diğer azınlıklar için üzerinde durulması gereken bir konudur. Türkler açısından okullarda verilen Türkçe ve Türk Dili edebiyatı derslerinin içerik ve uygulama yönünden problemlili tarafları vardır. Üniversite bitirmesine rağmen dilini iyi kullanamayan, kitap okumamış, önemli yazarları tanımayan birçok insan bulunmaktadır. Kürt, Ermeni, Laz, Rum, Çerkes, Arap ve Süryani gibi bir çok azınlığımız yaşadığı ülkemizde uzun yıllardır bu insanlara anadillerini kullanmaları yasaklanmıştır (Türkçe dışında başka bir dilin anadili olarak öğretilmesi yasaktır ayrıca Lazca, Gürcüce, Kürtçe şarkıların uzun yıllar boyunca halk içinde çalınması yasaklanmıştır). Yasak ve çeşitli cezalarla azınlık dilleri günümüzde yapılmaya çalışılan demokratikleşme çabalarına kadar yok sayılmış ve baskı altında varlıklarını sürdürmüşlerdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde böyle yasaklamalar olmamış insanlar rahatça dillerini konuşabilmişlerdir. Bu, farklı kültürleri tehdit olarak gören yanlış siyasetlerin bir sonucudur. Artık

⁷⁹ BAYKAL, Müjgan

Türkiye’de de çokdillilik ve çokkültürlülük kavramları tartışılmakta, yavaş da olsa ileri adımlar atılmaktadır.

“Bütün ülkelerde en önemli dersler matematik, yabancı diller ve anadilidir. Gerçekte, öbür dersler bu üç ‘dil’e dayanmaktadır: Matematik, fen derslerinin dilini oluşturmaktadır. Yabancıdiller, başka ulusların anlaşılması yolunu açar. Anadili ise, bir karşılıklı anlaşma aracıdır ve anadili olmadan öbür genel bilim dallarının anlaşılıp kavranmasına olanak yoktur.”⁸⁰

Anadili insanın bakış açısını ve dünyasını oluşturur, yeni bir şeyler keşfetmek ya da hayal etmek için tek kullanabileceği dil anadilidir. Ancak ülkemizde emperyalist politikalar başarılı olmuş, bilerek ya da bilmeyerek bazı dilciler de buna taraf olmuşlar ve yabancıdilde eğitim önemli bir sorun haline gelmiştir. Sorun diyoruz çünkü gelinen noktada çıkan ürün; ki bu ürün insandır, ne anadilini ne de yabancıdili doğru dürüst kullanamamakta, bilim yapmak bir yana doğru dürüst ne anadilinde ne de yabancıdilde üretimsel faaliyetlerde bulunamamaktadır.

“Bizim yaşama ortamımızın en önemli belirleyicilerinden biri de anadilimizdir. Dünyayı, olup bitenleri onunla kavrarız, bilgilerimizi onunla aktarırız. O varsa varız, o yoksa biz de yokuz. Bireysel ve toplumsal kimliğimizin en güçlü belirleyicilerinden biridir anadilimiz. Ünlü bir yazarın dediği gibi gerçek yurdumuz anadilimizdir.”⁸¹

Türkçe dersinin amacı, ayrıntılı olarak düşünme ve anlama becerilerini geliştirmektir. Tezcan (1983:76)’a göre anadili öğretiminin öğrenciyi iki yönde etkilediği söylenebilir:

-Türkçeyi doğru ve güzel kullanmak; anlatım gücünü arttırmak.

-Düşünce derinliği ve olgunluğu kazandırmak.

Bu iki amaca ulaşmak belki kağıt üzerinde kolay gibi görünebilir ancak; “İlkokuldan ortaokul son sınıfa değin

⁸⁰ Marshall, 1994:15

⁸¹ Çotuksöken, 2003

Türkçe, lise öğretimi süresince de Türk Dili ve edebiyatı adı altında sürdürülmekte olan ‘anadili’ öğretiminin istenilen düzeyde bir sonuca ulaşmadığı gözle görülür, daha sı kaygı verir biçimde ortadadır. Televizyon izlerken, gazete okurken, resmi yazışmalarda bu yetersizlik değişik görünümlemlerle kendini belli etmektedir. Gerek orta gerekse yükseköğretimde öğrencilerin en belli başlı yakınısı öğrencinin doğru dürüst yazmayı bilmemesi; bilgilerini açık, anlaşılır biçimde aktaramaması üzerinde yoğunlaşır.”⁸²

“Anadili öğretimindeki asıl yetersizlik ise anadili öğretiminin ilkokuldan üniversiteye değin işlevsel hale getirilememesinden kaynaklanmaktadır. Yapay ödevler, yaşamda hiç işe yaramayacak konuşma ve yazma alıştırmaları, anadiline ilişkin çarpıklıklarından salt Türkçe derslerinin konusu olarak düşünülmesi en önemli eksiklerimiz arasındadır. Hiç değilse lise ve üniversitede öğrenci bir yakınmasını, önerisini, uyarısını, dileğini dilekçe ya da gazete diliyle nasıl aktaracağını öğrenmeli ve bu bir sınıf alıştırma ödevi olmaktan çıkıp gerçekçi bir uygulama olmalıdır. Güncel ve uzun erimli gereksinmelere önem vermeyen, çağdaş metinlerle desteklenmeyen anadili öğretimi yapay, bilinci kuşatmayan bir öğretimdir. Atasözü, özdeyiş açıklaması gibi güzelduyu alıştırmaları gibi yararlı etkinliklere yönelinmedikçe anadili öğretimi amaca ulaşamaz.”⁸³

Anlaşıyor ki, ulusal eğitimde en çok önem verilmesi gereken şey, anadili eğitimi, yani Türk Dili eğitimidir. Günümüze kadar bu gerçeğin görülmediği, ya da görülmesine karşın iyileştirici önlemler alınmadığı ortadadır. Sorun çok boyutlu. Türkçenin öğretimine katkıda bulunması gereken başka bir ders de yazılı anlatım, diğer adıyla kompozisyonudur. Bu derste de Türkçedeki çağdaş gelişmelere dikkat çekilmeli, Öztürkçe kullanımı özendirilmelidir. Az sözcükle çok şey

⁸² Adalı, 1983 :31

⁸³ Kocaman 1998; Kilimci, 1998:315-316 içinde

anlatabilme becerisi kazandırılmalıdır. Dilde ekonomi ilkesine bağlı kalınıp, gereksiz sözcüklerle tümcenin sulandırılmaması, öz yoğunluğunun dağılmaması; Bir tümceyi oluşturan sözcüklerin yerli yerinde kullanılmasının gereği ve önemi vurgulanmalı, aynı zamanda metindilbilimsel etmenler de gözönünde bulundurularak tümceler arasındaki anlamsal, dilbilgisel, sözdizimsel bağların doğru oluşturulması, tümce içi ve metiniçi kopukluğun olmaması sağlanmalıdır. Kompozisyon önce bir bütün olarak değerlendirilmeli, daha sonra tüm dengelim yöntemiyle sırasıyla tümce, sözcük ve yazım düzeyine indirgenmelidir.

Anadili Öğretiminin İlkeleri

Anadili öğretiminin ilkeleri 12 madde ile özetlenebilir:⁸⁴

1. Dil doğal bir ortam içinde öğretilmelidir.
2. Öğretimde çocuğun kendi dilinden hareket edilmelidir.
3. Türkçe öğretiminde bütün derslerden yararlanılmalıdır.
4. Değişik dil çalışmaları arasında sıkı bir ilişki kurulmalıdır.
5. Çeşitli ders araç ve gereçlerinden yararlanılmalıdır.
6. Dil öğretimi, kültür öğretimidir.
7. Dil öğretimi, bilgi değil, beceri öğretimidir.
8. Ana dili öğretimi, düşünmenin öğretimidir.
9. Ana dili öğretimi 4-15 yaş arası kesintisiz olmalıdır.
10. Anadili öğretiminde hafıza eğitilmelidir.
11. Dil becerileri bütün olmakla beraber, konuşma becerisi öncelik taşır.
12. Ana dili öğretiminde aktif kelime serveti geliştirilmelidir.

Anadili konusunda ciddi adımların atılması gerekmektedir. Bu acil sorunlardan birisidir, çünkü anadilini bilmeyen ve ona sahip çıkmayan insanlarla karşı karşıyayız ve dilimiz gün geçtikçe yabancıdillerin (özellikle İngilizcenin) istilasına uğruştur. İnsanların, kişilik ve kimliklerini oluşturan dillerini ciddiye

⁸⁴ Çiftçi, 1998:59-71

almaları ve içinde bulundukları dilsel yozlaşma sürecinin bilincine varmaları için ciddi çalışmalar yapmak gerekmektedir. Yoksa bir süre sonra yine ne olduğu belli olmayan bir Türkçe karşımıza çıkabilir. Bunun için dilcilerin oluşturduğu bir komisyon kurularak okullardaki anadili eğitimi yeniden ele alınmalı çağdaş ve bilimsel yöntemlerle yeni bir öğretim programı hazırlanmalıdır.

Yabancıdil Olarak Türkçe Öğretimi

Dil öğretimi ana dili öğretimi, ikinci dil öğretimi, yabancı dil öğretimi olarak üç aşamalı olarak ele alınmaktadır. Biz şimdi Yabancıdil Olarak Türkçe (YOT) öğretimi üzerinde duracağız. Son zamanlarda ciddiye alınmaya başlanan bu konu henüz gerekli ilgi ve desteği görmemektedir. Bunda, Türkçenin öğretimi konusuyla sadece Türkoloji bölümlerinin ilgilenmesi gerektiği yönündeki yanlış görüş en önemli sebeplerden biridir. “Türkçe ne bir devlet dili ne de bir yabancıdil olarak öğretimi çağdaş gelişmelere koşut bir ilerleme göstermiştir. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi, gerek öğretimi gerekse denetimi elinde tutan Türk Dili ve Edebiyatı (Türkoloji) bölümlerinin dil öğretimine ilgi göstermemeleri, ‘bir dili bilen onları öğretebileceği’ sanısına kapılmalarıdır. Şaşırtıcı olan, bu eğilimin yurt dışındaki Türkolojilerde de savunulması.”⁸⁵ Demircan’ın belirttiği gibi her Türkçe bilen bu dili öğretebilmesi yanılığına düşülmesi TÖMER gibi ciddi bir kurumda ve YOT öğretimi veren diğer kurumlarda çalışan ve “yabancıdil nasıl öğretilir?” konusunda hiç eğitim almamış yabancıdil bilmeyen öğretmenlerle yabancılara Türkçe öğretilmektedir. Yabancıdil eğitiminin uzun yıllardır üzerinde çalışılan ciddi bir konu olması dolayısıyla Türkiye’nin kendi dilinin hem anadil hem de yabancıdil olarak öğretimine gereken önemi vermemesi ya da bunun farkına varmasının henüz çok

⁸⁵ Demircan, 1994:59

yakın zamanlarda başlaması çok daha fazla çalışma yapılmasını gerektirmektedir.

Dünya üzerinde 3000'den fazla dil konuşulmaktadır. Türkçe bütün lehçeleriyle birlikte bugün dünyada en çok konuşulan dillerden birisidir. Türkçe, yabancıların gittikçe artan bir ilgi gösterdikleri belli başlı konuşma ve yazı dillerinden biri olma yolundadır. "Bugün dünyada kaç kişinin Türkçe konuştuğunu tam olarak bilemiyoruz. Dünyadaki Türk nüfusunun sayısal durumu konusunda verilen çelişkili bilgilere (240 milyon, 200 milyon, 150 milyon gibi) Türkçe'yi yabancı dil olarak konuşanlar katılmış değil. Şöyle yaklaşık bir sayı vermek gerekirse, Türkçe'yi anadili veya yabancı dil olarak konuşanların sayısının 160 milyon dolayında olduğu, kimi yazılı ürünlere de dayanılarak, varsayılabilir.

Türkiye'de ilköğretimden yükseköğretime değin bütün öğretim basamaklarında anadili olarak Türkçe eğitimi yapılması zorunludur ve bu doğaldır da. Dünyada ise ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, İspanya, Fransa, Hollanda, Belçika, Finlandiya, İsveç, Bulgaristan, Yunanistan, Avusturya, Macaristan, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Makedonya, Bosna-Hersek, Yugoslavya, İran, Pakistan, Suriye, Japonya, Çin, Kore, Avustralya gibi pek çok ülkede üniversitelerde, elçiliklerde ya da özel kurumlarda Türkçe anadili ve/veya ikinci dil olarak öğretilmektedir. Dahası özellikle Türkler'in yoğun olarak yaşadığı ülkelerin eğitim izlencelerinde Türkçe, temel dersler arasında yer almaktadır."

Türkçenin yabancıdil olarak öğretilmesi konusu AB üyelik süreciyle ciddiye alınmaya başlanmış ve çeşitli toplantı ve sempozyumlar düzenlenmiştir. 2001 yılında düzenlenen, "Türkçe'nin Avrupa'da Yabancı Dil Olarak Okutulması" konulu sempozyuma Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer de bir mesaj gönderdi. Mesaj şöyle:

"Dilimiz, Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk gençlerini Türkiye'ye bağlayan en önemli ögedir. Bu bağın korunup

güçlendirilmesi, Türkçe'nin en iyi biçimde okutulmasını sağlayacak nitelikli öğretmenler yetiştirilmesiyle olanaklıdır.

Öte yandan, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde, Türkçe öğretiminin geliştirilerek, dilimizin günümüzün tüm kavramsal gereksinimlerini karşılayacak ve Avrupa Birliği içinde başvurulabilecek yetkin bir bilim ve sanat dili olarak kullanımının özendirilmesinin, gençlerimizin Türkçe'yi günlük yaşamlarında olduğu gibi meslek yaşamlarında da kullanmalarına olanak sağlayacak altyapının oluşturulmasının gerekli olduğuna kuşku yoktur.”

Avrupa’da Yabancıdil Olarak Türkçe

2001 Diller Yılı kapsamında Milli Eğitim Bakanlığının Avrupa Konseyi ile birlikte düzenlediği “Avrupa'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu”na katılan dilbilimcilerin sundukları bildirilerdeki bazı görüş ve uygulamaları aşağıda veriyoruz. Bu alıntıların YOT için yararlı olacağı kanısındayız. Bu alıntılar Milli Eğitim Bakanlığının İnternette yayınladığı “2001 Avrupa Diller Yılı Sempozyumu Bildiriler Kitabı”ndan alınmıştır.

1 *“Türk dili kendi kendine inkâr edilemez bir değer olduğu kadar Avrupa dilleri çiçek demetinde güzel bir güldür. Meşhur Jean Deny'nin deyimiyle “iç bünyesi billûrden yapılmış bir arı kovanını andıran” bu dil ile yıllarca süren sıkı bir temasta bulunmamın sonucunda edinebildiğim bazı tecrübelerimi nezaketli dikkatlerinize arz etmek isterdim”* (Doç.Dr. JAN CIOPINSKI - Avrupa Birliği'nde Türkçe-Sosyolinguistik bir Perspektif Yabancı Dil Olarak Türkçe'nin Öğrenim ve Öğretilmesi Metotlarına Dair)

2 Uygulamalar göstermektedir ki, ikinci dil olarak Türkçe öğretimi ile yabancı dil olarak Türkçe öğretimi farklı ilkeler, farklı yöntemler, farklı öncelikler ve farklı yaklaşımlar gerektirmektedir. A.Ü. TÖMER'deki uygulamalar bu sava somut bir örnek oluşturabilir. Öyle ki 1992'den beri Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nden gelen öğrencilere uygulanan Türkçe

programı, zamanla Türk dilini ana dili olarak konuşmayan öğrencilere uygulanan programdan farklılaşmak durumunda kalmıştır. Bu gözlemin yabancı dil olarak Türkçe öğretimi programının eksenini oluşturma noktasında önemsenmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Kaldı ki 1984 yılından beri A.Ü. TÖMER’de farklı gruplara yönelik Türkçe öğretimi ile ilgili uygulamaya dönük çalışmalar, M.E.B’nin hazırlayacağı ölçünlü bir yabancı dil olarak Türkçe öğretimi programına büyük katkı sağlayacaktır.

Sözü edilen Yabancı Dil Olarak Türkçe öğretimi programı, okullarında Türkçe öğretmeye başlamış, ya da yakın zamanda başlayacak olan Avrupalı meslektaşlarımız açısından önemli bir gereksinimi ifade etmektedir. A.Ü. TÖMER olarak çeşitli sebeplerle ilişkide olduğumuz öğretim kurumlarından edindiğimiz bilgilere göre, Avrupalılara yönelik Türkçe öğretiminde yaşanan en büyük sorun, araç gereçleri hazırlanmış, aşamaları belirlenmiş, programı oluşturulmuş bir öğretim sürecinin yaşama geçirilememiş olmasıdır. Biz A.Ü. TÖMER olarak, bugüne değin Avrupa’daki çeşitli öğretim kurumlarının taleplerini kurumsal ilişkilerimizin izin verdiği ölçüde karşılamaya çalıştık. Ancak artık başta M.E.B olmak üzere ilgili devlet kurumlarının bu ilişkilere resmi bir kimlik kazandırması gerektiğini düşünüyor ve yabancı dil olarak Türkçe öğretimi programının bu çalışmalarının ilk adımını oluşturacağına inanıyoruz.

“Türkiye’de yabancı dil olarak Türkçe öğreten öğretmenler lisans düzeyinde özel bir eğitim almamaktadır. Birkaç üniversite bu alandaki çalışmalarını yüksek lisans programı olarak gerçekleştirmekte ve bu çalışmalar genellikle kurumsal düzlemde yürütülmektedir. Oysa günümüzde teknolojinin ulaştığı düzey yabancı dil öğretimini çoğu zaman bir laboratuvar etkinliği olarak ele almayı, buna uygun araç-gereç üretmeyi ve yabancı dil öğretmenlerini, yaptıkları işin gereğine uygun bir biçimde donatmayı zorunlu kılmaktadır.” (Dr. Gülser AKDOĞAN & Aydanur ÖZKAN & Cemil KURT - Türkiye’de

Türkçe'nin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ve Ankara Üniversitesi TÖMER)

3 “Türkiye, diğer Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında ekonomik, sosyal ve diğer alanlarda gittikçe artan bir değer kazanırken, Türk dilinin önem kazanması için aynı ölçüde çaba harcanmamaktadır. Küreselleşme çağında, ülkelerimiz arasında hem siyasi hem de bireysel düzeyde ilişkiler arttığında bu ilişkilerin büyük bir olasılıkla İngilizce veya diğer Batı Avrupa dillerinden bir tanesi ile yapılabileceği şeklinde düşünülmektedir. Halbuki Türk sosyal, siyasi ve ekonomik hayatı için yabancı dil bilenlerin varlığı ne kadar önemli ise, Batı Avrupa ülkelerinde Türkçe bilinmesi de bir o kadar önem taşımaktadır.” (Prof. Bernt BRENDAMOEN - Türkçe Öğretiminin Önemi)

4 “Bir öğretmenin Türkçe öğretiminde hangi ders kitaplarını kullanmak, hangi teknik ve yöntemi uygulamak kararına varabilmesi için en önce şu soruları yanıtlaması şart:

1. Türkçe kime öğretiliyor? (Avrupa ülkelerinde yaşayan Türklere mi, yabancılara mı?);

2. Hangi düzeyde öğretiliyor? (okulda yardımcı ders olarak mı; yabancı diller okulunda bir kurs olarak mı; fakültede mi?);

3. Türkçe öğrenmek isteyen, bu dili öğrenmekteki amacı nedir? (Türkçe bir okul dersi olduğundan mı; Türk şirketleriyle işbirliği yapabilmek için mi; müşterilerinin önemli bir kısmını Türkler oluşturduğu, bir Türk'le evlenmek istediği, yabancı dillere meraklı olduğu, boş vakitlerini doldurmak istediği, Türkolog olup Türkoloji ile uğraşmak istediği için mi?).

Bu soruları yanıtlaması, öğretmenlik işinde başarı kazanmasıyla doğru orantılıdır. Öğretim araçlarına gelince, bu konuda bir sınırlama yok; kitap, kaset, modern bilgisayarlarla kullanılabilecek malzeme, Almanların “interaktif” dedikleri malzeme; ses laboratuvarları, bilgisayar laboratuvarları, video film malzemeleri, yeni kitap ve alıştırmalar, bütün bunlar oldukça önemli şeylerdir.” (Prof. Dr. Ekrem ÇAUŞEVİĆ - Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Karşılaştırmalı Gramerin Yeri)

5 “Bize göre, Türkçe’nin Hollanda’da bir dil olarak kabul edilmesinin şu yararları var:

- Türkçe’yi önemseyen büyük bir azınlık grubu (Türkiyeliler) ciddiye alınmış olur;
- Kültürel çeşitlilik zenginleşir;
- Türkçe bilmek kişinin iş pazarındaki şansını artırır;
- Avrupalının Türkçe öğrenmesi Türkiye’yi ve Türk kültürü tanınmaktan kaynaklanan bazı olumsuz düşüncelerin değişmesini sağlayabilir. Böylece toplumsal bütünlüğe katkı sağlanmış olur.”(Tom DUINDAM - Türkçe’nin Bir Ders Olarak Hollanda Eğitimindeki Yeri)

6 “Almanya’da en büyük azınlığı Türkler oluşturur; Almanca’dan sonra bu ülkede en çok konuşulan dil de Türkçe’dir. Avrupa Birliği yöntemlerine göre azınlık dillerinin korunması gerekmektedir. Buna rağmen Alman hükümetinin Türkçe’nin bu ülkede korunması için aldığı tedbirler son derece sınırlı ve yetersizdir ve günden güne daha yetersiz kılınmaktadır. Bu durumun nedenlerini ikiye ayırabiliriz. Bir yandan Almanya’nın, azınlıkların Alman kültürünü ve yaşayış tarzını tümüyle benimsemelerini beklediğini görüyoruz. Bu beklenti özellikle adetleri Almanlardan en değişik gibi görünen Türkler için dile getirilmektedir. Hollanda hükümeti daha 1981 yılında Hollanda’yı ‘çok kültürlü bir toplum’ olarak tanımlarken aynı yıl Alman hükümeti “Almanya’nın iltica memleketi olmadığı” beyanında bulunur.”(Prof. Dr. Marsel ERDAL - Almanya’da Türk Dilinin Geleceği: Koşullar ve Olanaklar)

7 “Türkçe’nin konumuna gelince: Türkçe Fransız milli eğitim müfredatında resmi nitelikte olan on beş resmi dilden biri olarak Kasım 1994’te yürürlüğe girmiştir ve bir Türkçe baş müfettişliği (Inspection Generale d’Education Nationales: IGEN) ihdas edilerek Türkçe eğitiminin denetimi ile görevlendirilmiştir. Yasal olarak Türkçe ikinci veya üçüncü dil olarak seçilebiliyor. Bu genel durumun bir yankısı olduğu gibi zaten sosyal olarak zor bir konumda olan göçmen kökenli aile çocuklarına iş dünyasına girebilmenin kaçınılmaz pasaportu

olan İngilizce'yi birinci dil olarak seçme imkanı tanıyor. Buna karşın ikinci veya üçüncü seçmeli dil olarak Türkçe'yi alan öğrencilerin lise bitirme (Baccalaureat) sınavında Türkçe'yi İngilizce yerine birinci dil olarak seçme hakkı var.” (Altan GÖKALP - Fransız Milli Eğitim Sisteminde Türkçe'nin Konusu)

8 “Yunanistan'da bugüne kadar Türkçe öğretilen bir yüksek okul ya da üniversite bulunmuyordu. Bunun belli başlı nedeni olarak pek sıcak ve dostane olmayan Türk-Yunan ilişkileri gösterilebilir. Öte yandan bu durumun son yıllarda değiştiği söylenebilir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme ihtimali arttıkça Türk dilini iyi bilen uzmanlara ve diplomatlara olan ihtiyaç da artıyor. Bu boşluğu doldurmak için şu ana kadar çok fazla şey yapılmadıysa da, gösterilen çabaları da takdir etmek gerekir. Bugün Selanik, Komotini ve Girit'te Yunanlı öğrencilere Türkçe öğretilmektedir. Makedonya Üniversitesi ve Girit Üniversitesi gibi büyük üniversiteler müfredatlarına sistematik olarak Türk dilini dahil etmektedirler. Türk dilini öğrenmek iki alanda çalışanlara büyük yardımı dokunacak bir olaydır: Siyaset ve Tarih. Komşu ülkenin vatandaşlarının, özellikle tarihçilerinin, bilim adamlarının ve diplomatlarının iki dili de bilmeleri bir ihtiyaçtır.” (Kleopatra PAPUTSI - Balkanlarda Türk Dili Öğretimi, Yunanistan Örneği)

Sempozyumun sonuç bildirgesinde verilen mesajlar ise oldukça önemli ve gelecek açısından Türkçe için yeni kapıların açılacağını müjdeliyor. Bildirgede; “Genç Avrupalı kuşaklar tarafından Türkçe'nin yabancı dil olarak öğrenilmesi Avrupa'nın kültür dokusuna yeni bir boyut katacaktır. Buna dayanarak, eğitim kurumlarında Türkçe öğretimi ile ilgili olan projeler Avrupa'da ilgili makamlarca desteklenmelidir. Dil öğretimindeki yeni gelişmelerin gereklerini karşılayabilmek için üye ülkeler, göçmen toplulukların ve uluslar arası anlaşmalarla tanınan azınlıkların dil ve kültürlerinin öğrenilmesi ve öğretilmesine yardımcı olmak için uygun eğitim araç ve gereçlerini sağlamalıdır. Katılımcılar üye ülkeleri, Avrupa'da

yabancı dil olarak Türk dilinin öğretilmesine imkan sağlamak için, Avrupa Konseyi normlarına uygun olarak kendi yasalarında gerekli değişiklikleri yapmaya davet ederler.” deniyor. Bu konuda Avrupa Birliği üyesi ülkelere olduğu kadar Türkiye’ye de önemli görevler düşüyor.

Belirli Amaçlı Türkçe Öğretimi

Bilim, teknik, meslek vb. gibi belirli bir sözel anlatım, anlatım alanına bağlı olarak seçilen “sözlüksel”, “yapısal” ve “işlevsel” dil özelliklerinin oluşturduğu iletişim aracına “belirli amaçlı dil” denir.⁸⁶

Kime (öğrenci ve başlama düzeyi), *ne amaçla* (öğrenim sonrasında mesleki, bilimsel destek,... için erişilecek düzey) ve *ne* öğretileceği (birimler, işlevler), ilgili alanlardaki çalışmalardan yararlanılarak saptanır. Sonra bunların *nasıl* öğretileceği belirlenir. Başlangıçta bir dil gereksinim çözümlemesi yapılması zorunludur. İlk başta, alan sorumlusu bir bilim adamı, öğretim kurumu ve iş verecek olan kurumlar, yerli ve yabancı öğreticiler, öğrenciler, uzman ve başka ilgililerin ve ortamın beklentileri bir yandan sormaca, öte yandan bu kişilerle karşılıklı görüşmeler yoluyla ortaya çıkarılır ve öğretim bu bulgulara dayandırılır.⁸⁷

Türkiye’de Yabancı Dil Olarak Türkçe öğretimi konusunda şimdiye kadar ciddi anlamda ayrıntılı bir gereksinim çözümlemesi yapılmamıştır, yapılanlar da çok sınırlıdır ve hedefleri dardır. Bu alanın yeni yeni akademik alanda yankı bulmaya başlaması ve dilbilimcilerin konu üzerinde çalışmaya başlaması gelecekte bu işin ciddiye alınacağını göstergesi sayılabilir. Şimdiye kadar Belirli Amaçlı Türkçe öğretimi yapan kurumlar üniversiteler olmuştur. Birçok yabancı öğrencisi olduğu için bu konuyla ilgili çalışmak zorunda kalan üniversitelerden en ünlüsü Boğaziçi Üniversitesi’dir.

⁸⁶ Demircan, 1990:261

⁸⁷ Demircan, 1990:264

Ancak Türkiye’de Yabancı Dil Olarak Türkçe konusunda ciddi bir çalışmaya ihtiyaç var, bu dili ülkeye gelen ya da gelecek olan insanlara *ne amaçla* ve *ne* öğretileceği sonra ise bunların *nasıl* öğretileceği incelenmeli ve bu çalışmalar derlenmelidir. Bu uzun bir süreç istemektedir ama kaybedilen yıllar göz önüne alınırsa bu süreyi olabildiğince kısa tutmak ve yaparak öğrenmek zorundayız.

Türkiye’de İkincidil Olarak Türkçe Öğretimi

Türkçe’nin İkincidil olarak öğretilmesi konusunda gönderme yapılabilecek pek fazla kaynak bulunmamaktadır. 2001 Diller Yılı kapsamında Bakanlığımın Avrupa Konseyi ile birlikte düzenlediği “Avrupa’da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu” bildirileri bu konuyla ilgili olarak başvurulabilecek ender kaynaklardan birisidir. Türkçe ikincidil olarak Amerika’da, bazı Avrupa ülkelerinde (Almanya ve Hollanda başta olmak üzere) ve Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ortaya çıkan birçok ülkede öğretilmektedir (özellikle Türk Cumhuriyetlerinde). Birçok ülkede Türkçe öğrenenlerin sayısının oldukça fazla olmasına rağmen bu ülkelerde Türkçe, dünya dili olduğu için değil, farklı nedenlerden dolayı ikincidil olarak öğretilmek üzere öğretim programlarına alınmaktadır.

Bu başlık altında esasen incelemek istediğimiz Türkçe’nin Türkiye içerisinde ikincidil olarak öğretilmesidir. Şaşırtıcı gibi görünmekle beraber Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğusunda yaşayan Kürt (halk ya da azınlık tartışması sürmektedir) halkının azımsanamayacak bir kısmı Türkçe bilmemekte, geriye kalanlar ise Türkçeyi ikincidil olarak öğrenmektedir. Kürt bölgelerinde eğitime ilişkin sorunlar devam etmektedir.

“Güneydoğu’da öğretim her zaman, Türkiye’nin batısındaki oranla daha zayıf durumda olmuştur. 1990 yılında ulusal okuryazarlık oranı yüzde 77 iken Mardin ilinin ortalaması yüzde 48’di. Okuldan ayrılma Güneydoğu’da çok önemli bir sorundur. GAP Mastır Planı, okuldan ayrılma meselesinin dökümü olarak bölge illerinden birinden aşağıdaki sayıları

aktarmıştır: İlkokul düzeyinde çocuklardan yalnızca yüzde 70'i okula gider görünmektedir; bunlardan yalnızca yüzde 18'i ortaöğretime başlamaktadır ve bunların yalnızca yarısı, yani yaş grubu toplamının yüzde 9'u ortaöğretimi gerçekten tamamlayabilmektedir. AB üyeliğine aday bir ülke için bunlar iç karartıcı istatistiklerdir ve düzeltilmeleri zorunludur. Yüksek okul bırakma oranının üçüncü ve muhtemelen en zorlayıcı gerekçesi, Türk Devleti'nin Güneydoğu'da Kürtçe öğretim yapılmasına ısrarla karşı çıkması olsa gerektir. Bu durum üretkenliğe öylesine terstir ki, ayrıntılı olarak tartışılması pek de gerekmez. Kız çocuklarının büyük çoğunluğu ilkokuldan terktir. Bu kız çocuklarının ne okuryazar olmaya ne Türkçe'ye ihtiyaçları vardır; büyüyüp anne olurlar ve çocuklarını kendi ana dilleriyle beslerler.”⁸⁸ Büyük şehirlere göçen aileler için de durum farksızdır, erkekler bir parça Türkçe bilmelerine rağmen kadınlar ve çocuklar bildikleri tek dil olan Kürtçe ile yaşama uyum sağlamaya çalışmaktadır.

Bu konudaki tartışmalar sürerken ordunun en yetkili ağızlarından biri olan Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt, Doğu ve Güneydoğu'ya Osmanlı'dan bu yana sahip olduğunu hatırlatarak, “Asıl mesele Türkçe'nin öğretilmesinde. Çünkü 500 yıldır bölge halkı Türkçe ile yaşıyor. Biz 500 yıldır onlara Türkçe öğretemediysek asıl ayıp budur. Asıl yapılması gereken Kopenhag Kriterleri'nin 8.maddesi çerçevesinde resmi anadili onlara öğretmektir. Ve yapılması için zorlanması gereken de bu olmalıdır.”⁸⁹ Ordu yetkililerinin uzun zamandır görmezden gelinen Kürt dili ve kültürünü dolaylı olarak da olsa kabul etmesi olumlu ve ileri bir adım sayılabilir. Ancak AB'ye tam üyelik Kopenhag Kriterlerinin tümüne dikkat edilmesi gerektiği ortadadır. Bunun için çok daha hoşgörülü olmak gerekmektedir. Radikal Gazetesi yazarı Türker Alkan, Orgeneral Büyükanıt'ın açıklamalarını

⁸⁸ Yıldız-Düzgören, 2002:24

⁸⁹ Milliyet 31.05.2003:19

değerlendirdiği “Kürtçe ve Türkçe” isimli köşe yazısında, “Fakat, Kürtlerin Türkçe öğrenmesi, Kürt dilinin ve kültürünün yok olması, ortadan kalkması pahasına olmamalıdır. Kürtler, Türkiye Cumhuriyeti’nin esas unsurlarından birisidir. Kürt dilinin ve kültürünün araştırılması ve geliştirilmesi, devletin başlıca sorumluluklarından olmalıdır. Kürt dili ve kültürü araştırma merkezleri kurulmalı ve desteklenmelidir” diyor.

Lozan antlaşmasıyla şekillenen Türkiye’de anadili eğitimi yasasına göre, Türkçe, Ermenice, İbranice ve Yunanca dışındaki diller anadili eğitimi olarak öğretilemezler. Bu anayasa maddesi yapılırken, vatandaşlık ve ulus-devlet kriterleri temel alınmıştır. Ancak Lozan antlaşması ile dini temelde bu ilke uygulanmış ve gayri-Müslim gruplara kendi okullarını açma ve anadillerinde eğitim verme hakkı vermiştir.

Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan halklara ve azınlıklara dilsel yönden bir baskı uygulamamıştır. Osmanlı Devletinin tek dil dayatması yoktur ve Güneydoğuda Kürtçe eğitim veren medreseler Cumhuriyet döneminde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat (3 Mart 1924) yasasına kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Türkiye’nin dil politikası kuruluşundan bu yana pek fazla değişmemiştir. Türkçe dışında sadece İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi dillerin öğretilmesine izin verilmiştir. Ülkede yaşayan azınlıkların dilleri yok sayılmış ve konuşulmaları bazen resmi bazen de gayriresmi olarak yasaklanmıştır. AB sürecinde bulunduğumuz son günlerde bazı adımlar atılmaya başlansa da henüz ciddi bir politika ortaya konmamıştır.

Ankara’da Eğitim-Sen’in düzenlediği ‘anadil’ konulu bir konferansına katılan Yeditepe Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Necmiye Alpay, çokdillilik olgusunun üstünün her zaman kapatıldığını ifade etmiş ve Cumhuriyet yapılanmasının, tek dil olan Türkçenin standartlaştırılması ve tek dil olarak egemen kılınması üzerine kurulu olduğunun altını çizmiştir. Alpay Türkiye’de yaşanan durumu şöyle ifade etmiştir; “Türkçenin egemen kılınması asimilasyonu beraberinde getirmiştir” demiş-

tir. Alpay, Kürtçe, Lazca, Çerkezce gibi dillerin içselleştirilmediği için vahim sonuçlar yaşandığını söyledi. Anadil tanımının bile bulandırıldığını ifade eden Necmiye Alpay, “Anadil kavramını doğru kullanmak gerekir. Anadil, çocuğun doğduğunda ilk öğrendiği dildir. Anadilimiz dışındaki her dil bir yabancı dildir. Laz iseniz, anadiliniz de Lazca ise Türkçe yabancı dildir. Anadiliniz Kürtçe ise, Türkçe bir yabancı dildir” diyor. Türkiye’de Dışişleri Bakanlığı’nın verilerine göre 52 ayrı anadil konuşulduğunu kaydeden Alpay, aslında bu kesimler açısından Türkçenin yabancı dil niteliğinde olduğunu ifade etti. Necmiye Alpay, şunları ifade ediyor: “Ne yazık ki biz Türkiye’de işte İngilizce gibi yabancı dil eğitimine karşı çıkarken, ama aynı şeyi yani anadili Türkçe olmayanlara da Türkçeyi öğreterek yapmış oluyoruz. Türkçe öğretmek biz de yabancı dil öğretmiş oluyoruz. Aslında bunları tartışmakta çok geç kaldık. Herkes tartışmalıdır.”

Araştırmalar ve konu üzerinde yapılan çalışmalar Kürt çocuklarının önemli bir kısmının Türkçeyi 7 yaşından sonra ilkokula başlayınca öğrendiklerini gösteriyor. Bir kısmı da az bir Türkçe ile eğitim sürecine adım atıyor. “Dolayısıyla Kürt çocukları açısından yabancı oldukları bir dille öğrenim hayatına başlamak söz konusudur. Çocuğun anadilinin bir yana bırakılarak yabancı olduğu bir dilde öğrenim görmeye başlamasının bilimsel açıdan büyük sakıncaları olduğu araştırmalarla ortaya konmuştur.

Öğrenmede en hızlı dönem 0-6 yaş arasıdır ve insanoğlu zeka gelişiminin %90’ını bu yaşlar arasında tamamlar. Öğrenme hızı, yeni bir dil öğrenmek açısından da söz konusudur. Uygun koşullar sağlandığında bir çocuk bu yaşlarda, 2 hatta 3 dili rahatlıkla öğrenebilir.”⁹⁰

“Yabancı bir dili öğrenmenin en önemli koşulu, kişinin kendi anadilini sağlıklı bir şekilde derinlemesine öğrenmesidir. Bu, araştırmalarla kanıtlanmıştır. ABD’de ve İsveç’te, İspanyol

⁹⁰ Gültekin, 1997:299-300, Kilimci, 1998 :293-307 içinde

ve Finli öğrenciler üzerinde yapılan gözlemlerde, doğrudan doğruya İngilizce ve İsveççe öğrenime başlayan öğrenci grupları ile İspanyolca ve Fince eğitim gören ve daha sonra İngilizce ve İsveççe öğrenmeye başlayan gruplar arasında, ikinci gruptakilerin yabancıl dil öğreniminde daha başarılı oldukları gözlenmiştir.”⁹¹

Farklı dillerin ve kültürlerin bir arada bulunmasının bir zenginlik olduğu kabul edilip, diller ve kültürler üzerindeki baskı ve yasaklar kaldırılıp bu alanlarda yapılacak çalışmalar desteklenir ve üniversitelerde konularla ilgili bölümler oluşturulursa geleceğimiz daha güzel olacaktır. Çokdilli ve çokkültürlü bir coğrafyada başka bir çözüm yolu aramak sadece daha fazla kavgaya ve gözyaşına neden olacaktır. Gelecek kuşaklara ve dünyaya borcumuz var bunun için tüm halklara ve azınlıklara karşı hoşgörölü ve saygılı olunmalıdır ve şu unutulmamalıdır; kültürler ve diller birbirlerini yok etmeye çalışmaz ancak zenginleştirebilir.

⁹¹ Gültekin, 1997:299-300, Kilimci, 1998 :293-307 içinde

V. Bölüm

Küreselleşme ve Kültürel Asimilasyon

Kültürel Değişkenler

1992 tarihli BM Azınlıklar Deklarasyonu, 1990 tarihli AGİT Kopenhag Dokümanı, Avrupa Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi, BM Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Avrupa Konseyi Bölgesel ve Dilsel Azınlıklar Şartı gibi uluslararası dokümanlar, son 15 yılın ürünüdür. Avrupa'da daha kısa sayılabilecek bir zaman önce Bask sorunu, Kuzey İrlanda'da yaşananlar göz önüne alındığında önemli aşamalardan geçilmiştir ve artık günümüzde etnik yapılar tehdit olarak değil zenginlik olarak görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla da, Türkiye'nin dil konusundaki politikaları sadece, Avrupa Birliği katılım ortaklığı belgesinden kaynaklanan yükümlülükleri nedeniyle değil, Avrupa Birliğine girsin ya da girmesin, parçası olmak durumunda olduğu çağdaş dünyanın (çokdilli ve çokkültürlü) genel kuralları nedeniyle de değişmek zorunda. Bu sadece Kürtçe gibi Türkiye'de önemli bir nüfusun konuştuğu diller için değil, çok küçük gurupların konuştuğu diller içinde geçerlidir. Türkiye, farklılıkları bir tehdit olarak algılamaktan vazgeçip, bir zenginlik olarak görebilmeyi başardığında, dil sorununu da aşacak. Fakat o zamana kadar, her şeyin tekrarlandığı ve tekrarlanmanın kendisinin de tekrarlandığı bu kabusu görmeye devam edeceğiz.⁹²

Kültürleşme : Kültürel yayılma süreciyle gelen maddi ve manevi öğelerle, başka kültürden birey ve grupların, belli bir

⁹² Orhan Kemal Cengiz'in "Ana Dil ve Komplexülük" yazısından yararlanılmıştır.

kültürel etkileşime girmesi ve karşılıklı etkileşim sonunda her ikisinin de değişmesi.

Kültürlenme : Belli bir toplumun alt-kültürlerinden , ya da farklı toplumlardan kopup gelen birey ve grupların buluşması ve bir etkileşim süresi sonunda, asıl kültür ve alt-kültürde bulunmayan yepyeni bir birleşime varılması.

Kültür Şoku (kültürel sarsıntı) : Bir kültürden başka bir kültüre giden bireylerin, yeni kültüre uyum sağlamakta karşılaştıkları güçlükler, sıkıntı ve bunalımlar, gösterdikleri tepkiler.

Zorla-Kültürleme : Bir kültüre mensup birey ve grupların, başka bir kültür tarafından zorla değiştirilmesi.

Kültürel Özümseme (asimilasyon) : Bir kültürel sistemin başka bir kültürel sistemi girerek, kendine benzetmesi, kültürel egemenliği altına alması.

Kültürel Değişme : Yukarıdaki tüm süreçlerin ve öteki kültürel etkenlerin bir bileşkesi olarak, toplumun bütünüyle ya da bazı kurumlarıyla değişmesi ya da değişikliğe uğraması.⁹³

Kültür Aktarımı : Bir toplumsal gruba ait olan bilginin, yerleşik söylemlerle semboller, düzeninin diğer kuşaklara iletilmesi süreci.

Kültür Yitimi : Bir kültürel grubun üyelerinin başka bir kültürle temas içine girdikleri zaman kendi kültürlerini ya da geleneksel kültür değerlerini tümünden ya da bir bölümüyle yitirmelerine kültürsüzleşme veya kültür yitimi adı verilmektedir.⁹⁴

Kültürleşme ve Kültürel Özümseme (Asimilasyon) Karşılaştırması

Kültürleşme ve kültürel özümseme birçok açıdan birbirine yakın gözükmemektedir. Ancak kültürleşmenin değişik çeşitleri vardır; *baskıcı kültürleşme*, bir kültürün diğerine baskı yaparak

⁹³ Güvenç,1996:122

⁹⁴ http://historicalsense.com/Archive/Fener64_1.htm

kendi özelliklerini zorla kabul ettirmesidir, *demokratik kültürleşme* ise, her kültürün temsilcilerinin diğer kültürleri kendi tarihî ve değerler sistemi içinde kabul etmesidir. Demokratik kültürleşme tüm toplumlarda zorunlu olarak gerçekleşen olumlu bir süreçtir. Çünkü tüm kültürler birbirlerinden etkilenir ve bu etkileşim kültürleri zenginleştirir. Ancak bu çeşit kültürleşmeden daha çok baskıcı kültürleşme ile karşılaşmaktadır. Baskıcı kültürleşme, *kültürel özümseme* kadar olmasa da diğer kültürleri tehdit etmekte ve onları egemenliği altına almaya çalışmaktadır. Yine de iki kavram arasında birçok farklılık vardır.

Kültürel özümsemede (asimilasyonda) sadece çoğunluk gurubun değerlerine doğru bir değişme vardır. Kültürleşmede ise değişme iki yönlü olabilir, (çoğunluk veya azınlık guruplarından birine doğru). Kültürel özümseme kültürel değerlerde bir değişmeyi ifade eder, kültürleşmede ise bu gerekli değildir. Kültürel özümsemede içsel değişmeler (örneğin, kendini çoğunluk gurubun özellikleriyle kimliklendirme gibi) söz konusu olmasına rağmen, kültürleşmede yoktur. Kültürleşme, kültürel özümsemeden bağımsız olarak gerçekleşebilir. Kültürel özümsemenin olabilmesi için kültürleşme şart olmamakla birlikte gereklidir; kültürel özümsemeden önce bir kültürleş-tirmenin olup olmadığı ise belirgin değildir.

M. Newman tarafından kültürel özümseme, kültürleşme vakıaları aşağıdaki her harfin bir ulusu gösterdiği bir formüle dönüştürülmüştür.

Asimilasyon:

$$A + B + C = A$$

(Türk + Kürt + Laz = Türk)

Karışım (Melting Pot ve/ya Amalgamation):

$$A + B + C = D$$

(Türk + Kürt + Laz = Osmanlı)

Kültürel Çoğulculuk (Cultural Pluralism):

$$A + B + C = A + B + C$$

(Türk + Kürt + Laz = Türk + Kürt + Laz)

Uyarlanmış Çoğulculuk (Modified Pluralism):

$A + B + C = A_1 + B_1 + C_1$

(Türk + Kürt + Laz = Türk1 + Kürt1 + Laz1)

Uyarlanmış çoğulculuk, göçmen grupların kendi kültürel özelliklerini tamamen yok etmeden mevcut kültüre entegre olarak fonksiyonel olması anlamında kullanılmıştır.”⁹⁵

İkincidil Ediniminde Sosyal ve Kültürel Etmenler

John H. SCHUMANN

Schumann makalesinin anahatlarını şu yapı üzerine kurmuştur:

Sosyal Etmenler:

üstünlük (hakimiyet), üstün olmama, hakimiyet altında olma, asimilasyon, kültürleşme, korunma, kuşatma, uyum sağlamışlık, büyüklük, uyuşma, tavır, hedef dil ortamında, bulunulması hedeflenen süre.

Duygusal Etmenler:

dil sarsıntısı, kültür sarsıntısı, güdülenme

Sosyal Etmenler

İkinci dil öğrenimini (İDÖ) etkileyen “sosyal etkenler”i incelediğimizde, birbirleriyle etkileşim içinde bulunan fakat ayrı diller konuşan iki toplumu içeren değişkenlere bakmalıyız. Bir grup “ikinci dil öğrenim grubu”(2.DÖ grubu *ülkede azınlık durumunda bulunan ulus*), diğeri ise “hedef dil grubu”(HD grubu *ülkede egemen olan ulus*) olarak adlandırır. Belirli sosyal etkenler iki grup arasındaki etkileşimi geliştirebilir ya da engelleyebilir ve bu “ikinci dil öğrenim grubunun” hedef dili öğrenme derecesini etkileyebilir.

Bu etkenlerden ilki sosyal üstünlük modelidir. Eğer 2.DÖ grubu politik, kültürel, teknik ve ekonomik olarak HD grubuna göre üstün konumdaysa, hedef dili öğrenmeme eğiliminde

⁹⁵ M. Cüneyt Birkök, “Bilgi Sosyolojisi Işığında Kimlik Sorunu”

olabilir. Örneğin, Tunus'taki Fransız kolonistleri Arapça'nın olası öğrencileriydiler. Fakat Fransızlar, kendi politik, kültürel, teknik ve ekonomik yönlerden üstün oldukları için grup olarak, Tunuslulardan uzak durup, Arapçayı öğrenmeye çok az gereksinim duydular. Eğer 2.DÖ grubu HD grubunun hakimiyeti altındaysa , iki toplum arasında uzaklık olur ve 2.DÖ grubu hedef dili öğrenmemek için direnç gösterebilirler. Örneğin, Güneybatıda (Güney Amerika Kıtasından bahsediliyor) yaşayan Amerikan Yerlileri Anglo (İngiltere'den gelenler) grubun egemenliği altındaydılar ve İngilizce öğrenmeye karşı direnç gösterdiler. Bu durum, “kuşatma”, “uyuşma” ve “tavır” açısından birleşmekte ve bunlar aşağıda kısaca ele alınmaktadır. Eğer 2.DÖ grubu ve HD grubu yaklaşık olarak politik, kültürel, teknik ve ekonomik yönlerden eşitse, iki grup arasındaki etkileşim daha büyük olur ve bu 2.DÖ grubunun hedef dili öğrenme oranını artırır.

İkinci dil öğrenimini etkileyen ikinci “sosyal etken”, üç birleşme (bütünleşme) yöntemini içerir ; asimilasyon, korunma ve kültürleşme. Eğer 2.DÖ grubu asimile olursa, kendi yaşam tarzı ve değerlerini ortadan kaldırır ve HD grubununkileri benimser. Bu strateji (gengüdümlü) iki grup arasındaki etkileşimi azami derecede artırır ve hedef dilin öğrenilmesini artırır. Eğer 2.DÖ grubu korunmayı seçerse, kendi yaşam tarzı ve değerlerini korur ve HD grubununkileri reddeder. Bu durum iki grup arasında uzaklık yaratır ve 2.DÖ grubunun hedef dili öğrenme olasılığı ortadan kalkar. Eğer 2.DÖ grubu kültürleşmeyi seçerse, HD grubunun yaşam tarzı ve değerlerine adapte olurken, kendi grubu içerisinde yaşam tarzı ve değerlerini korumaya da devam eder. Bu belirli bütünleşme stratejisi çeşitli derecelerde iki grup arasındaki etkileşim ve hedef dil ediniminin olmasına neden olur.

İkinci dil öğrenimini etkileyen üçüncü “sosyal etken”, “kuşatma”dır. Kuşatma, 2.DÖ grubu ve HD grubunun şunları paylaşma oranlarına gönderme yapar; aynı dini kurumu, okulları, eğlence yerlerini, iş kollarını ve sendikaları (kısaca

sosyal ortamları) paylaşımları. Eğer bu iki grup bu sosyal yapıları paylaşırsa, kuşatmanın az olduğu söylenebilir, bu durumda iki grup arasındaki etkileşim artar, 2.DÖ grubunun hedef dili edinmesi kolaylaşır. Eğer iki grubun farklı dini kurumları, okulları, eğlence yerlerini, iş kollarını ve sendikaları (*kısaca sosyal ortamları farklıysa*) bulunuyorsa, kuşatma fazladır ve iki grup arasındaki etkileşim sınırlıdır, ayrıca hedef dili edinme olanakları azalır.

Birleşmişlik ve büyüklük ikinci dil öğrenimini etkileyen sosyal etmenlerle ilişkilidir. Eğer 2.DÖ grubu birleşmişse, grup üyeleri HD grubu üyelerinden ayrı olarak kalmaya eğilimli olurlar ve eğer 2.DÖ grubu nüfus olarak fazlaysa (büyüklük), grup-içi etkileşim gruplar-arası etkileşimden daha fazla olacaktır. Bu durumlardan ikisinde de hedef dili öğrenme oranı düşecektir.

2.DÖ grubu ve HD grubunun kültürleri arasındaki uyuşma ve benzerlik de iki grup arasındaki etkileşimin derecesini etkilemektedir. Eğer bu iki kültür benzeşiyorsa, sosyal etkileşim ihtimali artar ve ikinci dil öğrenimi kolaylaşır.

İkinci dil öğrenimini etkileyen bir diğer sosyal etmen de “tavır”dır. Eğer 2.DÖ grubu ve HD grubunun birbirlerine olan tavrı olumlu ise, ikinci dil öğreniminin gerçekleşmesi ihtimali, iki grubun birbirlerine olumsuz tavır göstermesi durumuna göre daha fazladır.

2.DÖ grubunun hedef dil ortamında bulunmayı hedeflediği süre son sosyal etmen olarak ele alınabilir.

Duygusal Etmenler

Dil Sarsıntısı: Dil sarsıntısı olarak ele aldığımız şeyi tartışırken Stengal(1937), öğrencilerin ikinci bir dili konuşmaya çalışırken gülünç duruma düşmekten korkmaları olarak tanımlar. Ve ikinci dili konuşmayı ve gülünç giysiler giymeyi karşılaştırır. Yetişkin bir öğrenci eğlenceli giysiler giymeyi isteyebilir ancak eleştirilmekten ve alay edilmekten korkar. Bununla birlikte çocuk, dili bir oyun, iletişimi ise

eğlence kaynağı olarak görür. Böylece o gülünç giysiler giymekten korkmaz, onları giymekten hoşlanır. Stangel, "Bir yetişkinin çocuksu yönlerini ne kadar çok muhafaza ediyorsa, yeni dili o kadar kolay öğrenebileceğine" işaret eder. Stangel ayrıca, yetişkinlerin ikinci dili konuşurken söyledikleri şeyin düşüncelerini gerçekten yansıtıp yansıtmadığından sürekli olarak endişelendiklerine de değinir. Ona göre çocuklar bu konuda daha az endişelenir. Sonuç olarak, insanlar anadillerini konuşurken özseverlik içinde çok zevk alırlar, bir çok durumda dillerini iltifat ve övgü çekmek için kullanırlar. Daha az yetenekli oldukları ikinci bir dili konuşurken, özseverlik zevkinden mahrum kalırlar.

Kültür Sarsıntısı: Kültür sarsıntısı, yeni bir kültüre girerken alışamama sonucu zorluklarla karşı karşıya kalma endişesi olarak tanımlanabilir. Öğrenici, yeni bir kültür içinde hareket ederken, kendini bağımlı bir durumda bulabilir. Onun kullanımında olan başa çıkma ve sorun çözme mekanizması, yeni kültürde işlemeyebilir. Sonuç olarak, kendi kültüründe her zaman yaptığı etkinlikler, yeni çevrede çok fazla güç harcamasını gerektirebilir. Bu durum alışamamaya, gerilime, endişe ve korkuya neden olabilir. Sonuçlanan düşünsel durum, ikinci dil öğreniminde güç ve dikkati saptıran güçlü bir ret sendromu üretebilir. Öğrenici, alışamamasına neden olan şeyi bulmaya çalışırken, kendini, kendi kültürünü, çalıştığı kuruluşu ve bulunduğu ülkedeki insanları reddedebilir. Bu tür koşullar altında öğrenici başarı olasılığı olmayan ikidilli olma çabasına girer.

Güdülenme: Güdülenme, öğrenicinin ikinci dil edinmeye çalışmasının nedenlerini içeren üçüncü duygusal etmendir. Araştırmacılar (Gardner ve Lambert, 1972) ikinci dil ediniminde iki uyuşumsuz güdülenme tanımlarlar – birleştirici (bütünleştirici) güdülenme ve araçsal güdülenme. Bütünüyle uyuşma sağlamış olan öğrenici ikinci dili, insanlarla buluşmak, konuşmak, bir şeyler öğrenmek ve hem değer verip hem de imrendiği hedef dil konuşucularına benzemek için öğrenmek

isteyebilir. Araçsal uyum sağlamış olan öğrenici hedef dil konuşucularına karşı az ilgisi olan kişidir fakat bununla birlikte bu kişi, işgal ya da kendi üye olduğu grubun tanınmasında başarılı olmak gibi yararçı nedenlerden dolayı öğrenebilir. İki güdülenmeden biri olan birleştirici güdülenmenin daha güçlü olduğu düşünülür çünkü hedef dil öğrencileri ile bütünleşme isteğine işaret eder. Araçsal güdülenmesi olan bir öğrencinin ikinci bir dili sadece kendi araçsal amaçlarının gerçekleştiği noktada edinmesi beklenir. Eğer öğrenci sadece yiyecek satın almak ve toplu taşıma araçlarını kullanmak için öğrenmek istiyorsa, bu amaçlara çok düşük beceri derecesi ile başarabilir. Eğer öğrenci hedef dili mesleki alanda kullanmak zorundaysa, öğrenme derecesi daha da artacaktır. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda işaret edilen şeyler, uyuşum güdülenmesinin, ikinci dil becerisi ile ilgili görünmesi, ortama göre çeşitlilik göstermesidir.

Türkiye’de Schumann’ın sosyal etmenler başlığı altında incelenen konulara birçok örnek vardır. Türkler Hedef Dil Grubunu, azınlıklar ise İkincidil Öğrenim Grubunu temsil etmektedir. Bazı azınlıklar Türklerle uyuşmayı seçerek asimile olmuşlar (büyük şehirlerde doğup büyüyen ana babaların çocukları hangi azınlıktan olursa olsun asimile olmuşlardır), bazıları kültürleşmeyi seçerek Türklerin yaşam tarzı ve değerlerine adapte olarak ama kendi yaşam tarz ve geleneklerini de korumuşlardır (Lazlar buna örnek verilebilir), korunmayı seçenler ise kendi yaşam tarz ve değerlerini koruyarak Türkleri reddetmişlerdir (Kürtlerin bir bölümü). Ancak Türkiye’de şu azınlık şu şekilde yaklaşım belirlemiştir demek yanlış olur. Nüfus yoğunluğu en büyük azınlık (ya da halk) olan Kürtler için tüm sosyal etmenlerden örnekler bulmak mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri yüzyıllardır iç içe yaşayan ve birbirlerinden birçok şey alıp vermiş olan Türk, Laz, Ermeni, Süryani, Rum, Çerkez, Kürt, Arap toplulukları birçok yönden benzeşmeye başlamışlardır. Bu açılardan bakıldığında Schumann’ın tezleri Türkiye için fazla keskindir.

Ulus, Azınlık, Halk, Etnik Grup Tanımları

Ulus, azınlık, halk, etnik grup kavramlarının tanımlarını yaparak konuya başlayacak olursak, Türkiye’de azınlık ve halk arasındaki ayırım kavranamamakta ya da bilinmemektedir. Çünkü bir topluluğu tanımlarken uluslar arası anlamda kullanılan bir terim birçok yanlış anlamaya neden olabilecek durumdadır. Bu yüzden bir topluluğu tanımlarken arkasından gelen terimin önemi oldukça fazladır.

“Ulus, tarihsel olarak oluşmuş, kararlı bir dil, toprak, iktisadi yaşam ve kendini kültür ortaklığında dile getiren ruhsal biçimlenme birliğidir.

Ve ulusun, her tarihsel yapıda görüldüğü gibi, değişim yasasına uyduğu, kendi tarihine, bir başlangıç ve bir sona sahip bulunduğu kendiliğinden anlaşılır. Sözü edilen göstergelerden hiç birinin, tek başına alındığında, ulusu belirlemeye yetmediğini belirtmek gerekir. Dahası, bu göstergelerden bir tekının bile yokluğu, ulusun ulus olmaktan çıkması için yeter.”⁹⁶

Dar anlamıyla “etnik küme” aynı anadilini paylaşan bir insan topluluğu anlamına gelmektedir. Örneğin Katalonya’da oturan Katalanlar, Katalan dilini koruyabildikleri ve konuşarak yaşattıkları için İspanyol ulusu içinde Katalan etnik grubunu oluşturmuyorlar.⁹⁷

“Kendi” tarafından tanımlanmış ya da “öteki” tarafından tanımlanmış bir ulus olmanın görece önemi konusunda da görüş ayrılığı vardır. “Kendi” tarafından tanımlanmış herhangi bir grubun özbilince sahip olması gerektiği açıktır. Bir grup, bir otorite tarafından bir grup olarak algılandığında “öteki” tarafından tanımlanmıştır.⁹⁸

Bir ulus ile etnik bir grup nasıl ayırt edilecek? Bütün ulusların merkezinde egemen bir etnik çekirdeğin –yani egemen etnik grup- bulunduğu ammsanırsa, ayırım açık olmaz. Bu

⁹⁶ Stalin, 1990:15

⁹⁷ Tacar, 1996:25

⁹⁸ Kirişçi – Winrow, 1997:6

nedenle bazı etnik gruplar, ulus olabilirler. Bir grup, ulus niteliğini kazanmak için çoğunlukla –fakat görüleceği gibi asla her zaman değil- ortak bir işbölümü ya da ekonomik birliğe, herkes için eşit hak ve ödevleri öngören ortak yasal kodlara ve topraksal bir temele sahip olmalıdır. Bir etnik grup belirli bir toprakla ilişkilenebilir, buna rağmen, bunlar tek başlarına, etnik gruplarla bağlantılı özellikler değildir. Bir etnik grubun, diğer etnik gruplara uygun olmasa da, “yasal kodlar”la hemen hemen aynı işi gören kendi gelenekleri ve “kurallar”ı da olabilir.⁹⁹

Birçok kişiye göre bir “halk”ın bir “azınlık”tan daha yüksek bir statüsü vardır. Uluslar arası sözleşmelerde azınlıklara verilmeyen kendi kaderini tayin hakkı, halklara verilmiş görünüyor. Bir halk ile bir azınlık arasındaki ayrım, uygulamada net değildir. Kendi kaderini tayin ifadesi de kesinliği olmayan bir ifadedir. Çeşitli kendi kaderini tayin türleri vardır. Kendi kaderini tayin, kendi devletini kurma hakkım gerektirmeyebilir. Örneğin, “iç kendi kaderini tayin”, bağımsız bir devlet olmayı gerektirmeyen ve genel olarak azınlık hakları olarak bilinen olguyu kapsar.¹⁰⁰

Ulusların kendi kaderini tayin hakkı üzerinde en önemli tezler Lenin ve Stalin tarafından ileri sürülmüştür. 1917 Ekim Devriminden sonra birçok ulusun bulunduğu bir imparatorlukta bu sorun önemli bir gündem maddesi olmuş ve tüm uluslar kendi kaderlerini tayin etme hakkına kavuşmuşlardır, ancak hiçbirisi ayrılmamış ve federasyon (daha sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği adını almıştır) kurmuşlardır. Lenin’in bu konuda düşünceleri şöyledir; “a) Egemen ulusun (ya da nüfusun çoğunluğunu oluşturan ulusun) siyasal yönden ayrılma isteğini gösteren ulusa karşı hangi biçimde olursa olsun kuvvet kullanmasına, koşulsuz olarak karşı çıkmalıdır; b) Bir ayrılma durumunda, söz konusu topraklarda yaşayan nüfus

⁹⁹ Kirişçi – Winrow, 1997:11

¹⁰⁰ Kirişçi – Winrow, 1997:54

tarafından genel, dolaysız ve eşit oy hakkı temeline dayalı olarak gizli oyla kararlaştırılmasını istemelidirler”¹⁰¹

Kısaca ulusların kendi kaderini tayin hakkı konusunu dört maddede özetleyebiliriz:

-Ezen ulusun, siyasal yönden ayrılma hakkı için mücadele eden ezilen ulusa karşı kuvvet kullanmasına kesin olarak karşı çıkılması,

-Ayrılma hakkının fiilen kullanılıp kullanılmayacağına karar vermenin ezilen ulusun sorunu olduğunun savunulması,

-Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına karşı çıkan, ezilen uluslara ve ulusal topluluklara baskı uygulayan ya da uygulanmasını savunan tüm siyasal görüşlere karşı ideolojik savaşım yürütülmesi,

-Ulusal ayrıcalıklara ve resmi bir devlet dili olmasına kesinlikle karşı çıkılması.

Uluslar arası insan hakları açısından üzerinde fikir birliğine varılmış bir azınlık tanımı yoktur. BM İnsan Hakları Komisyonu’nun Ayrımcılığın önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu raportörü Francesco Capotorti’nin yaptığı tanım şöyle; “bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayısal olarak az olan, egemen konumda bulunmayan, - o devletin vatandaşı olan - üyeleri nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip olan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumaya yönelik üstü örtülü de olsa bir dayanışma duygusu gösteren bir grup.”¹⁰²

Alt Komisyonun Kanadalı üyesi Jules Deschemes’e göre ise azınlık, “bir devletin; sayısal olarak azınlık oluşturan ve o devlette egemen konumda bulunmayan, nüfusun çoğunluğundan farklı etnik dinsel ya da dilsel özelliklere sahip, birbirleriyle dayanışma içinde, üstü örtülü de olsa, varlıklarını

¹⁰¹ Lenin, 1993:80-88

¹⁰² SYMONİDES, J. (1993), “Cultural Rigts”, in “International Institute of Human Rights Twenty-Fourth Study Sesion Collection of Lectures, Strasbourg, s.15; Çavuşoğlu, 2001:35 içinde

sürdürmek için ortak bir istekle yönelmiş ve amacı çoğunluk ile fiili ve hukuki eşitlik elde etmek olan bir grup vatandaşdır.¹⁰³

AGİK Kopenhag İnsani Boyut Belgesi, 1990'da şunu belirtmektedir: "Bir ulusal azınlığa ait olmak, kişinin bireysel bir seçimidir ve böyle bir seçimin varlığından hiçbir olumsuzluk kaynaklanamaz."¹⁰⁴ O halde, devletler bir azınlığın varlığını tanımakla yükümlü olmasalar da, bir kişi, bir azınlığa ait olmayı seçebilir ve kendi azınlık kimliğini koruma iradesini açıklayabilir.¹⁰⁵

Bu kavramların Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Türkçe Sözlük'te nasıl tanımlandığına bir bakalım;

Ulus: Toprak, ekonomik yaşam, dil, ruhsal yapı ve kültürel özellikler yönünden ortaklık gösteren; tarihsel olarak oluşmuş en geniş insan topluluğu (Millet)

Halk:

- 1) Aynı ülkede yaşayan, aynı uyrukta olan insan topluluğu.
- 2) Aynı soydan gelen, ayrı ülkelerin uyruğu olarak yaşayan insan topluluğu.
- 3) Bir ülke içerisinde yaşayan değişik soylardan insan topluluklarının her biri.
- 4) Belli bir bölgede ya da çevrede yaşayanların tümü.

Azınlık:

- 1) Bir toplulukta herhangi bir nitelik bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar.
- 2) Toplumbilim açısından ise: bir ülkede egemen ulusa göre ayrı soydan ve sayıca az olan topluluk.

Kimlik: Toplumsal bir varlık olarak insana özgü, olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü.

¹⁰³ THORNBERRY, Patrick (1989), Self-Determination, Minorities, Human Rights: A Review of International Instruments, 38 ICLQ, s.867,878; Çavuşoğlu, 2001:35 içinde

¹⁰⁴ Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, 5-29 Haziran 1990, Kopenhag

¹⁰⁵ Kirişçi - Winrow, 1997:36

Etnik : (Yunancada kavim, ulus, budun) kavimle ilgili, budunsal, kavmi.

Türkiye'deki Azınlıklar

Türkiye'de birçok azınlık bulunmaktadır ve ülkenin kültürel zenginliği oluşturan en önemli etkidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çokdilli ve çokkültürlü sistemini ve Osmanlı ortak paydasında buluşan halkları temel alan "millet sistemi" geçmişte kalan ama yarınlar için örnek olabilecek bir uygulamadır. Aşağıda Türkiye coğrafyasında yaşayan önemli azınlıklara değinilmektedir.

Araplar: Günümüz Türkiye'sinde Arap etnik nüfus toplamının yaklaşık bir milyon olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'de Araplar yoğunluklu olarak Hatay başta olmak üzere Suriye sınırına yakın bölgelerde yaşamaktadırlar. Hatay iline Fransızlar tarafından bağımsızlık verilmiş, Hatay Parlamentosu aldığı bir kararla 1939 yılında Türkiye'ye katılmıştır. Hatay ilinin Türkiye'ye katılmasından sonra Hatay'ın dinsel açıdan kozmopolit nüfus yapısı da Türkiye'ye katılmıştır. Bu dönemden başlayarak Hatay ili ve çevresi, dinsel açıdan kozmopolit bir görünüm sergilemiştir.

Kafkasya Kökenli Topluluklar: Türkiye'de önemli oranda Kafkasya kökenli topluluklar da yaşamaktadır. Sayıları Türkiye nüfusu içinde az, ancak kökenlerini, kendilerine özgü yaşam biçimlerini ve kültürlerini koruyabilmiş topluluklardır. Kafkasya kökenli toplulukların kökenleri genellikle Kafkasya'nın dağlık bölgeleridir. Türkiye'de başlıca Kafkasya kökenli topluluklar; Çerkezler, Abhazlar, Gürcüler ve Lazlardır.

Yaklaşık olarak 70.000 Müslüman Çerkez Rusya'dan Türkiye'ye belirli aralıklarla göç etmiştir. Küçük gruplar halinde gerçekleşen bu göç, 18. Yüzyılın sonlarında başlamış ve genellikle de tercih edilen yerleşim bölgesi Adana ve çevresi olmuştur. Adana ve çevresine küçük gruplar halinde göç eden Çerkezler, bu bölgede çiftçilik ve tarım işçiliği yaparak yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Müslüman Abhazlar, Gürcüler ve Lazlar ise daha çok Türkiye'nin kuzeydoğusuna yoğun bir biçimde yerleşmişlerdir. Gürcüler ve Abhazlar benzer özelliklere sahip birkaç değişik gruptan oluşur ancak bu gruplar arasında dil ortaklığından söz edilemez. Gürcüler ve Abhazlar arasındaki ortaklık daha çok yerleşim yerleri, yaşam biçimleri ve kültürel benzerliklerden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de yaşayan Gürcülerin çoğunluğu Çoruh nehrinin doğusunda Artvin ili ve çevresinde, Türkiye dışındakiler de Gürcistan'da yaşamaktadır.

Rumlar: Günümüz Türkiye'sinde 25 bine yakın Rum yaşamaktadır. Rumların büyük çoğunluğu Batı Anadolu'da, İstanbul'da Çanakkale Boğazı çevresindeki Gökçeada ve Bozcaada'da yaşamaktadırlar. 1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin imzaladığı Lozan Anlaşması'nın hükümleri uyarınca, Yunanistan ile Türkiye arasında yapılan nüfus mübadelesi sonucu 200.000 Rum Anadolu'dan Yunanistan'a göç etmek zorunda kalmıştır. 1924 yılından sonra Rumlar Türkiye'de kendilerine şüphe ile bakılan bir azınlık olarak değerlendirilmişlerdir.

Rumların kendilerine şüphe ile bakılan bir azınlık olarak değerlendirilmeleri sonucu, Türklerin büyük bir bölümü kendi şehirlerinde, çevrelerinde Rumların yaşamasına tepki göstermiş, Rumlarla birlikte yaşamak istememişlerdir. 1930 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Rumları göç etmeye zorlamaya yönelik uygulamaları başlamıştır. Özellikle genç nüfus açısından göç yoğun olarak sürmüştür, 1965 yılı genel nüfus sayımı'nda Rumların toplam nüfusu 48 000'ne düşmüştür.

Ermeniler: Bir zamanlar Anadolu'da geniş bir topluluk oluşturmalarına karşın, Türkiye Cumhuriyeti'nin günümüz nüfus yapısı içinde sayıca küçük bir azınlığı oluştururlar. 2000 yılına ilişkin tahmini Ermeni nüfus toplamı, 50.000 civarındadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu topraklarında 1 ile 1.5 milyon arasında Ermeni yaşadığı tahmin edilmektedir.

Yahudiler: 21. yüzyılın başlangıcında Türkiye'de 20-25 bin Yahudi olduğu tahmin edilmektedir. 20. yüzyılın birinci yarısında Yahudi nüfusunun bu sayının çok üzerinde olduğu, 1948 yılında İsrail devletinin kuruluşundan sonra, Yahudi nüfusun önemli bir bölümünün göç ettiği bilinmektedir.

Süryaniler: Süryani cemaati, Sami kavimlerin bir kolu olan ve tarihte Aramiler olarak bilinen bir kavmin Pavlos adlı bir misyonerin etkisiyle hristiyanlığı kabulleriyle ortaya çıkmıştır. Suriye ve Filistinde yaşayan Aramiler kendilerini putperest ırkdaşlarından ayırmak için "Suryoye-Süryaniler" lakabını kullanmışlar. ve zamanla bu lakap ayrı bir mezhep adı olmuştur. Süryani adı bugün çeşitli ırklara bağlı olmalarına rağmen, bir hristiyan mezhebi ve kilisesi yandaşlarının adı olarak kullanılır. Bu nedenle bu sözcüğün kökü kesin olarak bilinmese de bugün en sık rağbet edilen iki varsayımı aktaracağız:

1. Kimi yazarlara göre Suriye adı bölgeyi elen geciren Suros'tan geliyor ve Süryani adı da bu sözcükten türüyor.

2. Asurluların ülkesine Yunanlılar tarafından sözcüğün sonuna bir "y" eklenerek "Asurya" deniliyordu. Yunanlıların kullandığı ve gitgide yaygınlık kazanan "Asurya ve Asuryan" kelimeleri Aramca konuşan halkın diline girdiği zaman, dil kurallarına göre bazı değişikliklere uğradı ve Asuroyo şeklinde telaffuz edildi. Tarihsel süreçte "A" harfi düşerek kelime Suroyo (Süryani) şeklini almıştır.

Türkiye'de yaşayan Hristiyan azınlıklardan temsilciler Lozan'a çağırılır. Ermeni, Rum ve Yahudi azınlıkların temsilcileri Lozan Barış Antlaşması'na katılıp statülerini belirler, bir takım haklar elde ederler. Bu süreçte Türkiye'de yaşayan Süryanilerin temsilcisi değişir ve görüşmeler sonucunda Süryani tarafı azınlık hakkını almak istemez. Kendilerini Türk olarak gördüklerini belirtirler. Genel olarak o zamana kadar Süryaniler hep kırsal kesimde yaşadıklarından bilinçli ve eğitilmiş bir aydın sınıfından yoksundur. Azınlık olarak kabul edilmelerinin kendilerine getireceği avantajları bu yüzden

göremezler. Azınlık olarak kabul edilen toplumlar, kendi dillerinde eğitim yapabilmek, vakıf kurmak, vakıflarına mal bağışlayabilmek gibi haklara sahip olabilirken Süryaniler bunlardan mahrum kalır ve bundan sonra görünürde Türk olarak kabul edilirler ama uygulamada azınlık gibi algılanırlar.

1960'larda yoğunlaşan göç dalgası Türkiye'de Süryani nüfusu eritmiştir. Bugünkü rakamlara göre Türkiye'de 15000 Süryani yaşamaktadır. Bir zamanlar 25 kilisesiyle Süryanilerin merkezi konumundaki Mardin ve çevresi bugün ancak 1500-2000 Süryaniye ev sahipliği yapmaktadır.

Yezidiler: İslam ansiklopedisi'ne göre Yezidilik: Eski İran, Hint ve Asur inançlarının karışımından sentezlenmiş bir dindir. İnancın kökeni yeterince açık değildir.

Beşiri, Kurtalan, Bismil, Midyat, İdil, Cizre, Nusaybin, Viranşehir, Suruç ve Bozova'nın 80'den fazla köyünde barınan Türkiye Yezidileri, 1980 başlarında 60 bine varan bir nüfusa sahipti. Bugünkü sayıları ancak 3-4 bini buluyor. Hemen hepsi Avrupa'ya göçmüştür.

Kürtler: Kürtlerin ilk etnik ataları MÖ. 4-3. binyılların sonlarında tarih sahnesine çıkmışlardır. Ancak Kürtlerin dolaysız atalarından MÖ 1. binyılından itibaren söz edebiliriz. Kürtlerin dolaysız ataları Mezopotamya'da o dönemde yaşayan Med ve Pers devletleri içinde, Med bileşeni ağır basan güçlü göç akımları içinde yer almış, İran dilini konuşan ve ekonomik uğraşları itibarı ile çoban boylardır. Güney Zagros hem dağlık hem de düzlükleriyle Kürtlerin ilk yaşam alanlarından. Öyle görünüyor ki, "kurd" ya da "Kurt" adı veya buna yakın adlar (örneğin, "Kurtii") ilk olarak burada ortaya çıkmıştır. Bu terim birçok antik yazarda geçmektedir (Polibius, Strabon, Büyük Plinius ve diğerleri). Grek komutan ve tarihçi Ksenefon, "Anabasis"inde "Kürtlerden" söz etmektedir (MÖ 5. yüzyılın sonları ve 4. yüzyılın başları), ama çağdaş bilim, onların Kürtler ile özdeşleştirilmesine kuşku ile bakmaktadır.

Dil faktörünün, Kürt etnisitesinin uzun oluşum süreci içerisinde taşıdığı önem, çok daha esastır, denilebilir ki belirleyici olandır. Oluşumunu tamamlayan Kürt etnisitesi, kadim İran dili üzerine temellendirilmiş olan kendi dilini geliştirmeye başlamıştır. Geliştirilen bu dil, Kürtlerin etnik olarak ayrışmasında başlıca bağlayıcı etmen ve özgün kültürün yaratılmasında maddi altyapı olmuştur.¹⁰⁶

Türkiye’de Türklerden sonra en çok nüfus yoğunluğuna sahip olan (15 milyona yakın Kürt nüfusun yaşadığı tahmin edilmektedir) ve ulus tanımlarının tüm özelliklerini taşıyan Kürtler yoğun olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşamaktadırlar. Konuştıkları dil Kürtçe’dir. Kürtçe, Hint-Avrupa Dil Ailesine dahildir.

Uluslararası Anlaşmalarda Azınlıklara Verilen Dil ve Kültür Hakları

Uluslararası anlamda Türkiye’nin üyesi olduğu kuruluşların (BM, UNESCO, AİİK ve Avrupa Konseyi gibi) dil ve kültür ile ilgili sözleşme ve kararlarının Türkiye’nin taraf olduğu kısımları ele alacağız. AB yolunda uluslararası anlaşmaları uygulamaya başlayan Türkiye’nin dünya kadar uygulamadığı (ya da çekinceler koyduğu) bazı belgelerdeki dil ile ilgili maddelere değineceğiz. Dünyaya uymak ve gelişmeye devam etmek için Türkiye’nin gelişmiş ülkelerin uyduğu ve uyguladığı bu anlaşmalara uyması gereklidir. Ayrıca toplumsal barışı sağlamak için çokdilli – çokkültürlü bir yaklaşım devletin yasalarına ve toplumsal yaşama girmelidir.

Birleşmiş Milletler Sözleşme ve Bildirgeleri

1-26.6.1945 Tarihli Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin, Örgütün amaçlarıyla ilgili 1. maddesi, “...insan haklarına ve temel özgürlüklere, ırk, cinsiyet, dil ve din farkı olmaksızın saygı duymayı teşvik etmek

¹⁰⁶ Lazarev-Mihoyan, 2001:20-21

ve bunu yerleştirmek” kuralını içermektedir. Bu kural tüm BM üyeleri için bağlayıcıdır.

2-İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde kültürel hak ayrımı yapılmamıştır. Bildirgenin 2. maddesi “ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka düşünce, ulusal ya da toplumsal köken... nedeniyle” insanlar arasında ayrımcılık yapılamayacağına amirdir. Bunun yanında Bildirgenin 26 ve 27. maddeleri kültürel hak sınıfına dahil edebileceğimiz haklardır.

3-Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dil Azınlıklarına mensup Kişilerin Hakları Konusunda BM Bildirgesi

BM genel Kurulu 18 Aralık 1992 tarihinde aldığı kararla, Ulusal ya da Etnik, Din ve Dil Azınlıklarına Mensup Kişilerin Hakları konusunda bir bildirge yayımlamıştır. Bu Bildirge azınlıklara mensup kişilerin hakları konusunda önemli sayılabilecek bir belgedir ve ulusal mevzuatı olduğu kadar uygulamaları da etkilemesi beklenir.

Bildirge, azınlıklara mensup kişilerin hakları arasında,

-“ kendi kültürünü yaşama hakkı,

-kendi dilinin öğretme ve uygulama hakkı, kendi dilini kullanma hakkı

-kültürel, dinsel, sosyal, ekonomik, ve kamu yaşantısına etkin biçimde katılma hakkı,

-mensup olduğu azınlıkla ilgili karar alma mekanizmasına iştirak hakkı, kendi derneklerini kurma ve bunları denetleme hakkı,

-kendi gruplarına mensup olan fertlerle veya başka devletlerin uyruğunda bulunmakla birlikte, ulusal ya da etnik, dinsel ya da dilsel bağlarla bağlı bulundukları kimselerle, ayrımcılık yapılmadan, özgürce barışçı ilişkiler içinde bulunma hakkı” kayıtlı bulunmaktadır.

Olası bir yanlış yorumun önlenmesi için, deklarasyonun hiç bir kuralının, devletlerin egemen eşitliği, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığı dahil, BM ilkelerine ve amaçlarına

aykırı olan bir eyleme esas teşkil edemeyeceği açıkça belirtilmiştir.

4-Çocuk Hakları Sözleşmesi

7 Kasım 1989'da BM Genel Kurulu kararı ile Çocuk Hakları Sözleşmesi kabul edilmiştir. BM üyesi 20 ülkenin imzalaması ile birlikte sözleşme 20 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girdi. Türkiye, sözleşmede azınlıklara dil, kültür ve eğitim hakları verilmesini düzenleyen 17,29 ve 30. maddelerine çekince koyarak 1994 sözleşmeyi onayladı. Özellikle dille ilgili olan 30. madde şöyle:

Madde 30: Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleriyle birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi diline inanma uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.

UNESCO Bildirgesi

1-1966 yılında yapılan 14. UNESCO Genel Konferansında kabul edilen "Uluslar arası Kültürel İşbirliği Esasları" hakkındaki bildirmede:

a) "Her kültürün saygı duyulması ve korunması gereken saygısı vardır;

b) Her halk kendi kültürünü geliştirme hak ve görevine sahiptir" denmekteydi.

2-1982 yılında yapılan ve Türkiye'nin de katıldığı Meksiko Kültürel Politikalar Dünya Konferansında kabul edilen 1 sayılı tavsiye kararı kimlik hakkı ile ilgilidir.

a) tüm ülkelerin, bölgelerin ve halkların kültürlerine saygı duyulması, bunların korunmasına çalışılmasını ve diğer ülkelerin, bölgelerin ve halkların kültürel kimliklerine ayrıcalık gösterilmesine karşı çıkılmasını;

b) kültürel kimliğin uygun olabilecek tüm olanaklarla geliştirilmesinin teşvikini;

c) ulusal ve kültürel kimliği oluşturan ulusal kültürel mirasın içeriğinin incelenmesini ve bunun korunmasını;

d) kültürün halk tarafından yaratıldığının ve halk yaşamının tüm kültürel yaratıcılığın kaynağını oluşturduğunun, geçmişten miras kalan zengin kültürel mamelekin güzel geleneğini yenilemek ve sürekli gelişmeyi sağlamak için halkın coşkulu ve anlamlı yaşantısından kaynaklanması gerektiğinin kabulünü tavsiye eder.”

Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Kararları

1- Helsinki Nihai Senedi

1973-1975 yılları arasında toplanan, 01.08.1975 tarihinde Helsinki Nihai Senedinin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu belgenin hukuki bir bağlayıcılığı yoktur. Bununla birlikte belge siyasi sorumluluklar doğurmak bakımından önemlidir. Belgenin 7. ilkesi insan hak ve özgürlüklerine ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı yapılmaksızın saygı gösterilmesini emretmektedir. Taraf devletler, siyasal, medeni, ekonomik, kültürel, sosyal hak ve özgürlükleri ve insana özgü haysiyet sonucu doğan ve onun özgür ve tam olarak gelişmesi için gerekli bulunan diğer hak ve özgürlükleri teşvik edip geliştireceklerdir. Görüldüğü gibi kültürel hak ve özgürlükler kavramı Helsinki belgesinde açıkça yer almaktadır.

2- Kopenhag Dokümanı

AGİK çerçevesinde hazırlanan ve kültürel haklar açısından önemi bulunan bir başka belge de Kopenhag Dokümanıdır. AGİK’e taraf devletlerin temsilcileri 5-29 Haziran 1990 tarihleri arasında Kopenhag’da toplanmışlar, ulusal grup ve azınlıkların korunmasını teyid etmişler ve grup haklarının geliştirilmesini kabul etmişlerdir.

Türkiye’nin de katıldığı bu toplantıda kabul edilen vesikada kültürel haklar bakımından önemli kurallar (*kararlar*) yer almaktadır.

30. Taraf devletler ulusal azınlık sorunlarının sadece demokratik hukuk devleti esasına dayanan bir ortamda ve bağımsız yargı organları nezdinde tatminkar bir biçimde

çözümlebileceğini kabul etmektedirler. Bu çerçevede insan haklarına ve temel özgürlüklere tam olarak saygı gösterilmesi, tüm vatandaşların eşit haklara ve eşit statüye sahip olmaları, azınlıkların meşru çıkar ve isteklerini özgürce dile getirmeleri, siyasal çoğulculuğu, toplumsal hoşgörüyü ve yönetiminin yetkilerinin kötüye kullanılmasına karşı etkin yasal düzenlemelerin alınması konusunda güvence vermektedirler...

32.1. Ulusal azınlık mensupları, anadillerini özel hayatlarında ve kamu yaşamında özgürce kullanabilirler.

32.5. Ulusal azınlık mensupları kendi anadillerinde bilgilendirilme(*haber alma*), bilgi değiş tokuş etme ve bilgilenme hakkına sahiptir.

34. Taraf devletler, ilgili devletin resmi dil ya da dillerini öğrenmenin gerekliliği yanı sıra, ulusal düzenlemelerine uygun bir şekilde azınlıklara kendi anadillerinin öğretilmesi ya da anadillerinin resmi merciler nezdinde, mümkün olduğu ölçüde ve gerekli olduğu takdirde kullanılmasını sağlayacak önlemler almaya çalışacaklardır.

Eğitim kurumlarında tarih ve kültür öğretimi çerçevesinde ulusal azınlığın tarih ve kültürü de dikkate alınacaktır.

Avrupa Konseyi – İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi

Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme

Avrupa Konseyi çerçevesinde hazırlanan ve 01.02.1995 tarihinde imzaya açılan sözleşme kültürel haklar konusunda bir çok hüküm içermektedir.

9.3. Taraflar, ulusal azınlıklara mensup kişilerin yazılı kitle iletişim araçlarını kurmalarını ve kullanmalarını engelleyemezler. Radyo ve televizyon yayıncılığının yasal çerçevesi içinde, mümkün olduğu ölçüde ve 1. paragraf hükümlerini dikkate alarak, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi iletişim araçlarını kurma ve kullanma imkanına sahip olmalarını sağlarlar.

10.1. Taraflar, ulusal azınlığa mensup her kişinin kendi dilini özel ve kamusal alanlarda, sözlü ve yazılı olarak serbestçe ve müdahale edilmeksizin kullanma hakkına sahiptir.

11.1. Taraflar, ulusal azınlığa mensup her kişinin azınlık dilinde ad ve soyadı kullanma hakkına ve bunların resmi olarak tanınma hakkına sahip olduğunu, kendi yasal dzenlerinin öngördüğü usuller uyarınca tanımayı taahhüt eder.

11.2. Taraflar, ulusal azınlığa mensup her kişinin tabela, yazı ve kamuya açık özel nitelikli diğer açıklamalarda azınlık dilini kullanma hakkına sahip olduğunu tanımayı taahhüt ederler.

12.1. Taraflar, gerektiğinde, kendi ulusal azınlıklarının ve çoğunluğun kültür, tarih, dil ve din bilgisini geliştirmek için eğitim ve araştırma alanlarında önlemler alırlar.

13.1. Taraflar eğitim dzenleri çerçevesinde, ulusal azınlığa mensup kişilerin kendi özel eğitim ve öğretim kurumlarını kurma ve yönetme hakkına sahip olduğunu tanırlar.

14.1. Taraflar, ulusal azınlığa mensup her kişinin kendi azınlık dilini öğrenme hakkına sahip olduğunu tanımayı taahhüt ederler.

14.2. Ulusal azınlığa mensup kişilerin geleneksel olarak ya da önemli sayıda yaşadıkları bölgelerde, yeterli talep varsa, taraflar, mümkün olduğu ölçüde ve kendi eğitim dzenleri çerçevesinde, bu azınlıklara mensup kişilerin azınlık dilinin öğretilmesi ya da bu dilde eğitim görmeleri için yeterli fırsatlara sahip olmasını sağlamaya gayret ederler.

Bölgesel Özerklik Tanıyan Politikalar

Korsika ve Bask Örnekleri

Bölgesel özerklik tanıyan politikalar çokkültürlü toplum- larda sosyal barışı ve bölge kültürlerinin gelişmesini sağlamanın yöntemlerinden biridir. Bölgesel özerklik politikasının temel amacı, ülkenin bir bölgesinde kullanılan azınlık dilini koru- maktır. Politik açıdan bu ademi merkeziyet uygulamasıdır. Bu uygulamada ülke geneline oranla azınlıkta bulunan farklı dil, yoğun olarak konuşulduğu bölgede bir çeşit ortak resmi dil statüsü kazanmaktadır.

Türkiye’de Kürt sorununa çözüm önerisi olarak ileri sürülen Korsika ve Bask örneklerinin yer aldığı Fransa ve İspanya’nın bölgesel politikalarına kısaca değineceğiz. Son zamanlarda bu konular artık konuşulmasa da 90’lı yıllarda “Kürt Kimliği” meselesi tartışılırken ortaya atılan bu fikirlerin dayanak noktalarına bakmak yararlı olacaktır.

FRANSA (Yarı Özerklik Statüsü Olarak Korsika Örneği)

Fransa, özel yasalarla, deniz aşırı topraklarından Yeni Kaledonya ve Fransız Polinezyası’na da, özerklik statüsü tanımıştır. Ancak burada, sadece Korsika örneğinden söz edeceğiz.

250.000 nüfuslu Korsika halkının %98’i hem Fransızca’yı, hem de Korsika dilini kullanabilmektedir.

Fransa, Korsika bölgesinin statüsünü belirleyen ilk yasayı 1982 yılında çıkartmıştır. “Korsika bölgesinin örgütlenmesinde, coğrafyası ve tarihinden kaynaklanan özelliklerini dikkate alır” diyen bu yasadan dokuz yıl sonra, yine Korsika’nın statüsü hakkında yeni bir yasa kabul edilmiştir. Son yasanın 1. maddesindeki “Fransa Cumhuriyeti, Fransız halkının bir bileşeni olan Korsika halkının oluşturduğu tarihi, yaşayan ve kültürel topluluğun kültürel kimliğini sürdürme, kendine özgü ekonomik ve toplumsal çıkarlarını savunma hakkını garanti eder” hükmü, Fransa Anayasa Kurulu tarafından iptal edilmiştir. İptal gerekçesinde, kökenleri ne olursa olsun, Anayasa’nın tüm Fransız vatandaşlarının yasa önünde eşitliğini sağlayan laik, demokratik, sosyal ve bölünmez bir cumhuriyet olduğu hükmüne aykırı bulunduğu; Fransız halkının köken, ırk ve din ayrımı yapılmaksızın, sadece Fransız vatandaşlarından oluştuğu ve 200 yıldır tüm Anayasa ve yasa metinlerinde sadece Fransız halkının tanınmış bulunduğu belirtilmiştir.

Anayasa Kurulu, yasa maddesinde geçen “Korsika halkı” tanımlamasına takılmıştır. Çünkü onlara göre bu tanımlama ülkenin birliği ve bölünmezliği ilkesine karşıdır. Eğer, “Korsika halkı” tanımlaması kabul edilirse, Breton, Alsas, Katalan, Bask

vb. Halklar da ayrı halk olma talebinde bulunurlar diye düşünmektedirler.

Korsika'da, seçimle oluşturulan meclisin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınma konularında iş yapma yetkisi olup, bu yetkiyi meclis adına 7 kişilik icra konseyi kullanır. Tüm bunların başında ise, bölge valisi bulunur.

Yazışma dili Fransızca olan Korsika'da sadece Korsika dilinde eğitim veren okul yoktur. Ancak, ilkokul öğretmenleri, haftada 6 saate kadar Korsika dilinde ders verebilmektedirler.

Korsika Meclisi'nin, Korsika dilinin öğretimini zorunlu kılma yetkisi yoktur. Birkaç radyo, gazete ve televizyon Korsika dilinde yayın yapmaktadır.

İSPANYA

Nüfusu, yaklaşık 40 milyon olan İspanya'nın Anayasası'na göre resmi dili, İspanyolca, ya da Kastilyan olarak belirlenmekte ve "İspanya'nın çeşitli dillerinin zenginliği özel koruma ve saygı gerektiren bir kültür mirasıdır" denilmektedir.

Halk'ın %73'ünün kullandığı İspanyolca'nın dışında, diğer İspanyol dilleri de statülerine uygun olarak, çeşitli özerk topluluklarda resmi dil sayılırlar. Bunlardan 8.5 milyonu Katalanca, 3 milyonu Galiçya dili, 800.000'i Asturya dili, 650.000'i Bask dili ve 30.000'i de Aragon dilini konuşmaktadırlar.

Birden fazla resmi dili bulunan özerk bölgelerde, vatandaşlar resmi kurumlarla olan ilişkilerinde, iki dilden birini kullanabilirler. Katalan, Bask ve Galiçya dilleri ise, konuşuldukları bölgelerde ortak resmi dil olarak kabul edilmektedirler.

Sayıları 17'yi bulan özerk toplulukların, yerel meclisleri tarafından hazırlanmış ve o toplulukların anayasası sayılabilecek nitelikte, ayrı birer özerklik statüleri vardır. Ve bu statülere göre bu özerk yönetimler birbirinden çeşitli alanlarda; *yerel yönetim (parlamento, hükümet, idare, eğitim), çevre, ulaşım, tarım, ormancılık, ekonomi, sağlık, sosyal yardım, turizm, eğlence, polis, kültür, dil öğretimi ve kullanımı* yetki sahibidirler. Bunların belli başlıcaları:

a) Bask Ülkesi

Dördü İspanya'da, üçü de Fransa'da olmak üzere 7 ilden oluşan Bask topraklarında 2 milyon kişi yaşamaktadır. Genel nüfusun ancak %40'ının Baskça konuştuğu bölgede, özerklik statüsü gereğince, Bask dili resmi dillerden biridir.

Özerk bölgenin dil politikası, sadece yöre idaresini, medyayı ve eğitim alanını kapsayabilmektedir. Yasada, "yönetim, hiç kimsenin dili nedeniyle ayrımcı uygulamaya tabi tutulmamasını sağlamak zorundadır" denilmektedir.

Kamu hizmetlerinde çalışan insanlar arasında Bask dilini bilen az olduğu için yönetim, bu dili bilen memur yetiştirmektedir.

Bask meclisinde her iki dil de kullanılmakta ve eşzamanlı çeviri hizmeti sunulmaktadır.

Baskçanın hemen hemen kullanılmadığı alan yargıdır. Bu dilde televizyon ve radyo yayınları yapılmakta; gazete ve dergiler çıkartılmaktadır.

Eğitim alanında, dillerin kullanımıyla ilgili düzenleme yetkisi Bask Hükümeti'ndedir. Her öğrenci Bask ya da İspanyolca dilinde eğitim görme hakkına sahiptir. Ortaöğretim sonunda tüm öğrenciler, her iki dilde de kendilerini anlatabilme yeteneğine sahip olmak zorundadırlar. Özel okullar hariç, sadece Baskça eğitim veren okul yoktur. Baskça eğitim, ilkokullarda haftada 16 saattir. Bu süre, ortaöğretimde 25 saate kadar çıkabilmektedir.

Bask Üniversitesi ise, felsefe, coğrafya, tarih, dil bilimi ve eğitim alanlarında öğrenim vermektedir.

b) Katalonya

Özerklik yasasına göre, Katalonya'nın özel dili Katalan'dır. Halkın %60'ı bu dili konuşmaktadır. Özerk hükümet, hem İspanyolca, hem de Katalanca dillerinin tam eşitliğini sağlamak durumundadır.

Parlamentoda her iki dil kullanılabilmeyle birlikte, yasaların yazımı ve tüm idari işlemler, Katalanca olmak zorundadır. Generalitat olarak adlandırılan özerk hükümetin tüm yayınları

iki dilde yayımlanmaktadır. Ana dili Katalan olmayanlar bile, yerel dili kullanmayı tercih etmektedirler.

Eğitimin her aşamasında iki dil eşit olarak kullanılmak durumundadır. İki dili birden bilemeyen öğrenciler, ilköğretim diploması alamamaktadırlar. Tüm öğretmen ve üniversite öğretim görevlileri iki dil de hakim olmak zorundadırlar. Radyo ve televizyonlarda konuşulan tek dil Katalancadır. Bu dilde yayın yapan yazılı basına da para yardımı yapılarak, özendirilmektedir.

Katalonya özerk bölge yönetimi, ülkenin resmi dilini arka plana atarak, kendi bölgesinin dilini ve kültürünü egemen kılmaya uygulamasının en canlı örneğidir.

c) Galiçya

Bu bölgedeki 3 milyon nüfusun tamamı, İspanyolca bilmekte ve %80'i de Gallego dilini konuşmaktadır. "Gallego Dili Yasası"na göre, "Gallego, Galiçya Özerk Yönetimi'nin resmi dilidir. İkidilliliğin zorunlu olduğu bu özerk bölgede, devletin resmi dili İspanyolca'dır. Diğer özerk bölgelede olduğu gibi Galiçya'da da, yasama ve yürütme erklerinde, Gallego kullanılabilir. Ancak, uygulamada İspanyolca tercih edilmektedir. Eğitim kurumlarında dil dersi olarak okutulan Gallego'nun basın ve yayın alanında kullanılması oranı çok düşüktür.¹⁰⁷

Türkiye'nin Azınlıklara Yaklaşımı Üzerine

Türkiye'de yaşayan birçok azınlık vardır, bunların büyük bir kısmı kültürel özümseme sonucu Türkleşmişler ya da Türkleştirilmişlerdir. Bu azınlıkların çoğu kendi anadillerini kullanmayı bırakmışlar ve resmi dil olan Türkçeyi konuşmaya başlamışlardır. Bunun en önemli nedenlerinden biri baskıcı dil politikalarıdır. Azınlık olarak kabul edilmeyen azınlıkların dillerini konuşmaları yasaklanmış ve bu yanlış politika yakın

¹⁰⁷ TÜDAY 2000:20-21

zamana kadar sürdürülmüştür, bu baskının etkileri (ya da hala baskıcı zihniyete sahip görevlilerin icraatları) sürmektedir.

Lozan Anlaşması ile kabul edilen azınlıkların dışındaki halklara/azınlıklara dilsel ve kültürel haklar tanınmamıştır.

Lozan Anlaşmasının 39. maddesi şöyledir:

“Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk yurttaşları Müslümanlarla özdeş medeni ve siyasi haklardan yararlanacaklardır.

Türkiye’nin tüm halkı, din ayırt edilmeksizin, yasa önünde eşit olacaktır.

Din, inanç ya da mezhep farkı hiçbir Türk yurttaşının medeni ve siyasal haklardan yararlanmasına ve özellikle genel hizmetlere kabulüne, memurluğa ve yukarı derecelere ulaşmasına ya da çeşitli meslekleri ve sanatları yapmasına bir engel sayılmayacaktır.

Herhangi bir Türk yurttaşının gerek özel ya da her türlü yayın konusunda ve gerek toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanmasına karşı hiçbir sınır konulmayacaktır.”

“Türk yetkililerin Lozan’da kabul edilen hakların sadece “Müslüman olmayan azınlıklar” a –yani Ermenilere, Rumlara ve Yahudilere- uygulanması gerektiğinde ısrar ettiklerini belirtmek önemlidir.”¹⁰⁸

“Ankara’daki yetkililer, Türk hükümetinin azınlıklar politikasının tam anlamıyla Lozan anlaşmasının hükümlerine dayandığını ısrarla ileri sürmektedirler. Dolayısıyla onlara göre, Türkiye’de dini azınlıklar vardır, etnik ya da ulusal azınlıklar yoktur. ...

Türk yetkililerin önde gelen kaygısı, Türk devletinin ve “ulus”unun birliğini ve bölünmezliğini korumaktır. Öyle görünüyor ki, Türkiye’deki resmi çevrelerde , varlığı kabul edilen bir etnik ya da ulusal azınlığa belli haklar verilmesinin, kaçınılmaz olarak er geç kendi kaderini tayin hakkı adına

¹⁰⁸ Kirişçi – Winrow, 1997:48

ayrılma isteğini de kapsayan daha ileri taleplere yol açacağına dair yaygın bir kanı var.”¹⁰⁹

Lozan anlaşmasına göre azınlık olarak kabul edilmeyen halklar kendi dillerini bir eğitim kurumunda öğretme ya da öğrenme hakkına sahip olmadıkları için anadillerini yakın zamana kadar yazıya aktaramamışlardır. Halen ikidilli olarak yaşayan insanlar anadillerini okuyup yazmakta (özellikle öğrenim çağındakiler) zorluklar yaşamaktadır.

“Türkiye Cumhuriyeti, çoğulcu bir sosyal, kültürel ve tarihsel yapı üzerine kurulmuştur. Çoğulculuğunun dayandığı temel kaynaklardan birisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun "millet sistemi", diğeri de Anadolu'nun çokkültürlü yapısıdır. Türkiye Cumhuriyeti, tarihsel olarak Osmanlı ve Anadolu'dan aldığı dinsel, dilsel ve etnik çoğulculuk temelli bir siyasal yapı kurmak yerine, kuruluş sürecinden itibaren farklılıkları yok saymış, bu farklılıkların toplumsal ve kültürel izlerini, etkilerini azaltma çabasına içine girmiştir.” Ancak geline süreç AB ve çağdaş dünyaya uyum sağlamak, ayrıca Avrupa ve Amerika kıtalarında artık çokkültürlülüğün ve çokdilliliğin bir zenginlik olarak görülmeye başlanmasıyla hızlı bir değişime ihtiyaç duyan Türkiye Cumhuriyeti bazı adımlar atmaya başlamıştır. Henüz yolun başında olunmasına rağmen çalışmalar hızla sürdürülmektedir, ancak görünen çokkültürlülüğü henüz sindiremeyen ve senelerdir egemen olan yapı, çıkan yasaları işlemez hale getirmekte, bir kurs açılması için bile bin dereden su getirilmesi istenmektedir. Türkiye'nin umudu ve geleceği kültürel zenginliğidir ve bu zenginliğe gereken değer verilmedikçe adımlar ileriye değil geriye atılmış olacaktır.

¹⁰⁹ Kirişçi – Winrow, 1997:48

VI. Bölüm

İstilacı Dil ve Yerel Dillerin Ölümü

J.P. Mallory, Hint-Avrupalıların izi adlı eserinde şöyle açıklıyor dil ölümünü; “ İki dil arasında bir temas olduğunda, bu dillerden herhangi birini konuşan bir halkın anında kendi dilini terk edip diğerini kabul etmesi mümkün değildir. Dil değişiminin önkoşulu, toplumsal çiftdilliliktir. Yerliler evde kendi dillerini, pazar yerlerinde ve tören faaliyetlerinde istilacı dili kullanmış olabilirler. İstilacı dil, giderek daha farklı bağlamlarda kullanılmaya başlandıysa sonuçta diğerinin tamamen yerine geçecek ya da, zaman zaman söylenildiği gibi dil ölümüne neden olacaktır. Tükenme noktasındaki diller genç kuşaklar tarafından öğrenilmediğinde doğal olarak toplumun yaşlı üyeleriyle mezara götürülecektir.”¹¹⁰

İzlanda gibi kimi ülkeler, anadillerini bu yeni "küresel-dil" furyasından korumak için dil enstitüleri kuruyor, merkezi Brüksel'de bulunan "Avrupa Az Kullanılan Diller Bürosu" gibi bürolarda da Amerikan dili ve kültürünün yayılmasına karşı yaşlı kıtadaki yöresel diller korunmaya çalışılıyor. Giderek "tek-dillilik"e karşı bir bilincin oluştuğu gözleniyor. Avrupa Konseyi'nin yöresel dilleri korumayı tek tek üye ve aday ülkelere şart koşması, "çokkültürlü" bir dünya gerçekliği açısından olumlu bir tutum. Dolayısıyla, ulusal ve yöresel dillerin korunması ve geliştirilmesine yönelik olarak, özellikle Avrupa'da başlayan çabalar, konunun sadece kültürel değil, siyasi de olduğuna işaret ediyor.¹¹¹

¹¹⁰ Mallory, 2002;300

¹¹¹ İnal 2000

Kemal İnal'ın da ifade ettiği gibi dünyada İngilizce'nin diğer dillere karşı olan baskısını ve buna karşı önlemler alınması gerektiğini gözler önüne seriyor. Ulusal ve bölgesel dillerin korunması yönündeki çabaları tehdit olarak gören ya da görmezden gelen dilciler ve dilbilimciler Türkçe konusunda da gerçeklerin tümünü göremiyorlar. Sadece kendi dilini ciddiye alan ve diğer dilleri tehdit, ya da gereksiz diller olarak gören anlayışlar sonucu bu günlere geldik ve hala dilbilimciler coğrafyamızın dilsel zenginliğini değerlendirme ve bu konuda çalışmalar yapma konusunda isteksiz görünüyorlar. Önyargıları ve anlamsız kendini beğenmişlikleri bir kenara koymak vakti çoktan gelmedi mi?

Çokkültürlülük üzerine çok çeşitli görüşler vardır. Bazıları asimilasyon ve yok etme politikalarına karşı ortaya çıkan bir görüş olarak değerlendirirken, bazıları da bunun emperyalizmin yeni oyun olduğunu ve amacının ulusal devletleri bölerek kontrol altına almak olduğunu ileri sürmektedirler.

“Asimilasyon çalışmalarına karşı farklı kültürlerin tepkisi sonucu doğan çokkültürcülük kavramı haklı sebeplere dayanarak geçerliliğini kazanmış ve daha sonraları eğitim kurumlarına da taşınmıştır. Çokkültürcülük farklı milliyetlerin kendilerini gerçekleştirmeleri açısından oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu yararın yanı sıra çokkültürcülük, diğer kültür ve medeniyetleri öğrenmek, tanımak ve hoşgörüyle yaklaşmak açısından da ayrı bir görev taşımaktadır. Bu anlayışın eğitim kurumlarına taşınması yabancı dil öğretime de farklı bir bakış açısı getirecektir. Çokkültürcülük ve küreselleşme birbirine zıt gibi görünse de çokkültürcülük söylemi küreselleşmenin de bir parçası olarak gelişmektedir. Kapitalizm, çokkültürcülük aracılığıyla yeni pazarlar yaratarak gelişmeyi hedefler.”¹¹² Kapitalizm uzun yıllardır yaşadığı bunalımlardan daha kolay kurtulma yollarını geliştirmiş ve en yüksek aşaması olan

¹¹² <http://www.ingilish.com/hd4.htm>, “Küreselleşme, Çokkültürcülük ve Eğitim”, Hilal Demir

emperyalizm döneminde sonlanmaya başlaması öngörülürken daha da güçlenmiştir. Gelişen ve kendini yeni durumlara uydurmayı başaran kapitalizm, düşman olarak gördüğü fikirleri de kendi yararına kullanmak için yollar araştırmakta ve bulduğu zaman bunu sonuna kadar kullanmaktadır. Bu yüzden doğru bir şey kapitalizm tarafından amacından saptırılabilir ve silah gibi kullanılabilir diye onu kötülemek ya da ondan vazgeçmek anlamsızdır. Yapılması gereken bunu ona karşı onun aynılaştırma ya da yok etme politikalarını etkisizleştirmek için kullanmak daha akıllıca değil midir?

Yeni Dünya Düzeni adı verilen daha sonra 'küreselleşme' olarak adlandırılan bu yeni ve dengesiz durumda, dil ve kültüre ilişkin farklı yaklaşımlar izlenmekte. Dünya giderek ABD ve yanında hareket eden ülkelerin tehdidi altında zor bir sınavdan geçiyor. Bir yandan ABD'nin kuyruğuna takılmak isteyen ülkeler sevinçle kendi dil ve kültürlerini onun insafına bırakırken, diğer yandan ABD saldırısı tehdidi altında olan ülkeler kendilerini bir şekilde hedef olmaktan kurtarmak için çabalıyor. İngiltere bu konuda her zaman ABD'ye tam destek veriyor. ABD ve İngiltere dünyanın en çok konuşulan ve öğrenilen dilinin kendi anadilleri olması ve bu konudaki tüm kitap kaynakların kendi ellerinden çıkmasından çok önemli karlar elde ediyorlar. Küreselleşme bir çok dili ve kültürü tehdit ediyor. Bazen bunu azınlıkların kültürel haklarını korumak adına silahlı müdahale olarak bile gerçekleştirebiliyor. Beğenmediği yönetimleri parçalayarak yıkmak için (eski böl - parçala - yönet politikası) dünyanın her yerinde çatışmalar çıkarttıran ABD ve yandaşları Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'da karışıklıklar çıkararak buralara askeri güçlerini yerleştirdiler. Irak'ta tarihi eserlerin ve dünyanın en önemli yazılı belgelerinin yağmalanmasına müdahale etmeyen ABD ve ortaklarının kültüre verdikleri önemi sergilememektedir. Görünen o ki dil ve kültürleri korumak için mücadele ederken daha dikkatli olmak ve her ölen dil ve kültürün dünyada özgürlüğe bir darbe vurduğunu görmek gerekiyor. Küresel değil çokdilli

ve çokkültürlü bir dünyanın bizi mutluluğa götüreceği gerçeğini kabul etmeden bir yere varılamayacağı ortada.

“Ulus-devletler de yerel dillerin korunması ve geliştirilmesi konusunda isteksiz davranıyorlar. Çünkü bu yerel dillerin devamlılığını sağlamak hem devletler için ek bir zaman ve maliyet kaybı gibi gözükmekte, hem de “ayrılıkçılık” paranoyalarıyla, ya bu diller yok sayılıyor yada bu dillerde eğitim yasaklanıyor. Örneğin Türkiye’de Kürtçe başta olmak üzere diğer yerel dillerde eğitim yasaklanmıştır.(Emenice, Rumca ve İbranice hariç).”¹¹³ Ulus-devletlerin paranoyaya varan korkuları bazen çok aşırıya kaçabilmekte ve egemen ulusun dilinin dışındaki dillerin konuşulması yasalarla yasaklanmakta bu dili konuşanlar cezalandırılmaktadır, yakın zamana kadar Türkiye’de de bu paranoya yaşanmış ve bundan tüm azınlıklar, dilsel ve kültürel yönden etkilenmiştir. Ancak AB süreci ve dış dünya ile bütünleşme ihtiyacı sonucunda son zamanlarda atılan adımlarla birazda olsa adımlar atılmış en azından varlığı bile kabul edilmeyen halklar ve dilleri tartışılmaya başlanmıştır.

Günümüzde Türkiye sınırları içerisinde yaşayan birçok farklı grup ve onlara ait farklı kültürler bulunmaktadır. Bu özelliği Türkiye’nin coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Yüzyıllar boyunca Anadolu farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır ve bu medeniyetler barış içerisinde yaşamayı başarmışlardır. Bu konu ile ilgili olarak bazı azınlıkların düşüncelerine ve Türkiye’nin son dönemde yaşadığı değişiklere değinmek yerinde olacaktır.

Kürtçe ile ilgili olarak başlayan tartışmalar diğer dilleri konuşan azınlıkları da etkilemiştir, Türkiye’nin kuzeyinin vazgeçilmez zenginliği olan Lazlar, kendi dillerinin de ciddiye alınmasını istiyorlar ve bunun için ilk adımların atılmasını bekliyorlar.

“Bir zamanlar varlığı kabul edilmeyen bir ulusun adı ağza alınmayan ve konuşulması yasak olan dili Kürtçe, Türkiye

¹¹³ “Yerel Dillerin Ölümü Vc Süryanice Üzerine”, Ferit Altınsu

siyasetinin ve basınının gündeminde. Ne de olsa Türkiye'de tüm azınlık ya da ulus tüm etnik grupların kaderi birbirini ilgilendiriyor. Türkiye'deki tüm diller aynı düşünce sisteminden zarar görerek yıllardır yok sayıldılar ve hiç bir gelişme olanağı bulamadılar. Türkiye'de konuşulan en azından sekiz dokuz azınlık dili var ve her üç kişiden birinin anadili Türkçe değil. Cumhuriyet tarihinden bu yana resmi olarak yok sayılan, Türkiye'nin gündeminden kaldırılan, hiç bir gelişme olanağı tanınmayan milyonlarca insanın konuştuğu bir çok dil. Kimse olaya çok yönlü bakmak istemiyor. Ve bu alanda yapılan sistemli asimilasyonun boyutları ortaya konmuyor. Sorun yeni bir popülizm ile birlikte olayın geçiştirilmesi boyutunda. Bugün Türkiye'de bir çok dil anadil olarak konuşuluyor ve varolma savaşı veriyor. Öteden beri Türkiye toplumu lisanlara karşı kayıtsız, ilgisiz olma yönünde eğitilmiş. Tek ve değerli dil Türkçe sayılmış, azınlık dilleri halkın arasında sır gibi saklanmış. Kamuoyunda hiç adı geçmeyen mahalli diller, 'ev dili'ne indirgenmiştir. Oysa Lazcada diğer azınlık dilleri gibi tüm canlılığını koruyor hala."

Uzun yıllardır yok sayılan halklar bir bir ortaya çıkıp dillerini ve kültürlerini sahipleniyor, bu bir tehdit değil aksine bir umuttur. Dünyada tek bir ulusun yaşadığı bir devletten hemen hemen söz edilemez (Kore örneği hariç), her devlet farklı kültür ve dilleri bünyesinde barındırmaktadır. Katışıksız bir ulusun olamayacağını ve insanlık tarihinin derinliklerinde ulusların birbirlerine karıştıklarını, kültürel ve dilsel yönden birbirlerinden etkilendiklerini ortaya koyan bir çok kanıt vardır. Türkler de birçok kültürle alışveriş içinde bulunmuşlar ve Anadolu'da yaşayan halklarla kaynaşmışlardır. Ortaasya'dan yola çıkan Türk artık yoktur onun hem genleri hem kültürü ve dili bu coğrafyanın tüm uluslarından parçalar taşımaktadır. Gerçeklere ve tarihe gözler kapanmadan zenginlikleri yok etmeye değil artırmaya çalışarak yaşanabilir, yoksa birbirlerine düşman halklar yaratmaktan daha kolay bir şey yoktur. Yugoslavya örneği bunun en canlı kanıtı Tito döneminde barış

içinde bir arada yaşayan halklar, bazı yanlış uygulamalar ve bu ülkeyi parçalamak ve nüfuz bölgeleri oluşturmak isteyen bazı devletlerin deneme alanı olmuş ve halklar birbirine düşman edilmiştir. Burada oynanan oyunlardan birisi dille ilgilidir, Yugoslavya yönetimi Arnavut azınlığın kendi dillerinde eğitim yaptıkları okul ve üniversitelere artık eğitimin sadece Sırpça olarak yapılabileceği yönünde bir zorlamada bulunmuştur. Yönetimin bu anlamsız ve gereksiz politikası bölgede önce öğrencilerin ayaklanmasına neden olmuştur bir süre sonra ise yabancı güçler bölgeye müdahale etmek için önce küresel bir propaganda yapmışlar ve kendilerine bağlı Arnavut çeteler örgütlemişlerdir. Sonunda istenen başarılmış ve Yugoslavya vurulmuştur olan yine sivillere olmuştur. Burada halkların birbirleri ile çatışmalarının nedeni dil ya da kültür değildir, bu çatışmaların altında siyasi nedenler yatmaktadır. Bu yüzden azınlıkların dilsel ya da kültürel farklılıklarını tehdit olarak görmek dünyaya at gözlüğüyle ve yüzeysel bakmak anlamına gelecektir. Bu tip yaklaşımlar artık geçerliliğini yitirmiş ve anlamsızlaşmıştır. İspanya, Fransa bu tür hatalarından dönmüşler, Endenozya ilk ciddi adımlarını atmıştır, Sri Lanka'da ise şiddetli çatışmalar devam etmektedir, Meksika'da yerliler tüm dünyanın sempatisini kazanmış ve devlet tarafından görüşmelere davet edilmişlerdir. Dünyada gelişmiş ülkelerde çokkültürlülük zenginlik olarak görülmekte ve bu konu giderek önem kazanmaktadır. Çokkültürlülüğü reddeden ülkeler geri kalmışlıklarını sürdürmekte ve her gün çatışmaların ve ölümlerin yaşandığı ülkeler olarak haber ajanslarının gündeminde yer almaktadır. Bu noktada verilecek karar ülkeleri ya ileriye götürecektir ya da batağa saplanıp kalmasına neden olacaktır. Bundan başka çıkar yol yoktur.

Türkiye'nin gündeminde söz sahibi kuruluşlardan biri olan TÜSİAD son dönemde azınlık dilleri konusunda atılan adımlarla ilgili görüş ve önerilerini de açıkça belirtmektedir. TÜSİAD'm görüşleri şöyle; "Ana dilde eğitim konusunda ise, iki yönlü bir yükümlülük söz konusudur. Her şeyden önce,

Devlet, her türlü engelleyici ve kısıtlayıcı hukuksal düzenlemeleri kaldırmak zorundadır. Ancak, bunun yanı sıra, ‘eğitim hakkı’ kapsamında, bir de Devletin, talebe göre ana dilde eğitime destek olması ve bizzat pozitif edimlerde bulunması gereklidir. Kısaca bazı ‘pozitif yükümlülüklerini’ yerine getirmesi gereklidir. Bu yükümlülük, yeni bir eğitim sisteminin zorunlu olarak getirilmesi yönünde değil, ama en azından eğitim programının değiştirilmesi, eğitim programı içinde seçimlik derslere yer verilmesi ya da gözetim ve denetim altında bazı kurs ve programların düzenlenmesi biçiminde gerçekleşebilir.”¹¹⁴ Bu görüşler hem uluslar arası belgelerdeki azınlıkların anadilleri ile ilgili maddelerin tanımladığı noktaları kapsamakta hem de ülke gerçekliğine denk düşmektedir. Eğer önerilenler gerçekleşirse Türkiye daha önce imza koymadığı ya da çekince koyarak imzaladığı birçok anlaşmayı tam anlamıyla gerçekleştirmiş ve demokratik yönden önemli bir adım atmış olacaktır.

Kendisiyle Radikal gazetesinde “Kürt Sorunu” üzerine bir röportaj yapılan A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Doğu Ergil, “Kürt Sorununun şiddetle dışavurumu olarak algılanması gereken bu isyan, sadece bir terörizm olgusu olarak algılanıp, öyle muamele edilince, işin sosyolojik, kültürel ve hukuki boyutu göz ardı edildi. Bu tutum (resmi yaklaşım), sorunun bir bütün olarak algılanıp, çözümünü doğrultusunda gereken ‘açılımların’ yapılmasını da engelledi. Bugün Kürtlere ilişkin ne yapıyorsa, hem gönülsüz olarak yapıyor, hem de AB için yutulması gereken acı haplar olarak görülüp, kerhen yutuluyor. Bu yaklaşım da ne Türkiye’yi Kürt sorunundan kurtarıyor ne de Kürtleri memnun ediyor.”¹¹⁵ diyerek soruna nasıl yaklaşıldığını ve atılan adımların ne mahiyette olduğunu

¹¹⁴ TÜSİAD Raporu, “Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri ve AB Kopenhag Siyasal Kriterleri- Görüşler ve Öncelikler”

¹¹⁵ BİLGE, Demet(2004), Doğu Ergil Röportajı (Ergil: Demokrasi tahkim edilmeli), RADİKAL, sf.10, 05.06.2004

açıkça ortaya koyuyor. Ergil ayrıca, “Kürt sorununu çözmek için olmasa da Avrupa Birliği’ne uyum zorunluluğu bağlamında Türkiye hükümetlerinin anadilde yayım ve öğretim, dil ve adlandırma yasaklarının kaldırılması doğrultusunda kültürel ayrımcılık uygulamalarını kısmen ve tedricen sona erdirmesi.”sonucunda sorunun şiddet eksenli olmaktan çıktığını söylemesine rağmen, bu konuda henüz ciddi adımlar atılmamıştır birkaç saatlik anadildeki yayımla sorun çözülmüş olmakla kalmaz, ana sorun anadili eğitimi konusudur. Anadilinde eğitim tüm insanlar için bir hak olarak görülüp bu konuda ciddi adımlar atılmadıkça sorun varlığını sürdürecektir.

Radikal gazetesinin köşe yazarlarından Haluk Şahin de 06.06.2004 tarihli “Anadilde yayım tehlikeli mi?” başlıklı yazısında, “Türkiye’nin sınırları içinde anadili Kürtçe olan ve Türkçe bilmeyen oldukça büyük nüfusun varlığı ülkeyi yönetenlerin meçhulü değildi. Ama bu konuda hiçbir şey yapılmadı. Sorunun günün birinde buharlaşıp uçacağı sanrısı egemen oldu. ...” dediği köşe yazısında Kürtçe’nin ve diğer azınlık dillerinin Türkçe’ye rakip olmasının mümkün olmadığını ifade ederek, dil sosyoloğu Abram de Swaan’ın görüşlerine yer veriyor.¹¹⁶

Türkiye’de Kürt halkının önemli bir bölümü anadilleri Kürtçeden başka dil (ya da Türkçe) bilmemektedir ve bu konuda ciddi çalışmalar yapmak gerektiği gün gibi ortadadır. Şimdiye kadar görmezden gelinen bu gerçek Türkiye’de Türkçeyi ikincidil olarak öğrenmesi gereken ya da öğrenen ancak anadilinde eğitim alamadığı için anadilini okuyup yazamayan çok kalabalık bir nüfus vardır. Türkçe’nin kendileri için yabancı bir dil olduğunu söylemeleri suç olarak görülen Kürtlerin Türkçe öğrenememesi konusunda devletin suçlu olduğu genelturmay tarafından bile dile getirilmiştir. Genelturmay İkinci Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt Doğu ve Güneydoğu’ya Osmanlı’dan bu yana sahip olunduğunu

¹¹⁶ Şahin 2004

hatırlatarak, “Asıl mesele Türkçe’nin öğretilmesinde. Çünkü 500 yıldır bölge halkı Türkçe ile yaşıyor. Biz 500 yıldır onlara Türkçe öğretemediysek asıl ayıp budur. Asıl yapılması gereken Kopenhag Kriterleri’nin 8.maddesi çerçevesinde resmi anadili onlara öğretmektir. Ve yapılması için zorlanması gereken de bu olmalıdır.”¹¹⁷ Ancak gözden kaçan başka bir noktada anadilinde eğitim konusunun görmezden gelinmesidir, resmi anadil tabii ki öğrenilmelidir ama insanların anadilinde eğitim almaları da sağlanmalıdır Kopenhag Kriterlerine göre. Bu konudaki anlaşma ve belgelere değinmiştik.

Olaya başka bir noktadan başka bir tarih ve ülkeden bakılırsa birçok insanın düşüncesi değişik olacaktır. Örneğin Şah Rıza döneminde ve öncesinde İran’da Azerilerin Türkçe konuşması yakalanmış ve konuşanlar çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Ancak dilciler ve yazarlar bunların en ünlülerinden biri öğretmen, yazar ve dilci Samed Behrengi’dir, tüm bunlara karşı mücadele etmiş ve öğrencilerine anadillerini öğretmeye devam etmiştir. Türkçe evlerde ve pazarlarda konuşulmaya devam edilmiş ve varlığını tüm yok etme çabalarına rağmen sürdürmüştür. Olaya bu yönden bakılınca Azerilerin anadillerinde eğitim görmeleri ve Farsçayı da ikincidil olarak öğrenmelerini istemek tüm dilcilerimiz tarafından onaylanacak ve neredeyse Kürtçenin anadili olarak öğretilmesine karşı çıkan herkes bu fikre katılacak, bunu yüksek sesle dile getirecektir.

Türk halkı kendine dürüst olmadan, her dilin ve kültürün kendine has özellikleri ve üstünlükleri olduğunu, tüm insanların anadilinde eğitim almaları hakkı olduğunu kabul etmeden ileriye doğru bir adım bile atamaz. Çokkültürlü bir miras devralınan bu topraklardaki kültürleri geleceğe taşıyarak, bu kültürel özellikleri ve üstünlükleri kullanarak geleceği yakalamak daha kolay olacaktır.

Tüm bu gerçeklerin ışığında Türkiye’de Türkçenin ikincidil olarak öğretilmesi bir zorunluluk olarak ve görev

¹¹⁷ Milliyet 2003

olarak karşımızda durmaktadır. Bunun için yeni bir model ve kitaplar geliştirmek ve ihtiyaçlara göre düzenlemeler yapmak gerekmektedir. Bu konuda yapılacak tüm çalışmalar devletin desteğinde ve devlet okullarında gerçekleştirilmek durumundadır ancak duruma siyasi değil dilsel açıdan bakmak ayrı bir zorunluluktur. Siyasi olarak atılacak her adım yeni sorunlar doğuracak ve iyi niyetle başlanan çalışmalar demokratik hakları ve barış ortamını baltalayacaktır. Dilbilimciler, sosyologlar ve bu konuda çalışan tüm akademisyenlerden oluşan bir özerk kurul toplanmalı ve Kürt halkının yoğun olarak yaşadığı bölgelerde (ve eğer istek olursa diğer azınlıkların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde) incelemeler yapılarak olabildiğince kısa sürede buradaki eğitim ve öğretim kurumlarının yapısını konusunda yeni yönelimler saptanmalı ve bunların ışığında üniversitelerde açılacak yeni bölümlerle ihtiyaç duyulan kadroların yetiştirilmesi için çalışmalara başlanmalıdır. Yoksa kaybedilen onca yıldan sonra yitirilecek vakitler bizim sadece zamanımızı değil her yönden hayatımızı çalacaktır.

Araştırma bölümünde görüleceği gibi büyük şehirlerde de Kürt öğrencilerin durumu kötü bir tablo çizmektedir. Anadillerini konuşabilen ama yazamayan bu çocuklar ilkokulda Türkçe ile tanışmakta ve kendilerine tamamen yabancı olan bu dili öğrenmede güçlük çekmektedirler. Bilindiği gibi Kürtçe Hint-Avrupa Dil ailesinin bir üyesidir ve Ural-Altay Dil ailesi olan Türkçe ile yapıları oldukça farklıdır. Ortaokula giden Kürt öğrenciler kendilerini ifade etmekte ve belli bir konuda metin yazmakta zorlanmakta zamanları ve sözcükleri doğru kullanmamakta, cümlelerin öğelerini gerektiği gibi yerine koyamamaktadır. Anadilleri gibi Türkçeyi de tam anlamıyla okuyup yazamayan öğrencilerin birçok derste başarısız olmaktadır. Dilsel yönden gelişmeyen bir insanın beyin gelişimi açısından da önemli sorunlar yaşayacağı bilim adamlarınca kanıtlanmış bir gerçekliktir. O yüzden bu konunun ciddiyeti ve aciliyeti gözden kaçırılmamalıdır.

Türkçenin yabancı ülkelerdeki insanlara öğretilmesi de önemlidir ve bu konuda görmezden gelinemez. Ayrıca Türkiye’den göçen işçilerin Türkçe bilmeyen ve Türkçeyi yabancıdil olarak öğrenmesi gereken “Türk” çocuklarının varlığı da gözden kaçırılmamalıdır. Türkçe giderek daha fazla ilgi görmekte ve öğrenilmeye başlanmaktadır ve bu Türk dili ile uğraşanlar için sevinilecek bir durumdur. Bu durumu ciddiye alarak “Yabancıdil Olarak Türkçe” bölümlerinin kurulması ve bu konuda uzmanlaşmış insanların yetiştirilmesinin önemsenmesi sağlanmalıdır. Bu konuyla ilgili olanlar seslerini ve gerekliliklerini ortaya koymalıdır. Ancak bu çalışmada yapılmaya çalışılan şey Türkiye’de anadili Türkçe olmayan ve Türkçe bilmeyen insanlara “Yabancıdil/İkincidil Olarak Türkçe” öğretilmesi konusunda yol açmak ve yeni fikirlerin üretilmesi, konunun ciddiye alınması için bazı gerçekleri ortaya koymaktır.

EK ARAşTIRMA-I

Türkçenin Türkiye’deki Kürtlere ve Diğer Azınlıklara Öğretilmesi

Türkiye’de yapılan bir araştırmada; “İlköğretim okullarında okuyan Kürt çocukları neden Türkçeyi doğru kullanamıyor ve derslerinin çoğunda başarısız oluyor?” Bu sorunun yanıtı aslında net, anadillerinden başka bir dille okulda tanışan çocuklar ne dili ne de dersleri öğrenebiliyor. Bu çocukların Türkçeyi yabancıdil olarak öğrenmeleri için koşulların ve programların sağlanması gerekiyor.

İstanbul’un kenar mahallesinde yer alan bir ilköğretim okulunda “Kürt ve Türk öğrencilerin Türkçe anlatımı ve Kürt öğrencilerin Türkçe öğrenmede karşılaştıkları güçlükler”le ilgili gözlem ve görüşme yöntemlerinin kullanıldığı bir çalışması yapılmış. Çalışma İkincidil Olarak Türkçe öğretimine yeni bir bakış açısı getirmeyi ve anadili öğretiminin önemini vurgulamayı hedefliyor.

Çalışmanın yapıldığı sınıflarda Kürt öğrenci sayısı %25 civarlarında ve bunların büyük çoğunluğu İstanbul’da doğmuş, geriye kalanlardan birkaç tanesi hariç diğerleri çok küçük yaşlarda İstanbul’a yerleşmiş. Sınıflarda 2 ya da 3’er öğrenci Türkçeyi 7 yaşında öğrenmiş ve İstanbul’a geç yaşlarda yerleşmiş ve uyum sorunu yaşamışlar. Onların Türkçeyi öğrenmelerine yardımcı olan en etkili unsur arkadaşları ve yaşadıkları ortamda sadece Türkçe’nin konuşuluyor olması. Asıl olarak yaşam dayattığı için Türkçeyi öğrenmişler. İstanbul’da doğanlar Kürtçeyi ya hiç bilmiyor ya da çok az biliyorlar. Onların anadili Türkçe, bir kısmı Kürtçe ve Türkçeyi

aynı anda öğrenmişler ama Kürtçe eğitim görmedikleri için Türkçe ağır basmaya başlamış, Kürtçe bazı sözcükleri hiç bilmediklerini ya da zamanla çoğunu unuttuklarını ifade ediyorlar. Sadece Türkçe bilenler ve Türk öğrenciler arasında bir ayrım yok, ikidilli sayılabilecek öğrencilerde anlatım bozukluğu göze çarpıyor, öğrenciler istediklerini ifade etmekte ve doğru sözcükleri bulmakta zorlanıyorlar. Türkçeyi ikincidil olarak öğrenen az sayıdaki öğrenci ise fark edilir biçimde anlatım güçlüğü çekiyor ve hem anlatım yönünden hem dilbilgisi yönünden oldukça bozuk bir Türkçe kullanıyor.

Türk öğrencilere gelince, onların da dilsel yönden Kürt öğrencilerden çok ileride oldukları söylenemez. Büyük çoğunluğu (hatta hepsi dense de olur), Türkçe dersinde zorlanıyor ve dersi anlamadıklarını dilbilgisi konularının onları çok zorladığını söylüyorlar. Öğrencilerin sözcük seçimlerinin hatalı olması (Kürt öğrencilerde de en temel sorunlardan biri bu) anlatım bozukluğunun temelini oluşturuyor.

Kürt ve Türk öğrencileri arasında çok fazla bir ayrım göze çarpmıyor dilsel bozukluklar göz önüne alındığında bunun nedeni Türkçe öğretimine (ister ikincidil isterse anadili olarak) gereken önemin verilmemesi ve çokkültürlülüğün kabul edilmemesi. Çokdilli ve çokkültürlülüğe gereken önemi vererek yapılacak bir eğitim programı ile tüm sorunlar ortadan kalkabilir. Bunun için dünyadan örnek aramaya gerek yok yakın tarihe baktığımızda tüm halkların bu topraklarda kardeşlik temelinde yaşadığını görebiliriz.

Görüşmeler

Kendisiyle görüşme yapılan ilk öğrenci, erkek, 15 yaşında ve ilköğretim 7. sınıfta okuyor ve dersleri kötü, derslerle ilgilenmiyor, arkadaşları ile arası iyi değil, öğretmenleri tarafından sevilmiyor, o da öğretmenleri sevmiyor. Adı sık sık okul içinde olan kavgalarda geçiyor. Öğrenci 4 yaşında iken Siirt'ten İstanbul'a gelmiş, o zamanlarda hiç Türkçe bilmiyormuş ne kendisi ne de annesi, babası biliyormuş sadece

Türkçeyi. İlkokula başladığında çok zorlanmış Türkçe öğrenmekte. Anadili olan Kürtçeyi okuyup yazmayı öğrenmeden, kendisine tümünden yabancı bir dilde bir eğitim almaya başlayan bu öğrenci Türkçeyi de öğrenememiş. Şimdi ne Kürtçe ne de Türkçe bilen Dilsiz bir insan ortaya çıkmış. Bu insan hiçbir dilde kendini ifade edemezken üzerine bir de yabancıdil (İngilizce) öğrenmesi isteniyor.

Görüşme yapılan ikinci öğrenci kız, 14 yaşında, ilköğretim 7. sınıfta okuyor ve anadili Kürtçe. Bu öğrencinin de dersleri kötü ve derslerle ilgilenmiyor. Türkçeyi yedi yaşında yani ilkokula gitmeye başladığında öğrenmeye başlamış ve zorlanmış. Hiç Türkçe bilmediği için öğretmenini anlayamıyormuş, öğretmeni de onu. Türkçeyi öğrenmesine en çok yardım edenler ise mahalle arkadaşları olmuş. Öğrencinin en göze çarpan özelliği Kürt olmaktan utanması ve bunu açıkça ifade ediyor olması.

Görüşme yapılan son öğrenci 16 yaşında, ilköğretim 8. sınıfta okuyor ve anadili Kürtçe. Öğrencinin dersleri çok kötü değil ve öğretmenler ve arkadaşlarıyla ilişkileri iyi. Ancak yaşadığı ortam ve zorluklar onu küçük yaşta olgunlaştırmış. Okuldan sonra bir işte çalışıyor ve aile geçimine katkıda bulunuyor, sigara kullanıyor ve arkadaş çevresi serseri olarak nitelendirilebilecek insanlardan oluşuyor. Aile çevresi ise onu beladan uzak tutmaya çalışıyor. Doğduğu yeri baskılar yüzünden terk etmişler, Türkçeyle Batman'da ilkokula gitmeye başlayınca tanışmış, öğretmeni Kürt olduğu ve Kürtçe bildiği için Türkçe öğrenirken güçlük yaşamamış. Türkçeyi oldukça iyi kullanıyor ve bu dille ilgili sorun yaşamıyor.

Tüm bu gerçeklerin ışığında ortaya çıkan bir gerçek var; dilsel yönden zorluk yaşayan ve bunun farkında olan insanlar hayata ve çevrelerine karşı tepkili ve olumsuz yaklaşıyorlar. Yani Kürt öğrencilerden dersleri kötü olanların başarısızlık nedenleri anadillerinde eğitim görmemeleri ve Türkçeyi öğrenirken karşılaştıkları güçlükler. Tüm bunların sonunda sorunlu insanlar karşımıza çıkıyor. Erkek öğrencilerin çoğu

suça yöneliyorlar, kavgalar, h rs zlik ya da haraç alma gibi eylemler sıradan şeyler oluyor. Karakol onlar için tanıdık bir yer. Peki suçlu kim, bu çocuklar mı? Suçlu aslında çok belli ama kimse adını söyleyemiyor. Çağdaş olmak için ve herkesin k skand ğı kültürel değerlerimizi yar nlara miras bırakmak için yapılması gereken tek şey, çokkültürlü ve çokdilli bir toplumsal yapılanmaya gitmek ve hatalardan ders alınarak yapılanan bir eğitim sistemi hazırlamak. Her şey eğitimle ba lar ve gerisi gelir.¹¹⁸

¹¹⁸ çalışmayı yapan kişi ve çalışmanın yapıldığı kurum istek üzerine saklı tutulmuştur.

ARAŞTIRMA II

Dilimiz Varlığımız Dilimiz Kimliğimizdir

Gülçiçek Tekin'in hazırladığı "Dilimiz Varlığımız Dilimiz Kimliğimizdir" isimli kitapta İzmir'de bir okulda yapılan daha kapsamlı araştırma da oldukça düşündürücü sonuçlar ortaya koyuyor.

"Adını gizli tutmak zorunda kaldığımız, İzmir'in bir kenar mahallesinde bulunan ve çok göç alan bir ilköğretim okulunda öğretmen, veli ve yöneticilerle bir ön araştırma için dar kapsamlı bir anket uygulaması yapılmıştır. (Okul yönetimi, ancak okulun adının gizli tutulması kaydı ile bu çalışmaya izin vermiştir). Okul yöneticileri Milli

Eğitim Bakanlığı'ndan korktukları için anket sorularını yanıtlamak istememişlerdir. Okul yöneticileri ile yapılan sözlü sohbetlerde ise, bu çalışmanın önemli olduğunu, tüm okullarda yapılması ve hemen anadilinde eğitimin gerektiğini şu saptamaları ile açıklamışlardır:

- Öğrencilerin % 90'ı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden geldiler.

- Göç nedenleri önce savaş, sonra ekonomik kökenli.

- Öğrencilerin ekonomik ihtiyaçları veliler tarafından zor karşılanıyor. Barınma sorunları var.

- Türkçe'yi bilmedikleri veya iyi kullanamadıkları için arkadaşları tarafından alaya alınıyor ve dışlanıyorlar.

- Çocuklar, kendilerini iyi ifade edememelerinden ve alaya alınmalarından dolayı, arkadaşları ile sık sık kavga ediyorlar, okuldan kaçıyorlar ya da okula hiç gelmiyorlar.

- Ekonomik nedenlerle çoğu çalışmak zorunda kalıyor., bu nedenle okula gelemiyorlar, göç nedeniyle sınıflar çok kalabalık. Mevcut sürekli değişiyor ve öğretmenler dersi vermede zorlanıyor.

- Veliler Türkçe'yi hiç bilmediğinden veya çok az bildiğinden, öğretmenlerin velilerle diyalog kurup problemleri çözmesi zorlaşıyor.

- Öğrencilerin çoğunun kimliği olmadığı için kayıt işlemlerinde veya resmi tutanaklarda problemler çıkıyor.

15 öğretmenle yapılan anket çalışmasında ise şu saptamalar kaydedilmiştir:

- Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelen öğrencilerin anadillerinin Kürtçe olduğu,

- Bu öğrencilerin Türkçe'yi doğru düzgün kullanamadıklarını, bu nedenle anlattıkları dersleri anlayamadıkları ve yorumlayamadıkları,

- Anadili Türkçe olanların Kürtçe olanlara oranla çok daha başarılı oldukları,

- Genelde en başarısız oldukları derslerin Türkçe (% 90), Matematik (%70), "olarak sıralandığı" çoğunun bütün derslerden başarısız oldukları

- Türkçe'yi iyi anlayıp, seri bir şekilde konuşamadıklarından, anlatım derslerinde çok zorlandıkları,

- Başarısız olma nedenlerinin başında dil sorununun, yeterli beslenememenin, ilgisizlik ve ailesel ilişkilerdeki sorunların olduğu,

- Okula uyum sağlayamadıkların, arkadaşları ile ilişkilerinin bozuk olduğu,

- Öğretmenlerine karşı uyumlu olmak istemelerine rağmen, uyum sağlamakta zorlandıkları ve hırçın davrandıkları,

- Sık sık devamsızlık yaptıkları ve okuldan kaçtıkları,

-Kendi anadilleriyle eğitim gördüklerinde bu sorunların büyük oranda çözümleneceği, daha başarılı ve uyumlu olacakları, inancını taşıyorlar (15 öğretmenden 11'i bu görüşü paylaşıyor).

66 öğrenci ile yapılan anket çalışmasında ise;

- 27 kişi evde sadece Kürtçe konuştuklarını, 25 kişi Kürtçe-Türkçe konuştuklarını (genelde anne-baba Kürtçe çocuklar Türkçe), 14 kişi ise Türkçe konuştuklarını,

- Okula başlamadan önce çok az Türkçe bildiklerini veya hiç bilmediklerini,

- En başarısız oldukları derslerin Türkçe (% 80), Matematik ve Hayat Bilgisi (% 70) olduğu,

- Başarısızlıklarının çevre değişikliğinden, ekonomik sorunlardan ve Türkçe'yi iyi bilmemekten kaynaklandığı,

- Dersleri ve öğretmenin söylediklerini iyi anlayamadıklarını,

- Anne ve babalarının ödev yapmada kendilerine yardımcı olamadıklarını

- Kendi anadilleriyle eğitim yapmak istediklerini yazdılar.

"Anadilinde eğitim istiyor musunuz?," sorusuna 62 kişi evet, 2 kişi hayır, 2 kişi de seçenekleri boş bırakarak yanıt vermiştir.

Velilerle yapılan anket çalışmasında ise (50 kişiden 8 kişi anketleri doldurup verdi. Nedeni ise çoğunun Türkçe okuma-yazma bilmemesi, bir bölümünün de korkması.....)

- Kürt illerinden göç ettiklerini,

- Göç nedenlerinin savaş ve ekonomik kökenli olduğu

- Evde Kürtçe konuştukları, çocukları ile ise Kürtçe-Türkçe konuştuklarını,

- İşsiz olduklarını ve zor geçindiklerini,

- Çocuklarının okul ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını

- Çocuklarının ödevlerine yardımcı olamadıklarını, çocuklarının kendilerini dinlemediklerini, söz geçirmekte zorlandıklarını

- Anadilinde eğitimin mutlaka yapılması gerektiğini (%100) belirttiler.”¹¹⁹

¹¹⁹ Tekin, Gülçiçek; 2002:96-99

Kaynakça ve Göndermeler

- AKARSU, Bedia(1984), Wilhelm Von Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- AKERSON, F.E.(2000), Dile Genel Bir Bakış, Multilingual, İstanbul.
- AKSAN, Doğan(2000), Her Yönüyle Dil - Ana Çizgileriyle Dilbilim, TDK, Ankara.
- AKSAN, Doğan(2001), Türkiye Türkçesinin Dünyası, Bugünü, Yarını, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- ALKAN, Türker(2003), Kürtçe ve Türkçe, Radikal.
- ALPAY, Nemciye,(2003) "Dil Meseleleri – Bazı Tanımlar", Radikal Kitap, 15 Ağustos 2003, Yıl:3, Sayı:159.
- AVCIOĞLU, Doğan(1999), Türklerin Tarihi I, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- AYDIN, Erdoğan(1994), Nasıl Müslüman Olduk?, Başak Yayınları, Ankara.
- BANGUOĞLU, Tahsin(1974), Türkçenin Grameri, Baha Matbaası, İstanbul.
- BAYDUR, Suat Yakup(1964), Dil Ve Kültür, TDK Yayınları, Ankara.
- BAYKAL, Müjgan (2000), Dil Kirlenmesi, Evrensel Kültür, sayı: 103, Temmuz 2000.
- BENEDICT, Ruth(1998), Kültür Örüntüleri, Öteki Yayınevi, Ankara.
- BOZTAŞ, İsmail(1990) "Özel Amaçlı Yabancı Dil Öğretim Programlarının Hazırlanmasında Dilbilimsel Boyut: Sorunlar, Yöntemler, Teknikler"; Dilbilim Araştırmaları 1990, Hitit Yayınevi, Ankara.
- BRUINESSEN, M.V.(2002), Kürtlük, Türklük, Alevilik, İletişim Yayınları, İstanbul.
- CHAMBERS, J. K. (1995), Sociolinguistic Theory, Blackwell, Great Britain.
- CHOMSKY, Noam(2001), Dil Ve Zihin, Ayraç, Ankara.

-CHOMSKY, N.(1986), Knowledge Of Language: Its Nature, Origin and Use, Praeger, New York.

-ÇAVUŞOĞLU, Naz(2001), *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları*, Su Yayınları, İstanbul.

-ÇİFTÇİ, Musa(1998), "Türkçe Öğretiminde Temel İlkeler", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1.

-ÇOTUKSÖKEN, Yusuf(2001), *Uygulamalı Türk Dili I*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.

-ÇOTUKSÖKEN, Yusuf(2002), *Uygulamalı Türk Dili II*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.

-ÇOTUKSÖKEN, Yusuf(2003), *Türkçe Üzerine Deneme-ler Ve Eleştiriler*, Papatya Yayınları, İstanbul.

-CÜCELOĞLU, Doğan(2001), *Yeniden İnsan İnsana, Remzi Kitabevi*, İstanbul.

-CRYSTAL, D.(1987), *The Cambridge Encyclopedia Of Language*, Cambridge University Pres.

-DEMİRCAN, Ömer(1988), *Dünden Bugüne Türkiye’de Yabancı Dil*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

-DEMİRCAN, Ömer(1990), *Yabancı-Dil Öğretim Yön-temleri*, Ekin Eğitim-Yayıncılık, İstanbul.

-DEMİRCAN, Ömer(1994), "İletişim Açısından Yabancı Dil Olarak Türkçe", Varlık, Ankara, Mart, sayı:1038.

-DEMİRCAN, Ömer(2000), *İletişim Ve Dil Devrimi*, Yaylın Yayıncılık, İstanbul.

-GÜNAY, Doğan(1991), "Dil Konuşanın Özelliğini Ne Oranda Yansıtır?", *Dilbilim Araştırmaları 1991*, Hitit Yayınevi, Ankara.

-DÖKMEN, Üstün(2001), *İletişim Çalışmaları Ve Empati*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

-TRIM, J.L.M. - B. NORTH(2000), *Modern Languages: A Common European Framework Of Reference For Languages: Learning, Teaching, Assesment*, ("Language Learning for European Citizenship"), Council For Cultural Co-Operation –Education Committee.

-EKMEKÇİ, Özden (1995), *Psikodilbilim*, Yedigöller, Adana.

-EYUBOĞLU, Sabahattin(1996), *Mavi Ve Kara, Çağdaş Yayınları*, İstanbul.

-FROMKIN, V.& R. RODMAN(1988), *An Introduction To Language*, Harcourt Brace College Publishers, USA.

-GENCAN, T.N.(1971), Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.

-GIDDENS, Anthony (2000) Sosyoloji, Ayraç Yayınevi, Ankara.

-GÜLTEKİN, M.Bedri(1997), "Anadilinde Eğitim Sorunu", KİLİMCİ, A.(1998) Anadilinde Çocuk Olmak, Papirüs Yay., İstanbul.

-GÜVENÇ, Bozkurt(1996), İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul.

-GÜVENÇ, Bozkurt(1996-2), Kültür ve Demokrasi, Gündoğan Yayınları, Ankara.

-HORVATH, Paloczzy(1995), Dün Köleydik Bugün Halkız, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara.

-İLERİ, Esin(2000),"Avrupa Topluluğu'nun Dil Politikası ve Almanya'da Okula Giden Türk Asıllı Öğrencilerin Dil Ve Eğitim Sorunları", Avrupa'da Yaşayan Türk Çocuklarının Ana Dili Sorunları Toplantısı, TDK Yayınları, Ankara.

-İLİN,M. & E.SEGAL(1995), İnsan Nasıl İnsan Oldu, Say Yayınları, İstanbul.

-İNAL, Kemal(2000), Küreselleşme, Devlet Ve Dil, Radikal İKİ.

-İNCEOĞLU, Y.(1997), Uluslararası Medya, Der Yayınları, İstanbul.

-KARAALIOĞLU, S.Kemal(1980), Türk Edebiyatı Tarihi Cilt I, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

-KARAL, Enver Ziya(1978), "Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu", Bilim, Kültür Ve Öğretim Dili Olarak Türkçe, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

-KİLİMCİ, Ayşe(1998), Anadilinde Çocuk Olmak, Papirüs Yayınevi, İstanbul.

-KING, D.A.(1998), Kültür, Küreselleşme Ve Dünya Sistemi, Bilim ve Sanat Yay., Ankara.

-KIRIŞÇI, Kemal – WINROW, Gareth M.(1997), Kürt Sorunu – Kökeni Ve Gelişimi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

-KOCAMAN, Ahmet(1998), "Anadili Öğretimi, Yabancı Dille Öğretim ve Ötesi"; KİLİMCİ, Ayşe(1998), Anadilinde Çocuk Olmak, Papatya Yayıncılık, İstanbul.

-KOCAMAN, Ahmet & OSAM, Necdet (2000) Uygulamalı Dilbilim-Yabancıdil Öğretimi Terimleri Sözlüğü, Hitit Basım Yayın, Ankara.

-KOESTLER, Arthur (1977), Onüçüncü Kabile, Ada Yayınları, İstanbul.

-KOTTAK, Conrad Phillip(2001) Antropoloji- İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış, Ütopya Yayınevi, Ankara.

-KÖKSAL, Aydın(2000), Yabancı Dille Öğretim, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara.

-KÖKSAL, Aydın(1980), Dil Ve Ekin, TDK, Ankara.

-KRASHEN, Stephen D. (1982) Principles And Practice in Second Language Acquisition, Pergamon Pres, England.

-LAZAREV, M.S. & Ş.X. MIHOYAN(2001), Kürdistan Tarihi, Avesta Yay., İstanbul.

-LENİN, V.İ.(1977), Ulusal Politika Ve Proleterya Enternasyonalizmi, Ürün Yayınları, İstanbul.

-LENİN, V.İ.(1993), Ulusal Sorun Ve Ulusal Kurtuluş Savaşları, Sol Yay., Ankara.

-LEWIS,Geoffrey(1999),The Turkish Language Reform – A Catastrophic Success, Oxford University Pres, Great Britain.

-MALINOWSKI, B.(1992), Bilimsel Bir Kültür Teorisi, Kabalcı, İstanbul.

-MALLORY, J.P.(2002), Hint-Avrupalıların İzinde, Dost Yayınları, Ankara.

-MARSHALL, Julia(1994), Anadili Ve Yazın Öğretimi, Çağdaş Yayınları, İstanbul.

-MARTINET, A.(1985), İşlevsel Genel Dilbilim, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.

-Okullar Genel Müdürlüğü Ve Rinkeby Çokdillilik Araştırma Enstitüsü ,(2002) “İki Ya Da Daha Fazla Dil Mi Konuşuyorsunuz? Çokdilli Ailelere Tavsiyeler”, Liber Distribution P.,Stockholm.

-MİLLİYET, “Kürtlere Türkçe Öğretelim”.

-MUNBY, J.(1978), Communicative Syllabus Design, Cambridge Un. Pres.

-ONG, Walter J.(1995), Sözlü Ve Yazılı Kültür, Metis Yayınları, İstanbul.

-OSKAY, Ünsal(1997), İletişimin Abc'si, Der Yayınları, İstanbul.

-ÖNÜR, Nimet(1999), “Küreselleşme ve Kültürlerarası Etkileşim Sürecinde Televizyon” İletişim (Gazi Ün. İLEF) 99/3 Yaz, Ankara.

PINTER,Clare(1990), Learning The Mother Tongue, Oxford University Pres, Hong Kong.

- PLATON(2000), Kratylos, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- RICHARDS, Jack C.& T.S. RODGERS(1986), Approaches and Methods in Language Teaching, Cambridge University Pres, USA.
- ROBERTSON, R.(1999), Küreselleşme – Toplum Kuramı Ve Küresel Kültür, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- SAYILI, Aydın(1978) “Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe”; Bilim Ve Öğretim Dili Olarak Türkçe(1978) içinde, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- SARUP, Madan(1997), Post-Yapısalcılık Ve Postmo-dernizm, Ark, Ankara.
- SAUSSURE, F.(1985), Genel Dilbilim Dersleri, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- SAUSSURE-SAPİR-BLOOMFIELD(1999), Yirminci Yüzyıl Dilbilimi, Multilingual, İstanbul.
- SCHILLER, H.I.(1976),Communication and Cultural Domination, M.E.Sharpe, New York.
- SCHUMANN, John h.(1978), “Social and Psychological Factors In Second Language Acquisition”, Jack c. Richards (Author) (1978) Understanding Second and Foreign Language Learning, Newbury House Publishers, Rowley.
- SCRAMM, W.(1976), How Communication Works, J.DEVITO (Ed.), Communication:Concepts and Processes(11-19), Prentice-Hall, New Jersey.
- SEYFETTİN, Ömer (1989), Dil Konusunda Yazılar, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- SHANNON, C.- W. WEAVER(1949) The Mathematical Theory of Communication, University of Illinois Pres, Urbana.
- SEBÜKTEKİN, Hikmet (1981), Yüksek-Öğretim Kurumlarında Yabancıdil İzlemleri, Boğaziçi Ün. Yay., İstanbul.
- SEBÜKTEKİN,Hikmet (1997) Turkish For Foreigners/ Yabancılar İçin Türkçe Cilt I, Boğaziçi Ün.Yay., İstanbul.
- SİNANOĞLU, Oktay(2002), “Bye-Bye” Türkçe, Otopsi Yayınları, İstanbul.
- STALİN, J.V.(1990), Marksizm Ve Ulusal Sorun Ve Sömürge Sorunu, Sol Yayınlar, Ankara.
- STALİN, J.V.(1992), Marksizm Ve Dil, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

-TACAR,Pulat(1996), Kültürel Haklar *Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi*, Gündoğan Yayınları, Ankara.

-TEKİN,Talat(1997), Türkoloji Eleştirileri, Simurg Yayınları, Ankara.

-TEKİN, T. & M. ÖLMEZ(1999), Türk Dilleri, Simurg Yayınevi, İstanbul.

-TEKİN, Gülçiçek(2002), Dilimiz Varlığımız Dilimiz Kimliğimizdir, Aram Yayınları, İstanbul.

-TEZCAN, N. (1983). "Yükseköğretimde Anadili Öğretimi", Türk Dili Dergisi,Sayı: 379-380.

-TOMLISON, John(1999), Kültürel Emperyalizm, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

-TÜDAY- Türkiye/Almanya İnsan Hakları Derneği (2000), Etnik Farklılıklar Ve Azınlıklar Sorunu, Köln.

-Türkçe Sözlük(1998), Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.

-UYGUR, Nermi(1994), Dilin Gücü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

-UYGUR, Nermi(1996), Kültür Kuramı, YKY, İstanbul.

-VARDAR, Berke(1998), Dilbilimin Temel Kavram Ve İlkeleri, Multilingual, İstanbul.

-VYGOTSKY, L. S.(1998), Düşünce Ve Dil, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

-WELLS, Calvin(1994), Sosyal Antropoloji Açısından İnsan Ve Yapısı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

-WILLIAMS, Raymond (1993), Kültür, İmge Kitabevi, Ankara.

-WILLIAMS, Marion & L. Robert BURDEN(1997), Psychology For Language Teachers: A Social Constructivist Approach, Cambridge University Pres, UK.

-YILDIZ, K.& K. DÜZGÖREN.(2002), Ab Yolunda Türkiye, Bumerang, İstanbul.

-ZEINE,Z. Zeine (1958), Arab Turkish Relations And The Emergence of Arab Nationalism, Beyrut; Aktaran Arsel, İlhan(1999), Arap Milliyetçiliği Ve Türkler, Kaynak Yayınları, İstanbul.

>Balcı, Tahir-Halime, “Anadil Ve Yabancıdil Olarak Türkçe Eğitime İlişkin Genel Öneriler”,

<<http://www.cu.edu.tr/insanlar/burcihan/anadilydil.html>>

>Baykal, Müjgan,

<<http://www.cu.edu.tr/insanlar/burcihan/anadilydil.html>>

>Yusuf Çotuksöken 14.11.2001- Avrupa’da “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi” Sempozyumu kaynak:

<http://www.bengisu.net/yazi.asp?oku=540&BolumNo=>

><http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/habernadoluhaberana/2001/10/ha26x10x01.htm#%201>

>www.meb.gov.tr/sempozyum/2001AvrupaDillerYiliSempozyumu/2001ADYSempozyumuBildirilerKitabi.html

>http://www.haklar.net/makale/doc/07_ana_dil_ve_komploculuk.doc

><http://www.gelawej.com/modules.php?name=News&file=article&sid=268>, “Yerel Dillerin Ölümü Ve Süryanice Üzerine”, Ferit Altınsu

>http://www.belgenet.com/rapor/tusiadrapor_052001.html , Tüsiad Raporu, Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri ve AB Kopenhag Siyasal Kriterleri- Görüşler ve Öncelikler

><http://media.ankara.edu.tr/~erdogan/bilinc.html>, Erdoğan 2003

>http://www.ankara.edu.tr/letters/turklehceleri/arastirma_inceleme/FilizKilic_Kuresellesme_ve_Dil.htm

Küreselleşme, Ulus-devlet

Azınlıklar ve Dil

Savaş Çoban

Küreselleşme ve ulus-devlet gerilimi arasında sıkışmış birçok dil ve kültür, bugün yokolma tehlikesiyle karşı karşıya. Küreselleşme ulus-devletlerin dil ve kültürlerini tehdit ederken, Ulus-devlet anlayışları da kendi içindeki azınlıkların dil ve kültürlerini asimilasyona uğrattıyor. Bu anlamda içiçe geçmiş tehditler ve olumsuzluklar birbirini izliyor. Yaşanmış ve yaşanan tüm bu olumsuzlukları yenmek için tek çıkar yol, çokdilli ve çokkültürlü bir yapılanmaya gitmek; diller ve kültürler üzerindeki tüm baskıları ortadan kaldırmaktır. Elinizdeki bu çalışma, çokkültürlü ve çokdilli bir dünyayı öneriyor; savunuyor!

ISBN:975-6709-42-1

9 789756 709429

